

Th. L. van Berkel
Ir. K.M. Dekker

No. 2.10

NIEUW-SCHEEMDA

Sociaal-economische schets van het
ruilverkavelingsgebied in het Oldambt

L26
2.10 B

April 1969

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek

252040

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN
	§ 1. Bevolking
	§ 2. Beroepsbevolking
	§ 3. Werkgelegenheid en forensisme
HOOFDSTUK II	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR
	§ 1. De bedrijfsgroottestructuur in de gemeenten en in het Oldambt
	§ 2. De situatie in het ruilverkavelingsgebied in 1968
	§ 3. De bedrijfsgroottestructuur in het ruilverkavelingsgebied
	§ 4. Wijzigingen in het aantal geregistreerden
	§ 5. De oppervlakte vrijgekomen grond in de periode 1960-1968
	§ 6. Verkaveling
	§ 7. Eigendom en pacht
	§ 8. Bedrijfsgebouwen en nutsvoorzieningen
HOOFDSTUK III	DE LANDBOUWBEDRIJVEN
	§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype
	§ 2. Bouwland
	§ 3. Het grasland en de veehouderij
	§ 4. Arbeidsbezetting
	§ 5. Mechanisatie en loonwerk
	§ 6. Bedrijfseconomische aspecten
HOOFDSTUK IV	ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN
	§ 1. De bedrijfshoofden
	§ 2. Bedrijfsopvolging
	§ 3. Bedrijfsvergroting en bedrijfsverplaatsing
SAMENVATTING	

LIJST VAN BIJLAGEN

	Blz.
1. Bevolking sinds 1910	45
2. Geboorten- en vestigingsoverschotten	46
3. Bevolking naar wijken	47
4. Enige gegevens per wijk	48
5. Mannelijke beroepsbevolking	49
6. Leeftijdsopbouw	50
7. Mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak	51
8. Mannelijke agrarische beroepsbevolking	52
9. Werkgelegenheid en forensisme	53
10. Woonforensen	54
11. Werkforensen	55
12. Forensisme	56
13. De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond	57
14. Grondgebruikers naar hoofdberoep	59
15. Geregistreerden naar deelgebied	60
16. Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-geregistreerden	62
17. Geregistreerden in groep D	63
18. De speciale bedrijven	64
19. Wijzigingen in het aantal geregistreerden 1960-1968	65
20. Wijzigingen in bedrijfsleiding en beroepsgroep in de periode 1960-1968	66
21. Bedrijven met een ander bedrijfshoofd (overdrachten)	68
22. Verdwenen geregistreerden	69
23. Nieuw geregistreerden	70
24. Verandering in de bedrijfsgrootte (vergroting)	71
25. Verandering in de bedrijfsgrootte (verkleining)	72
26. Verandering in de bedrijfsgrootte en de beroepsgroep	73
27. Verkaveling	74
28. Verkaveling (rechtsvorm van gebruik en oppervlakte)	75
29. Eigendom en pacht	76
30. Gepachte grond	77
31. Aard van de pachtovereenkomsten	78
32. Verpachtende geënquêteerden	79
33. Kwaliteit van het woonhuis	80
34. Kwaliteit van de bedrijfsgebouwen	81
35. Inrichting bedrijfsgebouwen	82
36. VeeSTALLING op landbouwbedrijven	83
37. Nutsvoorzieningen	84
38. Ontwikkeling van het grondgebruik	85
39. Grondgebruik	86
40. Bedrijfstypen	87
41. Wijzigingen in het aantal bedrijven naar bedrijfstype (1960-1968)	88
42. Ontwikkeling van het bouwlandgebruik	89

	Blz.
43. Bouwlandgebruik 1966	90
44. Bouwlandgebruik 1968	91
45. Grasland	92
46. Melkkoeien	93
47. Rundveehouderij	95
48. Veebezetting	96
49. Melkproduktie	97
50. Arbeidskrachten per gemeente	98
51. Arbeidskrachten	99
52. Arbeidsbezetting	100
53. Arbeidsbezettingstypen	101
54. Arbeidsproductiviteit	103
55. Landbouwwerktuigen	104
56. Werkzaamheden door de loonwerker	106
57. Gegevens uit de bedrijfseconomische boekhouding van het L.E.I. van Oldambtster akkerbouwbedrijven	107
58. Leeftijd van de bedrijfshoofden	108
59. Onderwijs van de bedrijfshoofden	109
60. Onderwijs en functies	110
61. Lidmaatschap van standsorganisaties	111
62. Bedrijfsopvolging	112
63. Bedrijfsopvolgers	113
64. Bedrijfsvergroting en -verplaatsing	114

Woord vooraf

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in december 1967 het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets te maken van het ruilverkavelingsgebied "Nieuw-Scheemda". In deze schets zijn, behalve een hoeveelheid statistisch materiaal over het betrokken gebied, tevens de resultaten verwerkt en toegelicht van een in 1966 door de Cultuurtechnische Dienst uitgevoerde bedrijfsregistratie. Van de in deze schets vermelde gegevens maakt de Cultuurtechnische Dienst gebruik bij de voorbereidingswerkzaamheden voor de ruilverkaveling en de samenstelling van het rapport ex art. 34 van de Ruilverkavelingswet.

Het ruilverkavelingsgebied "Nieuw-Scheemda" is ongeveer 11 350 ha groot en gelegen in de gemeenten Hoogezand-Sappemeer, Oosterbroek, Termunten, Scheemda, Nieuwolda, Midwolda en Finsterwolde.

Dit verslag is opgesteld op de afdeling Streekonderzoek.

De Directeur,

(Dr. A. Maris)

Den Haag, april 1969.

Inleiding

Het ruilverkavelingsgebied "Nieuw-Scheemda" wordt gekenmerkt door een grote diversiteit. Het ligt verspreid over zeven gemeenten en vier landbouwgebieden. De niet-agrarische beroepsbevolking trekt voor een belangrijk deel naar drie verschillende centra van werkgelegenheid. De grondsoort bestaat uit drie hoofdtypen: klei, "bouwtegronden" en veenkoloniale gronden.

Tot het gebied van de ruilverkaveling behoort het overgrote deel van de gemeenten Oosterbroek (tot 1 juli 1965 twee gemeenten: Noordbroek en Zuidbroek) en Scheemda, beide gelegen in het landbouwgebied Oud-Oldambt en Nieuwolda en Midwolda gelegen in het landbouwgebied Nieuw-Oldambt. Daarnaast omvat het blok betrekkelijk kleine oppervlakten van de gemeenten Hoogezand-Sappemeer (landbouwgebied Veenkoloniën), Termunten (landbouwgebied Oost-Fivelgo) en Finsterwolde (landbouwgebied Nieuw-Oldambt).

De begrenzing van het blok is op bijgaande kaart 1) aangegeven, alsmede een indeling in deelgebieden. Voor een groot deel grenst het blok aan andere ruilverkavelingsgebieden: in het westen en noorden aan "Slochteren" en "Woldendorp", in het zuiden aan "Meeden-Scheemda". Voor de rest bestaat de zuidgrens uit het Winschoterdiep, terwijl de oostgrens voor het grootste deel wordt gevormd door de Lange Weg.

Als grondslag voor de beschrijving van deze sociaal-economische schets heeft zowel bestaand als hiertoe verzameld statistisch materiaal gediend. Dit bestond uit:

- a. individuele gegevens van alle in het blok wonende geregistreerden. Dit betreft bestaand statistisch materiaal uit de Landbouwtellingen 1960, 1966 en 1968 van alle geregistreerden. En verder de gegevens van de over 1965 door de Cultuurtechnische Dienst uitgevoerde bedrijfsregistratie bij de grondgebruikers met 1 ha of meer cultuurgrond;
- b. per gemeente beschikbare cijfers van algemene aard zoals de Algemene volkstelling 1960, de Volks- en beroepstelling 1947, de Woningtelling 1956 en de landbouwtellingen.

1) Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst.
Reproductie van het kaartfragment is niet toegestaan.

HOOFDSTUK I

Algemeen sociaal-economische aspecten

De sociaal-economische aspecten van een ruilverkavelingsgebied kunnen in het algemeen alleen worden gezien aan de hand van gemeentelijke gegevens. Hoewel bij deze ruilverkaveling delen van zeven gemeenten zijn betrokken, wordt het gebied het beste getypeerd met behulp van de cijfers van de gemeenten Noordbroek en Zuidbroek (= Oosterbroek), Scheemda, Nieuwolda en Midwolda. Vier van deze gemeenten liggen voor het grootste deel in het blok, van Scheemda behoort wel een groot deel van de oppervlakte doch slechts een achtste deel van het aantal inwoners tot het gebied. De delen van het ruilverkavelingsgebied welke tot andere gemeenten behoren, zijn in verhouding tot deze gehele gemeenten te beperkt van omvang om deze gehele gemeenten in de beschouwing te betrekken.

Slechts weinig gegevens van dit hoofdstuk zijn van recente datum, voor het merendeel heeft de Volkstelling 1960 als uitgangspunt gediend. In dat jaar werden al deze gemeenten gerekend tot de gemeenten met een platelandskarakter en werkte een groot deel van de mannelijke beroepsbevolking in de landbouw (Nieuwolda en Midwolda 40-50%, Noordbroek 30-40%, Zuidbroek en Scheemda 20-30%). Ook na 1960 is nog maar nauwelijks iets van het agrarische karakter verloren gegaan. De plaatselijke industrie is van weinig en bovendien van afnemende betekenis (in 1968 is de strokartonfabriek "De Toekomst" te Scheemda opgeheven). De meeste in deze vijf gemeenten wonende niet-agrarische beroepspersonen werken in andere gemeenten, voornamelijk in Hoogezand-Sappemeer, Winschoten en Delfzijl.

§ 1. Bevolking (bijlagen 1 t/m 4)

De ontwikkeling van de bevolking van de vier het meest bij het gebied betrokken gemeenten is in tabel 1 weergegeven.

Tabel 1. Ontwikkeling van het aantal inwoners

	1947 (31 mei)	1968 (1 jan.)	Index (1947 = 100)	
			1960	1968
Oosterbroek	4691	4830	98	103
Scheemda	7344	7157	100	97
Nieuwolda	1999	1645	88	82
Midwolda	4742	4026	92	85
Groningen			106	114
Nederland			119	132

Alleen in de gemeente Oosterbroek is de laatste jaren het aantal inwoners iets toegenomen en was op 1 januari 1968 weer even groot als in 1950. De bevolking van de gemeenten Nieuwolda en Midwolda neemt sedert 1950 gestadig af met gemiddeld ongeveer één procent per jaar. In het tot het gebied behorende landelijke deel van de gemeente Scheemda is van 1947 tot 1960 het aantal inwoners met bijna een vijfde verminderd.

De vermindering van het aantal inwoners is het gevolg van het, vaak grote, vertrekoverschot. Alleen in Oosterbroek, met name in Zuidbroek, was na 1960 sprake van een beperkt vestigingsoverschot.

Met de teruggang van het aantal inwoners, welke in nauw verband staat met de ontwikkeling van de werkgelegenheid, kan de "leefbaarheid" van de dorpen in het geding komen. Een ander kenmerk in deze ontwikkeling is dat de vermindering van het aantal bewoners van het landelijke gebied veel sterker was dan in de dorpskernen. De verminderde werkgelegenheid in de landbouw heeft deze ontwikkeling in de hand gewerkt. In de grotere woonkernen binnen het gebied is het aantal inwoners van 1947 tot 1960 of nagenoeg gelijk gebleven (Noordbroek, Mildwolda) of toegenomen (Zuidbroek, Nieuwolda). Deze grotere woonkernen zijn uitgesproken streekdorpen waar zeer weinig niet-agrarische werkgelegenheid is. De toekomstige ontwikkeling en de "leefbaarheid" van deze dorpen is dan ook waarschijnlijk alleen afhankelijk van de woonfunctie die zij zullen kunnen vervullen. Zij kunnen deze functie slechts dan goed vervullen wanneer:

- de niet-agrarische werkgelegenheid in de industriële centra in de omgeving toeneemt;
- de centra van niet-agrarische werkgelegenheid gemakkelijk zijn te bereiken (goede wegen, goede verbindingen door openbare middelen van vervoer);
- er voldoende onderwijs- en ontspanningsmogelijkheden binnen bereikbare afstand aanwezig zijn, juist hiervoor is het openbaar vervoer van groot belang.

Van de dorpen Midwolda en Oostwold in de gemeente Midwolda is de niet-agrarische beroepsbevolking voor een belangrijk deel werkzaam in Winschoten, terwijl overigens Winschoten voor deze dorpen centrum van voortgezet onderwijs en koopcentrum is. Willen deze dorpen niet verkwijnen, dan is het gewenst dat het wonen op enige afstand van het werk aantrekkelijk is.

Nieuwolda is optimistisch met betrekking tot de toekomstverwachtingen. De leidinggevende gedachte voor dit optimisme is: "Als het in Delfzijl regent, druppelt het in Nieuwolda". Voor het dorp Nieuwolda is een structuurschets ontworpen, waarvan de realisering in vijf fasen het inwonertal op zo'n 5 000 zou kunnen brengen ($\mu \pm 1\ 350$). De daling van het inwonertal is zo ongeveer tot stilstand gekomen (er wonen in verhouding met de overige dorpen weinig landarbeiders in Nieuwolda). De woningbouw is na 1964 aanmerkelijk toegenomen. De nieuwe woningen zijn betrokken door merendeels jonge gezinnen. Nieuwolda is voor niet-agrarische werkgelegenheid hoe langer hoe meer aangewezen op Delfzijl. De gemeente Nieuwolda heeft in 1966 een interessant sociaal-economisch

rapport laten maken 1).

Van de plaatsjes Nieuw-Scheemda en 't Waar, gelegen in de gemeente Scheemda, wordt Nieuw-Scheemda in het rapport van Gedeputeerde Staten van Groningen 2) een "niet-zelfstandig dorp" genoemd, 't Waar een "verdwijvende kern".

De toekomstige bebouwing in de gemeente Oosterbroek zal zich concentreren in de vierhoek tussen Heiligelaan en Drostenaan. In deze gemeente worden door de Nederlandse Aardolie Maatschappij nogal wat woningen gebouwd, terwijl ook nevenbedrijven hier activiteiten ontplooiën die vestiging van personeel noodzakelijk maken. De gemeente heeft even ten noordwesten van het gebied waar de nieuwe bebouwing zich zal concentreren, een recreatieplan laten ontwerpen rondom een zandwinningsplaats. Voor Stootshorn, in het uiterste westen van het ruilverkavelingsgebied, heeft de gemeente Oosterbroek een uitbreidingsplannetje ontworpen.

§ 2. Beroepsbevolking (bijlagen 5 t/m 8)

De Algemene volkstelling 1960 geeft het meest recente inzicht in de samenstelling van de beroepsbevolking, terwijl vergelijking hiervan met de Volks- en beroepstelling 1947 een indruk geeft van de veranderingen welke zich in de tussenliggende periode hebben voorgedaan.

In de periode 1947-1960 is het aantal inwoners van de vijf gemeenten in het blok met 4% en het aantal mannelijke beroepspersonen met 12% afgenomen. Gezien het vertrekoverschot in deze jaren is deze ontwikkeling alleszins te verklaren. Daar komt nog bij dat de (relatieve) daling van de totale beroepsbevolking een algemeen verschijnsel is, vooral veroorzaakt door een verhoging van de grens van de leerplicht en de invoering van de Algemene Ouderdomswet. Dit blijkt ook uit de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking, welke een vermindering van het aandeel van de jongste en de oudste leeftijdsklasse laat zien.

Door de migratie van waarschijnlijk meest jongere personen (< 50 jaar) is zowel de gehele bevolking als ook de mannelijke beroepsbevolking enigszins verouderd. Gezien de voortgaande migratie is het aan te nemen dat in de hiervoor geschetste situatie na 1960 niet veel is veranderd.

De beroepenstructuur van de mannelijke beroepsbevolking heeft zich van 1947 tot 1960 aanzienlijk gewijzigd. Het aandeel van de landbouw is teruggelopen, terwijl de nijverheid en vooral de bouwnijverheid belangrijker zijn geworden. De landbouw was in 1960 niet meer de grootste werkgever, wel nog in Nieuwolda, Midwolda en Noordbroek.

1) Gemeente Nieuwolda. Sociaal-Economisch rapport. Noordelijke Economisch-Technologische Organisatie; Raad voor welvaartsbevordering opbouw Oost-Groningen; Groninger Stichting voor Sociaal en Cultureel werk - 1966.

2) Dorpen in het Oldambt. Een beschouwing over de positie van de dorpen in het Oldambt. Gedeputeerde Staten der provincie Groningen, 1965.

Tabel 2. Mannelijke beroepsbevolking (vijf gemeenten)

	Totaal - aantal	Percentage werkzaam in			overige bedr. takken 1)
		de land- bouw	de nijver- heid	handel en verkeer	
1947	6209	45	30	14	11
1960	5468	33	44	15	8

1) Inclusief militaire dienst.

Bron: C.B.S.-volks- en beroepstellingen.

De mannelijke agrarische beroepsbevolking in de gemeenten Noordbroek, Zuidbroek, Scheemda, Nieuwolda en Midwolda is, zoals uit tabel 3 blijkt, in de periode van 1947 tot 1960 met meer dan een derde (37%) verminderd. Numeriek zijn de landarbeiders het sterkst achteruitgegaan, verhoudingsgewijs de meewerkende zoons. Het laatste, een snellere teruggang bij de zoons dan bij de landarbeiders, is geen algemeen verschijnsel; het tegenovergestelde komt veel vaker voor.

Tabel 3. Mannelijke agrarische beroepsbevolking

	Aantal in		Index 1960 (1947 = 100)
	1947	1960	
Bedrijfshoofden	481	421	88
Meewerkende zoons	137	61	45
Arbeiders	2082	1229	59
Totaal	2700	1711	63

1) Exclusief bosbouw en ontginning; exclusief tijdelijk niet-werkenden.

Bron: C.B.S., volks- en beroepstellingen.

De uittocht uit de landbouw, als gevolg van minder werkgelegenheid, is ook na 1960 doorgegaan. Zo is van 1959 tot 1965 het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten in de landbouw in bovengenoemde gemeenten, met een vijfde (20%) verminderd en de tijdelijke zelfs met drie vijfde (61%). Het aantal vaste landarbeiders is in deze zes jaar met een derde teruggelopen.

§ 3. Werkgelegenheid en forensisme (bijlagen 9 t/m 12)

Door de vermindering van het aantal agrariërs is, ondanks een geringere beroepsbevolking, het aantal niet-agrarische beroepspersonen in alle gemeenten groter geworden. Hiertegenover is ook in elke gemeente de werkgelegenheid buiten de landbouw verminderd. Het een en ander

had een aanzienlijke uitbreiding van het forensisme tot gevolg.

In de periode van 1947 tot 1960 is het aantal forensen in de vijf gemeenten met 864 mannen toegenomen van 1444 (23% van de totale mannelijke beroepsbevolking) tot 2308 (42% van de totale mannelijke beroepsbevolking). Het aantal arbeidsplaatsen in deze gemeenten is dus zeer aanzienlijk teruggelopen. Mede dank zij de nabijheid van drie industriële werkgelegenheidscentra - Hoogezand - Sappemeer, Winschoten en Delfzijl - en redelijke verbindingen is door het toenemend forensisme nog een groot deel van de niet-agrarische beroepsbevolking behouden gebleven. De hier genoemde cijfers hebben betrekking op de ontwikkeling tot 1960. Voor de verdere ontwikkeling zal zeker van belang geweest zijn dat de plaatsen Hoogezand-Sappemeer, Winschoten en Delfzijl in het kader van het industrialisatiebeleid in 1959 tot ontwikkelingskern zijn bestempeld. Voor wat het dagforensisme betreft waren de inwoners van de gemeenten Noord- en Zuidbroek hoofdzakelijk georiënteerd op Hoogezand-Sappemeer, de inwoners van Midwolda op Scheemda en op Winschoten en de inwoners van Nieuwolda op Delfzijl. De opkomst van Delfzijl heeft voor de bevolking van Nieuwolda een merkwaardige ommekeer gebracht; was deze voorheen voor werkgelegenheid, inkopen en onderwijs op Winschoten georiënteerd, nu heeft Delfzijl een deel van deze functie overgenomen. Voor de werkgelegenheid concentreert Nieuwolda zich hoe langer hoe meer op Delfzijl; voor inkopen bestaat nog een duidelijk waarneembare band met het gezellige winkelstadje Winschoten, al wordt die band zwakker en voor onderwijs is Nieuwolda's bevolking nog het sterkst op Winschoten georiënteerd.

Tabel 4. Forensisme (vijf gemeenten)

		Aantal mannen	
		1947	1960
Uitgaande forensen: (woonforensen)	dagelijkse	1241	1483
	overige	203	825
	totaal	1444	2308
Inkomende forensen: (werkforensen)	dagelijkse	726	610
	overige	23	.
	totaal	749	.

Uit de gegevens van het forensisme in 1960 blijkt verder dat bijna twee derde (64%) van de elders werkende mannen dagforensen waren. Hiervan was 71% werkzaam in de industrie of de bouwnijverheid en 15% in de landbouw. Het aantal inkomende forensen is van 1947 tot 1960 verminderd, met uitzondering van Scheemda waar het is toegenomen. De inkomende forensen, van wie een derde deel in de landbouw werkte, waren meest afkomstig uit de aangrenzende gemeenten.

HOOFDSTUK II

Aspecten van de agrarisch-economische structuur

De individuele gegevens - die een basis vormen van de in deze schets opgenomen tabellen - zijn afkomstig uit tweeërlei bron, namelijk de C.D.-bedrijfsregistratie en de landbouwtellingen van het C.B.S.

De C.D.-bedrijfsregistratie heeft betrekking op 1965, de landbouwtellingen zijn momentopnamen (metellingen) en hiervan zijn gegevens van drie jaren verzameld (1960, 1966 en 1968). De gegevens van de C.D.-bedrijfsregistratie zijn verwerkt van degenen die ook bij de Landbouwtelling 1966 zijn geregistreerd en tevens in het blok wonen.

De indeling van de tabellen en bijlagen is in het vervolg voor wat betreft de beroepsgroepen en grootteklassen, gebaseerd op de gegevens van de landbouwtellingen en de hierop gebaseerde beroepsindeling. Aangezien niet iedereen bereid was aan de C.D.-bedrijfsregistratie mee te werken, komen in een aantal tabellen en bijlagen verschillen tussen aantallen getelde bedrijven voor.

§ 1. De bedrijfsgroottestructuur in de gemeenten en in het Oldambt (bijlagen 13 en 14)

Alvorens in te gaan op enkele aspecten van de agrarisch-economische structuur van het ruilverkavelingsgebied wordt in deze paragraaf een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond in de gemeenten, die voor het grootste deel van hun gebied bij de ruilverkaveling betrokken zijn. Tevens zijn als vergelijking opgenomen de overeenkomstige gegevens van het economisch-geografische gebied Oldambt waartoe ook alle gemeenten van het blok behoren.

De gemiddelde oppervlakte van alle bedrijven met minstens 1 ha cultuurgrond is van 1947 tot 1965 in de vijf gemeenten (van 25,3 tot 28,4 ha) iets minder toegenomen dan in het Oldambt (van 23,6 tot 27,3). Aangezien de oppervlakte cultuurgrond in deze periode kleiner is geworden, was de toeneming van de bedrijfsgrootte alleen het gevolg van de vermindering van het aantal bedrijven.

Deze vermindering van het aantal bedrijven, die na 1950 is begonnen maar tot 1955 nog weinig betekende, was het grootst in de jaren 1955-1959 en nam in de periode 1959-1965 iets in omvang af. Het aantal bedrijven is van 1947 tot 1965 met 14% verminderd. Dit was minder dan in het Oldambt als geheel (17%), waar bovendien de vermindering van het aantal bedrijven eerder is begonnen (1947) en in de laatste periode groter was. In de afzonderlijke gemeenten nam het aantal bedrijven het meest af (met ongeveer een vijfde) in Noordbroek, Zuidbroek en Nieuwolda.

De veranderingen in de bedrijfsgroottestructuur bestonden in de vijf gemeenten uit een vermindering van het aantal bedrijven kleiner dan 20 ha, in de andere oppervlaktegroepen bleef het aantal bedrijven nagenoeg gelijk. Ook in het Oldambt werd ongeveer dezelfde tendentie waargenomen.

Een nader inzicht in de ontwikkeling van het aantal grondgebruikers naar hoofdberoep, geeft tabel 5.

Tabel 5. Bedrijven van grondgebruikers naar hoofdberoep

Jaar	Bedrijven						≥ 1 ha totaal
	totaal	≥ 0,01 ha				≥ 1 ha	
		van: 1)					
		land- bouwers	tuin- ders	landar- beiders	niet- agrar.		
Vijf gemeenten	1947	1426	452	57	668	249	557
	1955	1000	443	45	341	171	545
	1959	824	406	40	213	165	512
	1965	625	368	40	128	122	477

1) In 1965 in de gezamenlijke beroepsgroepen (niet in het totaal) 33 bedrijven zonder cultuurgrond.

Bron: C.B.S.

In de periode van 1947 tot 1965 is het aantal bedrijven van landbouwers met 19% verminderd; gemiddeld over deze periode ruim 1% per jaar. Uit de cijfers in de tabel komt naar voren, dat de teruggang van het aantal bedrijven van landbouwers sedert 1955 wel iets versneld is, doch dat deze versnelling in de jaren na 1959 weer wat is afgezwakt. Het aantal bedrijven van tuinders heeft in de vijf gemeenten gedurende de laatste jaren nauwelijks verandering ondergaan. Het aantal bedrijven van landarbeiders is zeer sterk achteruitgegaan; sterker nog dan het aantal landarbeiders zelf, zo blijkt uit een vergelijking van de tabellen 3 en 5. Vele voormalige landarbeiders, welke van beroep zijn veranderd, moeten het grondgebruik opgegeven hebben. Ware dat niet het geval geweest, dan zou het aantal bedrijven van niet-agrariërs niet zo sterk zijn teruggelopen als nu het geval is.

Uit een vergelijking van de eerste en de laatste kolom van tabel 5 kan worden afgeleid dat vooral het zéér kleine grondgebruik sterk is verminderd. Sedert 1910 is het aantal bedrijven van 1-5 ha van alle categorieën grondgebruikers te zamen, behoudens in de periode van 1947 tot 1950, gedurig aan het afnemen; het aantal bedrijven van 5-10 ha neemt eerst na 1955 af; het aantal bedrijven van 10-20 ha daalt, zij het langzamer dan de vorige groep, na 1950. De bedrijven van 20 ha en groter zijn in aantal gelijk gebleven. Wanneer deze ontwikkelingslijn wordt doorgetrokken, mag in de komende jaren voornamelijk een teruggang van het aantal

kleine bedrijven worden verwacht.

§ 2. De situatie in het ruilverkavelingsgebied in 1968 (bijlagen 15 t/m 18)

De basis van het nu volgende gedeelte wordt gevormd door de gegevens van de landbouwtellingformulieren van mei 1968 van alle in het ruilverkavelingsgebied wonende telplichtige geregistreerden 1). Niet al deze geregistreerden kunnen als landbouwer of tuinder worden aangemerkt. Een aantal van hen oefent de landbouw uit als nevenberoep, als bijverdiens- te of als vrijetijdsbesteding. Zoals gebruikelijk zijn de geregistreerden op grond van informatie van plaatselijk goed bekende personen ingedeeld in beroepsgroepen. Deze beroepsgroepen zijn:

- A - landbouwers zonder nevenberoep
- B - landbouwers met een nevenberoep dat minder dan de helft van de arbeidstijd vereist;
- C - niet-agrariërs en landarbeiders met grondgebruik of veehouderij. In deze groep wordt minder dan de helft van de tijd aan het eigen agrarisch bedrijf besteed;
- D - rustende agrariërs, niet-agrariërs en personen zonder beroep die nog enig grondgebruik of vee aanhouden;
- S - speciale dan wel afwijkende bedrijven. Een restgroep waarvan of de bedrijfsvoering sterk afwijkt, of welke om andere redenen niet in de vorige groepen konden worden ondergebracht.

De ruilverkaveling "Nieuw-Scheemda" is een gebied met ruim 10 000 ha cultuurgrond, waarvan 96% in gebruik is bij de A- en B-bedrijven. Deze groep bedrijven vormt 62% van alle bedrijven of driekwart (75%) van de bedrijven \geq 1 ha. Verhoudingsgewijs nemen de C- en D-grondgebruikers, ondanks dat zij een derde van alle grondgebruikers vormen, slechts een klein deel van de oppervlakte cultuurgrond in beslag. Tabel 6, zie blz. 18.

Het gebied telde in 1968 397 geregistreerden (tabel 7). Hiervan heeft 4% geen en 13% minder dan 1 ha cultuurgrond in gebruik. Ruim een derde (34%) behoort tot de C- en D-groep en 4% zijn S-bedrijven. Het grondgebruik van de C- en D-geregistreerden blijft doorgaans beperkt tot een paar ha, slechts 7% van hen heeft 5 of meer ha grond. De twee oostelijke deelgebieden onderscheiden zich van de rest met relatief minder zelfstandige agrariërs en meer C- en D-geregistreerden. Tabel 7, zie blz. 18.

-
- 1) Telplichtig zijn geregistreerden die in de agrarische sector geheel of gedeeltelijk een bestaan vinden en tevens:
- ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hebben;
 - dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenen, ongeacht de grootte;
 - dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of ten minste 51 hoenders of eenden houden.

Tabel 6. Bedrijven met cultuurgrond in 1968

	Aantal bedrijven		Opp.cultuurgrond	
	abs.	in %	abs.	in %
Landbouwers A + B	246	65	9 748	96,4
C-grondgebruikers	98	26	222	2,2
D-grondgebruikers	24	6	55	0,5
S-grondgebruikers	13	3	88	0,9
Alle grondgebruikers	381	100	10 113	100

Bron: Landbouwtellingformulieren.

Tabel 7. Aantal geregistreerden in 1968

	Totaal	In de beroepsgroep				
		A	B	C	D	S
Zonder cult.grond	16	-	-	10	3	3
< 1 ha	51	-	-	38	8	5
1 - 10 ha	96	16	3	56	16	5
10 - 15 ha	29	22	4	3	-	-
15 - 25 ha	27	23	3	-	-	1
25 - 35 ha	29	26	1	-	-	2
35 - 45 ha	56	54	1	1	-	-
45 - 60 ha	62	58	4	-	-	-
≥ 60 ha	31	29	2	-	-	-
Alle geregistreerden	397	228	18	108	27	16
Randgebied-West	40	23	2	4	4	7
Nieuw-Scheemda-West	103	57	6	28	7	5
Nieuw-Scheemda-Midden	92	68	2	14	7	1
Nieuw-Scheemda-Oost	113	58	5	48	1	1
Randgebied-Oost	49	22	3	14	8	2
Opp.cult.gr.in ha	10 113	9 168	580	222	55	88

Vijf procent van de geregistreerden heeft een nevenberoep en is daarom ingedeeld in groep B. Aangezien de B-geregistreerden de meeste arbeidstijd aan het eigen landbouwbedrijf besteden zijn in het vervolg van dit verslag de A- en B-grondgebruikers bij elkaar gevoegd en "landbouwers" genoemd. Het aantal landbouwers met een nevenberoep verandert weinig. Ook de aard van het nevenberoep, meestal loonwerk, verandert nauwelijks.

Het aantal C-geregistreerden is van 1960 tot 1968 met ruim de helft verminderd, voornamelijk doordat het aantal landarbeiders met bijna twee derde is teruggelopen. Bijna twee derde van de C-geregistreerden heeft ook thans nog een nauw aan de landbouw verwant beroep (meest

landarbeiders), de overigen werken bijna allen in loondienst buiten de landbouw.

De D-geregistreerden, welk aantal met ruim twee vijfde is vermindert, zijn merendeels rustende landbouwers of tuinders. In tegenstelling tot 1960 zijn er thans bijna geen rustende landarbeiders meer geregistreerd. Het aantal speciale (S-) bedrijven liep terug, door de vermindering van het aantal tuinders van 22 tot 16. De S-groep bestaat voor de helft uit tuinbouwbedrijven, de overige bedrijven in deze groep leggen zich meest toe op de veredelingsproductie terwijl er voorts een paar boomkwekerijen onder vallen. Deze S-bedrijven zijn bijna alle gelegen in de beide westelijke deelgebieden.

§ 3. De bedrijfsgruottestructuur in het ruilverkavelingsgebied (bijlage 15)

Zoals in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is opgemerkt, vermindert het aantal bedrijven ≥ 1 ha in de vier (vijf) gemeenten voortdurend. Voor de periode 1959-1965 bedroeg deze vermindering 7%, dit is ruim 1% per jaar. Een sterkere vermindering vertoont het ruilverkavelingsgebied, waar in de slechts gedeeltelijk overeenkomende periode van 1960 tot 1968 het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha met 14% verminderde of wel met bijna 2% per jaar.

Het aantal landbouwbedrijven in het blok is de laatste 8 jaar met 12% afgenomen; in de jaren 1960-1966 in totaal met 9%, de laatste 2 jaar in totaal met 3 1/2%. Deze vermindering betrof behalve de kleinste bedrijven ook die in de oppervlaktegroepen van 15-45 ha, alleen de bedrijven van 10-15 ha en die van 60 ha en groter namen in aantal toe. De vermindering van het aantal bedrijven had voornamelijk plaats in het middelste gebied en in de beide costelijke deelgebieden.

Tabel 8. Ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven

	Aantal			Percentage		
	1960	1966	1968	1960	1966	1968
1 - 10 ha	37	20	19	13	8	8
10 - 15 ha	21	23	26	7	9	11
15 - 25 ha	34	31	26	12	12	11
25 - 35 ha	38	29	27	14	11	11
35 - 45 ha	64	64	55	23	25	22
45 - 60 ha	63	61	62	23	24	25
≥ 60 ha	23	27	31	8	11	13
Totaal	280	255	246	100	100	100

Bron: landbouwtellingformulieren.

Een beeld van de huidige groottestructuur van de landbouwbedrijven in het blok en in de deelgebieden is weergegeven in tabel 9. Hieruit blijkt dat 29% van de landbouwbedrijven kleiner is dan 25 ha, een derde (33%) heeft 25-45 ha grond en 38% is groter dan 45 ha.

Tabel 9. Bedrijfsgroottestructuur 1968

	Aantal bedrij- ven	Percentage bedrijven in					Randgeb. r.v.k. geb.
		Randgeb. west	Nw.Sch. west	Nw.Sch. midden	Sch. oost	Randgeb. oost	
1 - 10 ha	19	12	6	4	6	20	8
10 - 15 ha	26	16	5	3	6	52	11
15 - 25 ha	26	40	8	6	6	12	11
25 - 35 ha	27	16	10	11	10	12	11
35 - 45 ha	55	12	32	32	16	-	22
45 - 60 ha	62	4	33	27	32	4	25
≥ 60 ha	31	-	6	17	24	-	13
Totaal	246	100	100	100	100	100	100

In de drie deelgebieden in het midden van het blok zijn de meeste grote bedrijven waarbij met name Nieuw-Scheemda-Oost opvalt waar 56% van de bedrijven 45 ha of groter is. In de beide randgebieden zijn hoofdzakelijk kleinere bedrijven, in Randgebied-West is twee derde van de bedrijven kleiner dan 25 ha en in Randgebied-Oost zelfs vijf zesde. Dit komt behalve in de verdeling van het aantal bedrijven over de grootteklassen ook sterk tot uiting in de gemiddelde bedrijfs grootte.

Tabel 10. Gemiddelde bedrijfs grootte 1968

	Aantal bedr. ≥ 1 ha	Opp.cult.gr. ≥ 1 ha in ha	Gem.bedr.- grootte in ha	Aant.bedr.v. 1-10 ha per 1000 ha cult. grond
Landbouwers in:				
Randgebied-West	25	557	22,3	5
Nw.-Scheemda-W.	63	2 548	40,4	2
Nw.-Scheemda-M.	70	3 261	46,6	1
Nw.-Scheemda-O.	63	2 983	47,3	1
Randgebied-Oost	25	398	15,9	13
Alle landbouwers	246	9 748	39,6	2
C-grondgebruikers	60	205	3,4	.
D-grondgebruikers	16	51	3,2	.
S-grondgebruikers	8	85	10,6	.

Bron: Landbouwtellingformulieren.

Door de sterkere vermindering van het aantal bedrijven dan van de oppervlakte cultuurgrond (- 2%) is de gemiddelde grootte van alle landbouwbedrijven in het blok sinds 1960 met ruim 4 ha toegenomen van 35,5 ha tot 39,6 ha.

De toeneming van de gemiddelde bedrijfsgrootte was in de deelgebieden, van west naar oost gaande, resp. 2,7 ha, 0,5 ha, 5,6 ha, 4,8 ha en 3,0 ha. Gezien in verhouding tot de gemiddelde bedrijfsgrootte, was de oppervlaktevergroting in Randgebied-Oost van de meeste betekenis.

§ 4. Wijzigingen in het aantal geregistreerden (bijlagen 19 t/m 23)

De veranderingen in het aantal geregistreerden, waarop in het voorgaande reeds is gewezen, zijn in tabel 11 samengevat.

Tabel 11. Geregistreerden in 1960, 1966 en 1968

	Aantal			Index(1960 = 100)	
	1960	1966	1968	1966	1968
Landbouwers (A + B)	280	255	246	91	88
C-geregistreerden	222	123	108	55	49
D-geregistreerden	47	34	27	72	57
S-geregistreerden	22	16	16	73	73
Alle geregistreerden	571	428	397	75	70
Geregistreerden \geq 1 ha	382	342	330	90	86

Het aantal bedrijven \geq 1 ha is de afgelopen acht jaren met bijna 2% per jaar verminderd. De bedrijven \geq 1 ha verminderden in de C-groep met 10 (tot 60) en in de S-groep ook met 10 (tot 8), de D-bedrijven bleven vrijwel gelijk (16). De A- en B-bedrijven zijn in deze acht jaren met 12% verminderd, van 1960 tot 1966 met 1 1/2% en van 1966 tot 1968 met 1 3/4% per jaar. Hierdoor is in het middelste en de beide oostelijke deelgebieden het aantal bedrijven afgenomen.

Welke de mutaties in de groep landbouwbedrijven waren blijkt uit tabel 12, zie blz. 22.

De vermindering van het aantal A- en B-bedrijven hangt vooral samen met generatiewisseling (-30) hoewel ook beroepsverandering (-7) en verandering van bedrijf (-6) een rol spelen. Van de 91 bij generatiewisseling betrokken bedrijven had 56% (51 bedrijven) geen opvolger binnen het gezin van het bedrijfshoofd. De meeste van deze bedrijven werden opgeheven (23) of als D-bedrijf voortgezet (6). Een aanzienlijk aantal werd echter door vreemden (18) of familie (3) in de A- en B-groep voortgezet en één door vreemden als C-bedrijf. Alle door zoons overgenomen landbouwbedrijven (40) zijn door hen ook als A- of B-bedrijf voortgezet. Van

alle bij generatiewisseling betrokken landbouwbedrijven zijn er dus 61 (67%) als landbouwbedrijf blijven voortbestaan.

Verder blijkt dat ook beroepsverandering in het jongste verleden een-zij het bescheiden - rol heeft gespeeld bij de vermindering van het aantal bedrijven. Waar het kleinere bedrijven betrof (< 25 ha) zijn deze opgeheven.

Tabel 12. Mutaties in de A + B-groep in de periode 1960-1968

Oorzaak van verandering	Aantal bedrijven met verandering				waarvan opgeheven
	totaal	w.v. voortgezet in groep			
		A + B	C	D	
Generatiewisseling	91	61	1	6	23
Beroepsverandering	9	2	2	-	5
Bedrijfsverandering	10	4	-	-	6
Overige oorzaken	8	7	-	-	1
Totaal	118	74	3	6	35

Het aantal landbouwbedrijven verminderde eveneens doordat men een ander bedrijf aanvaardde, het vroegere bedrijf werd dan dikwijls opgeheven.

In de periode 1960-1968 zijn nog 44 bedrijven gesticht (waarvan 11 van 1966 tot 1968), hieronder waren 4 landbouwbedrijven allen ontstaan door splitsing. De nieuwe C-, D- en S-bedrijven ontstonden meestal doordat zij een of andere vorm van veehouderij hebben opgezet of uitgebreid en in een beperkt aantal gevallen door verkrijging van los land of het beginnen met de teelt van tuinbouwgewassen.

Voorts is de afgelopen 8 jaren het aantal landbouwbedrijven uitgebreid met 6 voorheen tot de C- en D-groep behorende bedrijven. Hierdoor wordt de vermindering van het aantal bedrijven door beroepsverandering in feite weer teniet gedaan.

Samenvattend kan worden gesteld dat de vermindering van het aantal landbouwbedrijven voornamelijk plaatsheeft door algehele opheffing van bedrijven. De overgang naar de C- en D-groep speelt een beperkte rol. De vermindering van het aantal landbouwbedrijven werd de afgelopen jaren vertraagd door het ontstaan van nieuwe landbouwbedrijven en doordat vroegere C- of D-bedrijven tot de landbouwbedrijven zijn gaan behoren.

Van de drie landbouwbedrijven die naar de C-groep overgingen zijn er twee verkleind, in totaal tot een achtste deel van hun vroegere oppervlakte. De zes landbouwers die zijn gaan rusten hadden bijna allen minder dan 10 ha grond; allen hebben hun oppervlakte verkleind, in totaal tot 40% van het voormalige grondgebruik.

Tenslotte kan de zeer grote mate van algehele opheffing van bedrijven in de C- en D-groep nog een aanwijzing zijn dat de overgang vanuit deze groepen naar de groep landbouwbedrijven in de toekomst nog minder zal voorkomen. De afgelopen acht jaren is bijna drie vijfde (59%) van de C-

en D-bedrijven opgeheven; dit waren allen kleine bedrijven, de meesten hadden minder dan 1 ha grond in gebruik.

§ 5. De oppervlakte vrijgekomen grond in de periode 1960-1968 (bijlagen 24 t/m 26)

In de jaren van 1960 tot 1968 is 13% van de cultuurgrond vrijgekomen 1). Verreweg de meeste vrijgekomen grond was afkomstig van landbouwbedrijven, de andere beroepsgroepen leverden slechts een bescheiden bijdrage.

Tabel 13. Vrijkomen van cultuurgrond in de periode 1960-1968

	totaal	Oppervlakte vrijgekomen grond in ha			
		in de beroepsgroep			
		A + B	C	D	S
Opheffen van bedr.	798	720	39	26	13
Overgang naar groep C	74	70	-	-	4
Overgang naar groep D	30	28	2	-	-
Bedrijfsverkleining	463	401	52	8	2
Totaal	1365	1219	93	34	19

De meeste vrijgekomen grond was afkomstig van opgeheven bedrijven. De rest betrof bedrijfsverkleining, al of niet gepaard gaande aan verandering van beroepsgroep. Zo is bij de overgang naar de C- en D-groep ruim 100 ha grond vrijgekomen.

Waar de vrijgekomen grond is terechtgekomen blijkt uit tabel 14, zie blz. 24.

Voor zover kon worden nagegaan is de vrijgekomen grond voor het grootste deel terechtgekomen bij bestaande landbouwbedrijven en voor een beperkt deel bij nieuw ontstane bedrijven. Ook is er een, niet exact bekende, oppervlakte grond aan de agrarische bestemming onttrokken. Dit betrof zowel grond voor uitbreidingsplannen, wegeaanleg alsook voor de aanleg van locaties van de N.A.M. ten behoeve van de aardgaswinning.

Uitgegaan van de bedrijven die zowel in 1960 als in 1968 tot de A- en B-groep behoorden zijn die met in beide jaren hetzelfde bedrijfshoofd in totaal het meest vergroot. In deze groep is 37% van de bedrijven groter

1) D.w.z. veranderde van grondgebruiker, zonder dat de nieuwe grondgebruiker kan worden beschouwd als de voortzetter van het bedrijf waartoe de grond oorspronkelijk behoorde.

geworden en 17% kleiner; de vergrotingen bedroegen circa 640 ha en de verkleiningen 200 ha. Bij de groep landbouwbedrijven waar een ander bedrijfshoofd kwam (overdrachten) is 32% van de bedrijven vergroot en 35% verkleind. Doordat de totale vergrotingen groter waren dan de verkleiningen is ook in deze groep de oppervlakte cultuurgrond toegenomen, totaal met ruim 120 ha.

Tabel 14. Bestemming vrijgekomen oppervlakte cultuurgrond
1960 - 1968

	totaal	Aangewende oppervlakte grond' in ha			
		in de beroepsgroep			
		A + B	C	D	S
Vergroting van bedrijven	1 014	960	27	-	27
Nieuwe bedrijven	131	87	30	13	1
Overige mutaties	29	19	6	-	4
Niet-agrarische be- stemming	P.M				
Totaal	1 174	1 066	63	13	32

Tenslotte zij opgemerkt dat voorgaande beschouwingen gezien moeten worden als globale benaderingen. Ter nadere informatie zij vermeld dat vergrotingen en verkleiningen alleen zijn verwerkt indien het oppervlakten van 1 of meer ha betrof. Wanneer twee bedrijven zijn samengevoegd is dit als een vergroting van het ontvangende bedrijf beschouwd.

§ 6. Verkaveling (bijlagen 27 en 28)

De verkaveling laat in het ruilverkavelingsgebied veel te wensen over. Niet alleen uit het oogpunt van vorm en ligging (opstreckende heerden), maar bovendien met het oog op het aantal kavels per bedrijf. Nu zijn twee kavels in vele gevallen een normaal verschijnsel in dit gebied, waar de boerderijen zich vaak aan weerskanten van de weg uitstrekken. Zo'n 70% van de bedrijven van landbouwers bestaat echter uit drie of meer kavels. Het gemiddelde kavelaantal per bedrijf bedraagt 4,0. Het geringe verschil in gemiddeld kavelaantal tussen grotere en kleinere bedrijven komt tot uiting in de gemiddelde oppervlakte per kavel. Deze loopt uiteen van bijna 3 ha op bedrijven beneden 10 ha tot bijna 22 ha op bedrijven van 60 ha en groter. Het gemiddelde aantal kavels op bedrijven van landbouwers is het hoogst in Nieuw-Scheemda-West (4,9) en het laagst in Nieuw-Scheemda-Midden (3,3).

Kavels die voor een deel in eigendom worden gebruikt en voor een deel worden gepacht, komen slechts weinig voor. Tenslotte kan nog worden opgemerkt dat het grondgebruik van de landbouwers niet geheel en

al wordt omsloten door de grenzen van het ruilverkavelingsgebied. Zij hebben nog 688 ha in gebruik buiten het blok: de overige grondgebruikers te zamen 35 ha.

§ 7. Eigendom en pacht (bijlagen 29 t/m 32)

Van de landbouwers heeft 34% zijn grond voor de volle honderd procent in eigendom, 32% heeft alle grond in pacht. De overige zijn zowat fifty-fifty verdeeld over de helft of meer eigendom (18%) en minder dan de helft eigendom (16%). Van de totale oppervlakte grond wordt 55% door de eigenaars gebruikt. In alle oppervlakteklassen is ongeveer de helft eigen grond en de andere helft gepacht, met uitzondering evenwel van de grootste bedrijven (≥ 60 ha), die bijna driekwart eigen grond hebben. In Nieuw-Scheemda-Oost is ruim twee derde van de grond eigendom van de gebruikers. De C-grondgebruikers hebben een derde van de door hen gebruikte grond in eigendom, de D-grondgebruikers en de grondgebruikers met speciaal bedrijf twee derde.

Van de pachtgrond die de landbouwers in gebruik hebben is 55% eigendom van hun ouders of schoonouders. In het algemeen is dit veilige pacht. De overige eigendom is verdeeld over landbouwers (13%), familie (8%), overige particulieren (14%) en instellingen (10%). De pacht van landbouwers is het minst veilig (meer dan de helft, nl. 7%, onveilig). De landbouwers op bedrijven kleiner dan 35 ha hebben gemiddeld veel meer onveilige pacht dan de landbouwers op grotere bedrijven. Dat is een bevestiging van de indruk dat de landbouwers op kleinere bedrijven veelvuldig trachten grond bij te pachten. In het Randgebied-West en in Nieuw-Scheemda-Oost is verhoudingsgewijs meer grond in eigendom bij particulieren-niet-landbouwers dan elders in het ruilverkavelingsgebied, in het Randgebied-Oost hebben instellingen een groot deel van de pachtgrond in eigendom, namelijk 38%.

Aan niet minder dan 18% van de door landbouwers gepachte grond ligt geen schriftelijke overeenkomst ten grondslag. Dit komt het meest voor bij bedrijven beneden 25 ha en bedrijven boven 45 ha, op de laatste bedrijven ligt het percentage veilige mondelinge pacht echter naar verhouding veel gunstiger.

Een beperkt aantal geënquêteerden (14 landbouwers en 4 overige grondgebruikers) verpacht te zamen nog 250 ha grond.

§ 8. Bedrijfsgebouwen en nutsvoorzieningen (bijlagen 33 t/m 37)

De woningen in het ruilverkavelingsgebied zijn oud: 29% staat er al meer dan een eeuw, 77% is ouder dan 50 jaar, slechts 10% is 25 jaar of jonger. Het oordeel over de doelmatigheid, door de enquêteur gegeven, is daarmee in overeenstemming. Slechts van een vijfde is de doelmatigheid goed genoemd, een kwart heeft een goede onderhoudstoestand. Het oordeel over de woningen in beide randgebieden is wel het minst positief.

De landbouwers hebben 60% van de woningen in eigendom, de overige ge-registreerden 90%.

Van de bedrijfsgebouwen die bij de landbouwers in gebruik zijn is, evenals ten aanzien van de woningen het geval was, 60% eigendom van de gebruikers. De ouderdom van de bedrijfsgebouwen is nog iets groter: 35% is honderd jaar of ouder, 80% 50 jaar of ouder. Het oordeel over de onderhoudstoestand is in het algemeen vergelijkbaar met wat er over de woningen is gezegd: in ieder geval niet beter. Tussen de oppervlakte van het bedrijf en de inhoud van de bedrijfsgebouwen is in het algemeen een duidelijk verband aanwezig: 60% van de landbouwers beschikt over ten minste 1 000 m³ ruimte voor veestalling, tas en werktuigen. De in het algemeen volumineuze bedrijfsgebouwen hebben een belangrijk deel van hun functie (graanberging) verloren, mogelijk heeft dat gevolgen voor het onderhoud. Ondanks de op vele bedrijven voldoende stalruimte voor melk-vee is het de vraag of de bestaande stalruimte zich leent voor een doel-matig gebruik.

Wat de aansluiting op een aantal nutsvoorzieningen betreft, kunnen de volgende percentages worden genoemd voor de bedrijven van landbou-wers: elektriciteit 98%, idem met krachtstroom 59%, waterleiding 85%, gasnet 36% (wat sneu voor de mensen die bovenop de gasbel zitten), tele-foon 88%. Krachtstroom is een schaars artikel op de bedrijven in de rand-gebieden, evenals trouwens verschillende nutsvoorzieningen; vooral Rand-gebied-Oost heeft daar onder te lijden. De overige grondgebruikers zijn wat beter bedeed met gas en minder met krachtstroom- en telefoonaan-sluitingen.

HOOFDSTUK III

De landbouwbedrijven

De oude roem van het Oldambt als welvarend landbouwgebied is de laatste tijd wat aan het tanen. Niet zelden wordt er de laatste jaren op de bedrijven in dit gebied verlies geleden. Het is daarom dat de bedrijfs-structurele aspecten bijzondere aandacht verdienen.

Alvorens op het grondgebruik wordt ingegaan is een opmerking over de binnen het gebied voorkomende verschillen in grondsoort op zijn plaats. Het grootste gedeelte van het ruilverkavelingsgebied bestaat uit zware klei. In het Randgebied-West, alsmede in Nieuw-Scheemda-West bewesten de weg van Siddeburen door het dorp Noordbroek naar Zuidbroek komen hoofdzakelijk "bouwtegronden" en veenkoloniale gronden voor, welke tevens worden aangetroffen ten zuiden van de weg die van Scheemda door Midwolda naar Oostwold loopt, dus in de gebieden Nieuw-Scheemda-Oost en Randgebied-Oost. Het enige gebied waar deze bouwtegronden en veenkoloniale gronden niet voorkomen is Nieuw-Scheemda-Midden. Omdat deze gronden een ruimere gewassenkeuze toelaten zijn deze verschillen direct in het bouwplan merkbaar.

§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype

a. Grondgebruik (bijlagen 38 en 39)

Sedert 1950 is in de vijf gemeenten welke het grootste deel van het ruilverkavelingsgebied beslaan het percentage bouwland van de totale oppervlakte cultuurgrond met een punt of 6 à 7 teruggelopen van 86% à 94% tot 80% à 87%. Tenminste de helft van deze teruggang komt voor rekening van de periode van 1960 tot 1965. Het percentage grasland is over het algemeen iets toegenomen.

Op de landbouwbedrijven in het ruilverkavelingsgebied is van 1960 tot 1968 het percentage bouwland teruggelopen van 88% tot 82%, het grasland is toegenomen van 10% tot 15%. De 3% tuinland bestaat in hoofdzaak uit conservenerwten en spinaziezaad, welke beide in feite tot de akkerbouwgewassen kunnen worden gerekend. De verbouw van conservenerwten is meestal een noodgedwongen onderbreking van de steeds weerkerende graanteelt; in het boekjaar 1966/67 was op de L.E.I.-bedrijven in het Oldambt het saldo van de opbrengst minus de toegerekende kosten per ha wintertarwe bijna het dubbele van dat per ha conservenerwten. Tabel 15, zie blz. 28.

De landbouwers in "Nieuw-Scheemda" zijn meest ingesteld op de akkerbouw. Doordat bij een beperkte oppervlakte eerder een inkomen is te halen uit de melkveehouderij dan uit de akkerbouw is het grasland vooral van betekenis voor de kleinere bedrijven. Dit geldt met name voor de bedrijven kleiner dan 15 ha, waar ongeveer de helft en die van 15-35 ha

waar bijna een kwart van de cultuurgrond uit grasland bestaat. In deze grootteklassen is het percentage grasland in het bouwplan het meest toe- genomen, met name op de bedrijven kleiner dan 15 ha. Opmerkelijk is de verandering in de grootteklasse van 25-35 ha waar, van 1966 tot 1968, het grasland is uitgebreid van 12% tot 21% van de cultuurgrond. De om- zetting van bouwland in grasland was vooral van belang in de deelgebie- den waar al meer grasland was. Verreweg de sterkste uitbreiding van het grasland was er in Randgebied-Oost en, zij het in veel mindere mate, in de beide westelijke deelgebieden.

Tabel 15. Grondgebruik op landbouwbedrijven

	Percentage cultuurgrond in gebruik als					
	bouwland		grasland		tuinland	
	1960	1968	1960	1968	1960	1968
Randgebied-West	90	84	10	16	-	-
Nieuw-Scheemda-West	86	77	13	20	1	3
Nieuw-Scheemda-Midden	89	84	8	11	3	5
Nieuw-Scheemda-Oost	90	86	8	11	2	3
Randgebied-Oost	81	55	19	44	0	1
Alle landbouwers	88	82	10	15	2	3
Alle grondgebruikers	87	80	11	16	2	4

b. Bedrijfstype (bijlagen 40 en 41)

Aan de hand van de bouwland-graslandverhouding kunnen een aantal be- drijfstypen worden onderscheiden. Hoeveel bedrijven er verhoudingsge- wijs in de verschillende typen voorkomen, komt tot uiting in het hierna- volgende staatje.

Bedrijfstype	1960	1966	1968
<10% grasland	49%	44 %	44%
10-20% grasland	32%	23,5%	14%
20-50% grasland	15%	23,5%	30%
>50% grasland	4%	9 %	12%
	100%	100 %	100%

Door de zwaarte van de grond is deze in een groot deel van het klei- gebied geschikt voor blijvend grasland. Voor wat deze grond betreft zou een omschakeling op de veehouderij het einde kunnen betekenen van de moeilijkheden met het bouwplan. Daar is ook reeds op gewezen in een L.E.I.-publikatie met de titel "Een Oldambtster bedrijf in 1970" 1). Een

1) "Een Oldambtster bedrijf in 1970" door P.P.Wijk, B.E.M. No. 34, Landbouw-Economisch Instituut, 's-Gravenhage 1960.

overgang naar het weidebedrijf zal echter voor de boer een enorme overschakeling betekenen. Naar hun mening gevraagd of zij hun bedrijf meer in de richting van de akkerbouw of veehouderij willen ontwikkelen of het onveranderd willen laten, verkozen in 1966 236 van de 244 boeren het laatste. Desondanks is het areaal grasland in de periode van 1960 tot 1968 in omvang toegenomen, terwijl op vele bedrijven de veehouderij belangrijk is uitgebreid.

Uit de verdeling van de bedrijfstypen naar bedrijfsoppervlakte en de verschuivingen die zich hierin de laatste jaren hebben voorgedaan komt het volgende naar voren.

Ten eerste is het aantal bedrijven waarop het grasland ten minste 20% van de totale oppervlakte in beslag neemt, in de periode van 1960 tot 1968 sterk uitgebreid; ondanks een in het vorige hoofdstuk besproken vermindering van het aantal landbouwbedrijven en ondanks het feit dat juist onder de verdwenen bedrijven de bedrijven met meer grasland - vaak ook de kleinere bedrijven - in verhouding meer voorkwamen. Daartegenover staat een belangrijke teruggang van het aantal bedrijven met minder dan 20% grasland.

Ten tweede blijkt uit de gegevens dat er weliswaar een wisselwerking is geweest tussen de groepen bedrijven van verschillende bouwland-graslandverhouding, doch dat er van de bedrijven met ten minste 20% grasland slechts een enkel bedrijf in een type met minder grasland is terechtgekomen. Van de bedrijven met 10-20% grasland zijn verreweg de meeste in een ander type, hetzij met meer, hetzij met minder grasland, terechtgekomen.

Ten derde is de bouwland-graslandverhouding op de grote bedrijven veel minder heftig in beweging dan op de middelgrote en kleine bedrijven.

§ 2. Bouwland (bijlagen 42 t/m 44)

De oppervlakte bouwland in het ruilverkavelingsgebied is ten opzichte van 1960 met ongeveer 850 ha verminderd, hetgeen grotendeels een gevolg was van de omzetting in grasland.

Op de landbouwbedrijven in het blok werd in 1968 twee derde van het bouwland beteeld met granen, 12% met landbouwzaden en 16% met hakvruchten. Een zeer eenzijdig bouwplan dus, dat gedurende de laatste decennia steeds eenzijdiger op de graanteelt is geconcentreerd.

De graanverbouw op de landbouwbedrijven in het blok neemt de laatste jaren echter eerder iets af dan toe. Van 1966 tot 1968 is het areaal granen met 6% (van het bouwland) teruggelopen waartegenover het percentage hakvruchten is toegenomen. Dit had plaats in alle grootklassen, het meest in die van 10-25 ha, en in alle deelgebieden.

In de vijf eerder genoemde gemeenten in het blok was in 1950 de helft van het bouwland beteeld met granen en in 1965 twee derdedeel.

De peulvruchten hebben het qua fysieke en financiële opbrengst laten zitten, terwijl de suikerbieten door het gebruik van steeds zwaardere machines en bovendien door de slechte weersomstandigheden gedurende de oogst, een dusdanige structuurverslechterende werking veroorzaakten

dat ook het reeds geringe areaal van dit gewas nog verder ingekrompen is. De slechte bereikbaarheid van de percelen, de slechte ontwatering en de slechte kalktoestand beperken het bietenareaal. Ook de opbrengsten van de granen hebben te lijden van de eenzijdige graanteelt. Op bedrijven zoals in het gebied Nieuw-Scheemda-Midden, waar nauwelijks hakvruchten voorkomen, worden behalve granen nog andere grasachtigen verbouwd (graszaad, kunstweide), zodat een chemische bestrijding van grasachtige onkruiden (b.v. wilde haver) daar zeer moeilijk uitvoerbaar is. Een verruiming van het bouwplan blijkt zeer gewenst, de mogelijkheden zullen echter waarschijnlijk beperkt blijven.

Deze omstandigheden gelden niet overal, de bouwtegronden en veenkoloniale gronden bieden ruimere vruchtwisselingsmogelijkheden. In het Randgebied-West is het zuivere veenkoloniale bedrijf aanwezig, waar op een derde van het bouwland fabrieksaardappelen worden verbouwd. Zo komen ook meer aardappelen voor in de overige gebieden waar bouwtegronden en veenkoloniale gronden aanwezig zijn (Nieuw-Scheemda-West 16%, Randgebied-Oost 22% en Nieuw-Scheemda-Oost 13% van het bouwlandareaal). Bovendien worden meer hakvruchten aangetroffen op de kleinere bedrijven; deze bedrijven zijn echter voornamelijk gelokaliseerd waar bouwtegronden en veenkoloniale gronden voorkomen.

Een bijzondere vorm van bouwlandgebruik is het zaaiklaar huren of verhuren van land. De door binnen het gebied wonende geregistreerden zaaiklaar gehuurde oppervlakte bedraagt 15 ha, de door binnen het gebied wonende geregistreerden verhuurde oppervlakte bijna 40 ha. Rozenonderstammen, aardappelen en bietenzaad zijn de voornaamste gewassen die op deze wijze worden verbouwd.

§ 3. Het grasland en de veehouderij (bijlagen 45 t/m 49)

Het areaal grasland in het ruilverkavelingsgebied is van 1960 op 1968 met 500 ha uitgebreid, waarvan 200 ha in de laatste twee jaren. Relatief gezien is de oppervlakte grasland het meest toegenomen op de bedrijven van 10-15 ha en op die van 45 ha en groter. Het areaal grasland nam vooral toe in de beide randgebieden. Het grasland op de landbouwbedrijven bestaat voor drie vijfde uit blijvend grasland, de rest is tijdelijk. Op de bedrijven kleiner dan 35 ha en in de beide oostelijke deelgebieden is relatief meer blijvend grasland, dit geldt ook voor de bedrijven met veel ($\geq 50\%$) en met weinig ($<10\%$) grasland.

Ondanks het beperkte areaal grasland (15% van de cultuurgrond) is op 91% van de landbouwbedrijven in het blok een grotere of kleinere oppervlakte grasland. Hoewel het aantal bedrijven met grasland enigszins is verminderd, is - zoals eerder is opgemerkt - de oppervlakte grasland toegenomen. Vooral het aantal bedrijven met een kleine oppervlakte grasland is aanzienlijk verminderd, terwijl met name die met 7 of meer ha grasland sterk in aantal zijn toegenomen (van 27 in 1960 tot 87 in 1968). Tabel 16, zie blz. 31.

Een zelfde ontwikkeling als het grasland vertoont de melkveehouderij. Het aantal bedrijven met melkkoeien is verminderd (van 83% in 1960 tot 66% in 1968), terwijl het gemiddelde aantal koeien per bedrijf is toegenomen.

men (van 4,2 tot 11,3).

Tabel 16. Grasland op landbouwbedrijven

	Aantal bedrij- ven		Perc.bedrijven met grasland in een oppervlak- te van					
	totaal	zonder gras- land	< 2 ha	2-4 ha	4-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	≥10 ha
1960	280	7	35	29	11	15	6	4
1966	255	17	29	20	9	11	15	16
1968	246	22	25	19	7	11	15	23

Bron: landbouwtellingformulieren.

De uitbreiding van het grasland op vele bedrijven heeft geleid tot grotere eenheden melkvee zoals uit onderstaand staatje blijkt.

	1960	1966	1968
Aantal bedrijven met:			
1- 9 melkkoeien	214 (93%)	109 (61%)	80 (49%)
10-19 melkkoeien	16 (7%)	49 (28%)	48 (30%)
≥20 melkkoeien	1 (0%)	19 (11%)	34 (21%)

Het aantal bedrijven met 20 of meer melkkoeien blijft sterk toenemen. Het aantal bedrijven met 10 t/m 19 melkkoeien is verdrievoudigd maar wordt de laatste jaren niet groter. Grotere melkveestapels komen voor op bedrijven van jongere bedrijfshoofden. Zo is op 24 van de 34 bedrijven met 20 of meer koeien het bedrijfshoofd jonger dan 50 jaar.

De melkveebezetting op bedrijven van landbouwers, het aantal melkkoeien per 100 ha grasland, is over het algemeen laag. Op deze bedrijven moet toch ten minste een melkveebezetting van 150 mogelijk zijn. Een dergelijke veebezetting komt gemiddeld alleen voor op bedrijven beneden 25 ha. Daar hangt natuurlijk mee samen dat in beide randgebieden de melkveebezetting hoger is (Randgebied-West 175, Randgebied-Oost 160); in het gehele tussenliggende gebied komt de melkveebezetting niet boven gemiddeld 120 uit. Tegenover een minder dichte melkveebezetting is er op de bedrijven van 25 ha en groter en in de middelste drie deelgebieden doorgaans wat meer jongvee en weidemestvee.

Het aantal stuks rundvee, omgerekend in grootveeëenheden, neemt per ha grasland + voedergewassen af van 2,2 op bedrijven beneden 35 ha tot 1,6 op bedrijven van 60 ha en groter. Vooral op bedrijven van 35 ha en groter is nog wel een vergroting van de veestapel mogelijk zonder uitbreiding van het areaal grasland, door middel van een intensiever gebruik.

De produktiviteit van de (gecontroleerde) koeien is doorgaans hoger dan gemiddeld in de provincie. Het aantal bedrijven met weidemestvee is de laatste jaren iets teruggelopen waarbij het aantal stuks per bedrijf nauwelijks is veranderd. De financiële resultaten van de mestveehouderij zijn de laatste jaren vaak ongunstig geweest.

§ 4. Arbeidsbezetting (bijlagen 50 t/m 54)

Het aantal arbeidskrachten in de landbouw vermindert voortdurend, niet alleen van 1947-1960 (zie hoofdstuk I) maar ook de laatste jaren. Volgens de C.B.S.-arbeidskrachtentellingen van december 1959 en 1965 is in de vijf (thans vier) gemeenten van het blok het aantal mannelijke arbeidskrachten 1) met een derde verminderd. Dit was het gevolg van de vermindering van het aantal vaste vreemde arbeidskrachten met 33%, van het aantal vast meewerkende zoons met 29% en vooral ook van de tijdelijke arbeidskrachten met 61%. De betekenis van de tijdelijke arbeidskrachten in het totale arbeidsaanbod liep terug van 30% in 1959 tot 17% in 1965. Ondanks de vermindering van het aantal bedrijven is het aantal bedrijfshoofden gelijk gebleven. De oppervlakte cultuurgrond is maar weinig verminderd waardoor de gemiddelde grootte van de bedrijven met ruim 5 ha kon toenemen tot 21 ha. Het aantal mannelijke arbeidskrachten per bedrijf is iets verminderd (van 1,76 tot 1,62), zodat mede door de toegenomen bedrijfsoppervlakte het aantal ha per mannelijke arbeidskracht met 4 ha toenam tot 12,9 ha in 1965.

Op de landbouwbedrijven in het blok verminderde het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf van gemiddeld ruim 2 1/2 in 1960 tot ruim 2 in 1968. Dit kwam voornamelijk doordat het aantal vreemde arbeidskrachten is teruggelopen. Deze vermindering was vooral van betekenis op de grote en middelgrote bedrijven. Zo verminderde de vaste bezetting op de bedrijven van 25-60 ha met 0,6 tot 0,9 en op de grootste bedrijven met gemiddeld 1,4 vaste mannelijke arbeidskracht. In de deelgebieden was de vermindering het grootst in Nieuw-Scheemda-West en Oost en bij de bedrijfstypen op de bedrijven met minder dan 20% grasland.

Als gevolg van de lagere arbeidsbezetting is het aantal ha per vaste mannelijke arbeidskracht toegenomen van bijna 14 ha tot ruim 19 ha (1960-1968). Tabel 17, zie blz. 33.

Van 1966 tot 1968 lijkt de vaste mannelijke arbeidsbezetting op de landbouwbedrijven niet verder verminderd doch eerder, zij het zeer weinig, toegenomen. Dit houdt waarschijnlijk verband met een kleine verandering in de wijze van tellen van de vaste mannelijke arbeidskrachten in 1968 ten opzichte van 1960 en 1966. Ook al houdt men rekening met dit statistische verschil dan blijft echter nog een belangrijke vermindering van de arbeidsbezetting en van het aantal arbeidskrachten in de periode 1966-1968 onwaarschijnlijk.

1) De tijdelijke arbeidskrachten weergegeven in werkweken zijn hiertoe omgerekend in aantal personen.

Tabel 17. Aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf

		1960	1966	1968
Grootteklasse	1-10 ha	1,08	1,00	1,05
	10-15 ha	1,19	1,09	1,12
	15-25 ha	1,74	1,48	1,38
	25-35 ha	2,45	1,76	1,81
	35-45 ha	2,72	1,91	1,95
	45-60 ha	3,43	2,49	2,58
	≥60 ha	4,83	3,33	3,45
Totaal		2,56	1,98	2,07
Deelgebied	Randgebied-West	1,86	1,72	1,64
	Nieuw-Scheemda-West	3,00	2,06	2,10
	Nieuw-Scheemda-Midden	2,54	1,97	2,19
	Nieuw-Scheemda-Oost	3,10	2,39	2,38
	Randgebied-Oost	1,31	1,14	1,28
Perc.grasland van de cultuurgrond	<10%	2,90	2,18	2,36
	10-20%	2,59	2,02	2,11
	20-50%	1,73	1,93	1,89
	≥50%	1,27	1,09	1,34

Bron: landbouwtellingformulieren.

Een duidelijker inzicht in de arbeidsbezetting is verkregen uit de gegevens van de C.D.-bedrijfsregistratie. Hierbij zijn alle personen welke in 1965 op het bedrijf hebben gewerkt herleid tot volwaardige arbeidskrachten (v.a.k.). Op de landbouwbedrijven in "Nieuw-Scheemda" komt ruim een derde (35%) van het aantal v.a.k. voor rekening van het bedrijfshoofd, 9% voor de zoons en meer dan de helft (54%) voor de vreemde arbeidskrachten. Naarmate de bedrijfsoppervlakte groter is neemt het relatieve aandeel van het bedrijfshoofd sterk af evenals dat van de zoons en komt een groter deel voor rekening van de vreemde arbeidskrachten. Zo is op de grootste bedrijven 72% van het aantal v.a.k. afkomstig van vreemde arbeidskrachten en op die van 25-35 ha nog 46%. De kleine bedrijven werken weinig met vreemd personeel evenals de bedrijven in de beide randgebieden. De arbeidsbezetting (aantal mannelijke v.a.k. per bedrijf) loopt dan ook parallel met de bedrijfsgrootte en is het hoogst op de grootste bedrijven.

Een van de belangrijkste bedrijfsstructurele aspecten is het arbeidsbezettingstype. De arbeidsbezettingstypen die hier zijn onderscheiden en de verdeling van de bedrijven van landbouwers over deze typen zijn hierbij in een staatje aanschouwelijk gemaakt.

Bedrijfshoofd alleen	45 bedrijven
Bedrijfshoofd + zoon(s)	20 "
Bedrijfshoofd + vreemd personeel	130 "
Bedrijfshoofd + zoon(s) + vreemd personeel	35 "
Overigé typen	14 "

Ook hier valt weer op hoe gering het aantal bedrijven is waar een zoon meewerkt. Het eenmansbedrijf is in dit ruilverkavelingsgebied in de minderheid, de oppervlakte van de eenmansbedrijven is overwegend geringer dan van de andere typen. Ook de bedrijven van het tweede type, bedrijfshoofd + zoon(s), zijn meestal niet groot.

De "arbeidsproductiviteit" gemeten in ha per mannelijke v.a.k. 1) komt voor alle bedrijven samen uit op 16,65 ha in 1965, dit aantal is dus gelijk aan het hiervoor genoemde aantal ha per vaste mannelijke arbeidskracht in 1968. Het aantal ha per mannelijke v.a.k. is het hoogst op de grootste bedrijven evenals op de bedrijven met vreemd personeel. In de beide randgebieden is een duidelijk lager aantal ha per v.a.k. Behalve dat de bedrijven hier gemiddeld kleiner zijn is er doorgaans ook meer grasland en veehouderij terwijl bovendien een groter deel van het bouwland beteeld is met hakvruchten.

§ 5. Mechanisatie en loonwerk (bijlagen 55 en 56)

De grote uittocht van landarbeiders gaat gepaard met een toenemende mechanisering en een toenemende hulp van de loonwerker. Gezamenlijke exploitatie van werktuigen kan eveneens een gevolg zijn van de steeds afnemende personeelsbezetting, bovendien wordt de capaciteit van vele machines telkens groter. Zo te zien vindt het gebruik van loonwerkers in het ruilverkavelingsgebied meer ingang dan gezamenlijke eigendom van werktuigen. Het laatste komt het meest voor bij maaidorsers en stropersen.

Samenwerking, zo wordt er wel gezegd, leidt maar al te vaak tot verdubbeling van de hoeveelheid werk voor de betrokken boeren; dat is fysiek niet vol te houden. Op bedrijven van 60 ha en groter komt bijna geen gezamenlijk eigendom van werktuigen voor.

Dat het loonwerk in het ruilverkavelingsgebied een rol van betekenis speelt was eigenlijk al af te leiden uit hetgeen er ten aanzien van het aantal geregistreerden in de verschillende beroepsgroepen is gezegd. Daar werd namelijk geconstateerd dat er een aantal geregistreerden uit beroepsgroep A naar groep B was overgegaan door het verrichten van loonwerk. Welk percentage van de landbouwers voor een aantal werkzaamheden van loonwerk gebruik maakt, is hieronder aangegeven (situatie in 1965 volgens CD-bedrijfsregistratie).

Maaidorsen	47%
Stropersen	42%
Aardappelrooien	35%
Bieten rooien	25%
Sloten reinigen	34%

1) Hierbij is b.v. geen rekening gehouden met de inschakeling van loonwerkers en met de veranderingen in het produktiepatroon. Men zou in dit verband ook kunnen spreken van arbeidsdichtheid i.p.v. arbeidsproductiviteit.

Op de bedrijven van 60 ha en groter is het loonwerk van veel minder betekenis. Wil er, gezien de geringe geneigdheid tot gezamenlijke eigendom en gezamenlijk gebruik van werktuigen, geen overcapaciteit aan machines ontstaan, dan zal het loonwerk in dit gebied een belangrijke rol blijven spelen.

Een zesde van de boeren, op een enkele na met bedrijven boven 35 ha, heeft een graandrooginstallatie voor langdurige bewaring; slechts twee boeren hebben er een in gezamenlijk eigendom. De rentabiliteit van een dergelijke installatie wordt door andere boeren nog weleens in twijfel getrokken. Bovendien beschikt een zestal boeren nog over een drooginstallatie voor kortstondige bewaring. Dit is geheel aangepast aan de huidige verkavelingssituatie, waarin nagenoeg alle geoogste graan de bedrijfsgebouwen passeert. In de toekomst zal het zelf drogen op de boerderij tot extra transportkosten kunnen leiden.

§ 6. Bedrijfseconomische aspecten (bijlage 57)

Voor een beeld van de bedrijfseconomische situatie op de akkerbouwbedrijven in het gebied zal gebruik gemaakt worden van de gegevens van een groep van gemiddeld 30 akkerbouwbedrijven, die bij het L.E.I. in administratie zijn geweest in de periode 1950-1965. Deze bedrijven liggen alle op oudere gronden, maar zijn niet alle afkomstig uit het ruilverkavelingsblok. Aangezien bij vergelijking met de 13 wel uit het gebied afkomstige bedrijven geen belangrijke verschillen ten aanzien van bedrijfsuitkomsten en bedrijfsvoering naar voren zijn gekomen, kan een beeld van de ontwikkeling zonder bezwaren worden gebaseerd op deze grote groep van, uit een ruimer gebied afkomstige, bedrijven.

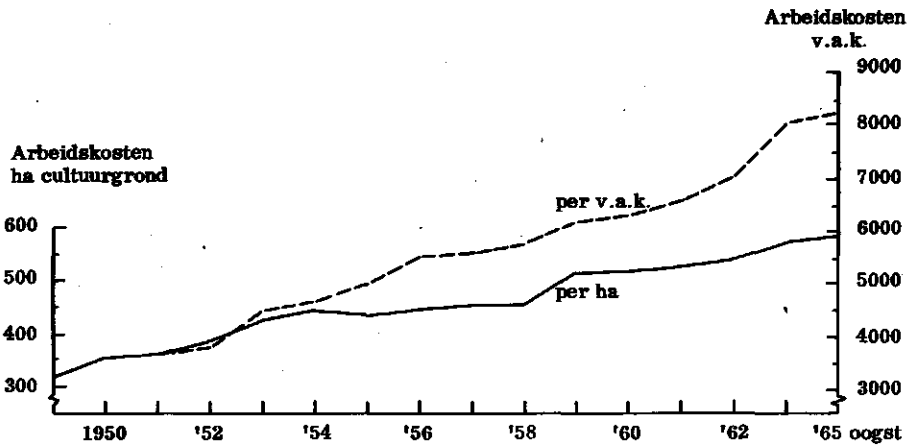
In de navolgende figuren zijn de ontwikkelingen van enkele, in dit verband belangwekkende, kengetallen weergegeven. De bedrijfsgrootte van de desbetreffende bedrijven bedroeg ongeveer 45-50 ha gemiddeld.

In de periode 1950-1965 zijn de arbeidskosten op deze bedrijven sterk gestegen, zoals uit figuur 1 blijkt. De arbeidskosten per v.a.k. per jaar (C.A.O.-loon incl. werkgeversaandeel in sociale lasten) steeg in deze vijftien jaar van f. 3 250,- tot f. 8 740,-. Deze stijging met 168% komt overeen met een gemiddelde jaarlijkse stijging van bijna 7%.

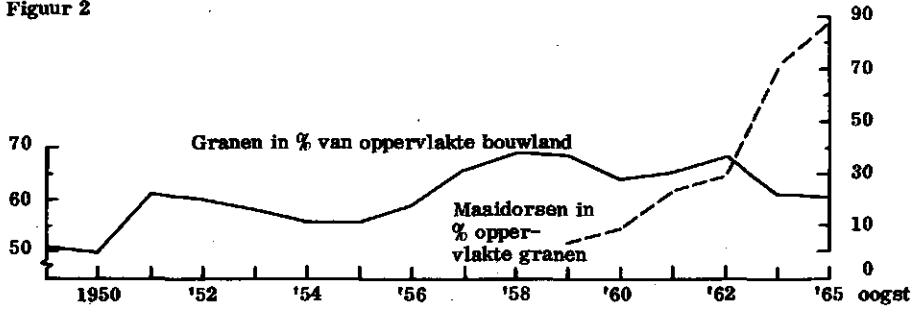
De loonstijging werd gedeeltelijk gecompenseerd door een vermindering van de arbeidsbezetting, zoals blijkt uit het minder steile verloop van de arbeidskosten per ha (figuur 1) 1). Deze namen toe met 63%, wat overeenkomt met een gemiddelde jaarlijkse stijging van ruim 3%. Hieruit volgt dat de arbeidsbezetting op deze bedrijven in deze periode ook met 40% of gemiddeld ruim 3% per jaar is teruggelopen. Deze teruggang is vooral in de laatste tien jaar tot stand gekomen, zoals ook blijkt uit de

1) Aangezien de beide grafieken een gemeenschappelijke oorsprong hebben, mag in dit geval betekenis worden toegekend aan het divergerende verloop van beide lijnen.

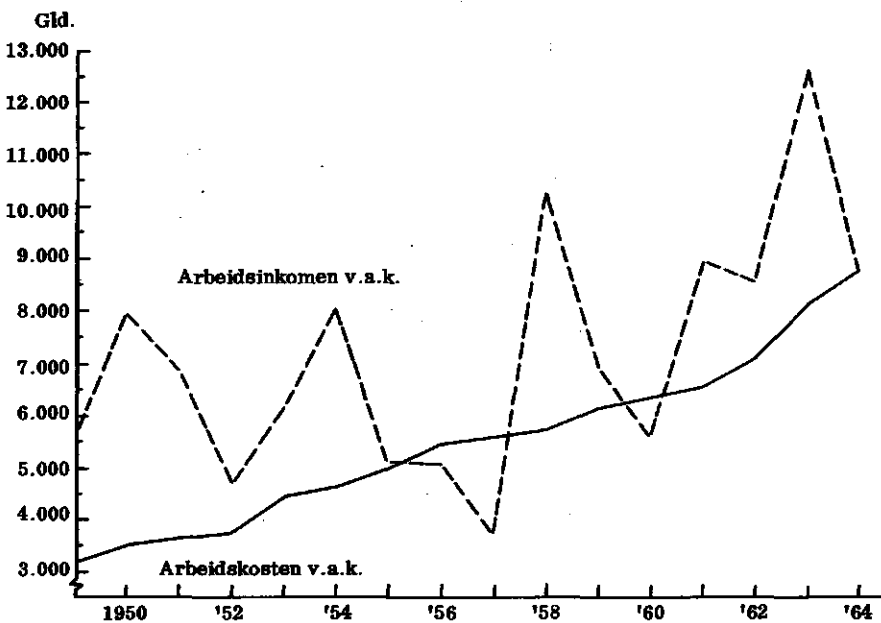
Figuur 1

Figuur 2

Figuur 3

vergroting van de oppervlakte per v.a.k., die aanvankelijk (1950-1955) ongeveer op een gelijke hoogte bleef, maar in de laatste tien jaar (1955-1965) toenam van ± 10 ha tot ± 16 ha en in 1967 tot 18 ha.

Deze vermindering van de arbeidsbezetting ging gepaard met een toeneming van de mechanisatie. Dit blijkt ook uit de toeneming van de werktuigeninventaris incl. trekkers van f. 600,-- per ha in 1950 tot f. 1.645,-- in 1965 en bijna f. 1.800,-- in 1967. Deze stijging van bijna 200% in zeven-tien jaar is slechts voor een deel te verklaren uit prijsstijgingen van werktuigen en is hoofdzakelijk veroorzaakt door uitbreiding van de inventaris. Aanvankelijk had deze uitbreiding vooral betrekking op de vervanging van paarden door trekkers en de daarop aansluitende aanpassingen in de werktuigeninventaris. Vooral na 1962 heeft de overschakeling op het maaidorsen een grote rol gespeeld.

De kosten van werk door derden (loonwerk) namen in de periode 1950-1965 toe van f. 70,-- per ha tot f. 180,-- per ha. Tegen de achtergrond van de prijsstijgingen is deze toeneming niet groot. Hierachter gaat echter schuil de sterke achteruitgang van het loondorsen met een stationaire dorsmachine dat vervangen werd door het maaidorsen met eigen machines of door loonwerkers. De sterke toeneming van het maaidorsen sinds 1960 is duidelijk af te lezen uit de lijn in het rechtergedeelte van figuur 2. Uit deze figuur komt ook naar voren dat het aandeel van de granen in het bouwplan in de loop van de periode is toegenomen en de laatste tien jaar schommelt rondom $2/3$ van de totale oppervlakte bouwland.

In figuur 3 wordt de regelmatige stijging van de arbeidskosten per v.a.k. (ook reeds weergegeven in figuur 1) in verband gebracht met het verloop van het arbeidsinkomen per v.a.k. Dit laatste toont sterke schommelingen van jaar op jaar, wat kenmerkend kan worden geacht voor de akkerbouw, waar de bedrijfsuitkomsten sterk plegen te wisselen.

Indien de lijn van het arbeidsinkomen per v.a.k. in een bepaald jaar zakt beneden de lijn van de arbeidskosten per v.a.k. betekent dit, dat er in de landbouwonderneming met de arbeid minder is verdiend dan de arbeid gekost heeft en er is derhalve verlies geleden.

Uit het verloop van de beide lijnen is op te maken dat de rentabiliteit van de bedrijven in de eerste vijf jaar van de periode gunstiger is geweest dan in de laatste tien jaar. De arbeidsbesparing en mechanisatie hebben dus niet kunnen verhinderen dat de rentabiliteit van de bedrijven achteruit ging. Daarbij komt dat bij een verminderende arbeidsbezetting een gelijkblijvend netto-overschot per v.a.k. (arbeidsinkomen minus arbeidskosten) betekent, dat het totale netto-overschot daalt.

In bijlage 57 zijn tenslotte nog nadere gegevens vermeld, die ontleend zijn aan de bedrijfsboekhouding van 13 bedrijven in het gebied die bij het L.E.I. in administratie waren, over de periode 1960-1966. Dit waren niet elk jaar dezelfde bedrijven; de samenstelling van de groep kan dus van jaar tot jaar enigszins wisselen. In deze bijlage zijn alleen de gemiddelde cijfers opgenomen hoewel er uiteraard rond deze gemiddelden grote spreidingen zijn.

Uit een vergelijking met de op een groter aantal bedrijven (30) betrekking hebbende cijfers, komt naar voren dat de bedrijven in het ruilverkavelingsblok Nieuw-Scheemda zich zeker niet gunstig onderscheiden ten

opzichte van het overig Oldambt. Zij liggen in het algemeen wat betreft de hoogte van het netto-overschot per ha tussen de bedrijven in het consultantschap Groningen en de minder rendabele bedrijven in het consultantschap Veendam, terwijl de bedrijfsoppervlakte en de arbeidsbezetting gemiddeld weinig verschillen.

Ten aanzien van de ontwikkeling in de loop van de tijd blijkt dat de arbeidsbezetting op de bedrijven terugloopt en dat de oppervlakte per man toeneemt. Zoals eerder is opgemerkt neemt ook de omvang van de werktuigeninventaris voortdurend toe. Tenslotte komen in bijlage 57 de van jaar tot jaar grote schommelingen in de rentabiliteit van de bedrijven duidelijk tot uiting.

HOOFDSTUK IV

Enkele agrarisch-sociale aspecten

§ 1. De bedrijfshoofden (bijlagen 58 t/m 61)

De bedrijfshoofden-landbouwers zijn gemiddeld 47 jaar oud. Meer dan de helft, namelijk 56%, is jonger dan 50 jaar. In vergelijking met vele andere gebieden is de leeftijdsopbouw aan de jonge kant. Alleen op de bedrijven kleiner dan 10 ha en op die van 25-35 ha is meer dan de helft van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar evenals in Randgebied-Oost en op de bedrijven met 10-20% grasland.

Voor wat betreft de geschooldheid van de landbouwers kan worden opgemerkt dat ruim 14% geen voortgezet onderwijs heeft ontvangen. Bovendien heeft ruim 14% alleen maar cursusonderwijs genoten, zodat 29% van voortgezet dagonderwijs verstoken bleef (op bedrijven beneden 15 ha 69%, in de beide randgebieden samen 56%). De samenhang tussen de oppervlakte van het bedrijf en het onderwijs van de bedrijfshoofden is dus zeer duidelijk. Zo volgde 71% van de bedrijfshoofden met een bedrijf groter dan 45 ha de middelbare of hogere landbouwschool. Precies twee derde van de bedrijfshoofden volgde agrarisch dagonderwijs, namelijk: lagere landbouwschool 19% (incl. als vooropleiding voor de m.l.s. ± 36%); middelbare landbouwschool 37% (20% via u.l.o., ± 17% via de l.l.s.); hogere landbouwschool 9%.

Bovendien heeft nog bijna 5% algemeen vormend onderwijs gevolgd (u.l.o., h.b.s.). Het reeds eerder genoemde cursusonderwijs heeft uitsluitend betrekking op agrarisch onderwijs.

Meer dan viervijfde (84%) van de landbouwers is lid van een standsorganisatie. Hierbij vallen vooral de kleinere bedrijven (25 ha) op alsmede die in Randgebied-Oost met aanzienlijk minder georganiseerden. Bijna de helft van de georganiseerden is lid van de G.M.v.L., de anderen meest bij de C.B.T.B. of de V.B.B.

In het verenigingsleven worden, zo blijkt duidelijk uit de resultaten van de door de Cultuurtechnische Dienst over 1965 gehouden enquête, de functies voor een belangrijk deel door de grotere boeren bezet. Het percentage bedrijfshoofden met functies neemt toe van 12% bij een bedrijfs-grootte beneden 10 ha tot 66% bij een bedrijfsoppervlakte van 60 ha of meer.

§ 2. Bedrijfsopvolging (bijlagen 62 en 63)

Uitgegaan van het aantal landbouwbedrijven in 1960 was tot 1968 een derde hiervan bij generatiewisseling betrokken (zie hoofdstuk II, par. 4). Dit betrof 91 bedrijven, waarvan 40 (44%) met een eigen opvolger. Op de overige bedrijven (51) was geen opvolger in het gezin van het bedrijfs-

hoofd, hiervan zijn er 21 als A- en B-bedrijf voortgezet door vreemden (18) of familie (3). Het aantal vrijgekomen bedrijven was dus aanzienlijk groter dan het aantal zoons-opvolgers.

Gezien de huidige leeftijdsopbouw moet worden verwacht dat in de periode 1968-1983 naar verhouding minder landbouwbedrijven bij generatiewisseling (beroepsbeëindiging) betrokken zullen zijn dan in de afgelopen jaren.

Ook voor de komende jaren is het aantal zoons kleiner dan het aantal bedrijven dat zal vrijkomen. Dit blijkt uit de gegevens van de metelling 1968, aangevuld met informatie van streekkenmers. Op de helft van de landbouwbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder is een opvolger. Het aantal opvolgers lijkt dus naar verhouding iets meer te zijn dan in de afgelopen jaren in werkelijkheid is opgevolgd. Het is echter vaak zo dat een aantal aangewezen opvolgers zich alsnog terugtrekt, hier- tegenover blijken er opvolgers te zijn op bedrijven waar de opvolging nu nog onbekend is. Houdt men hiermede rekening dan zal wellicht uiteindelijk het aantal zoons-opvolgers niet groter zijn dan in de periode 1960-1968. Waarschijnlijk zal een aantal grotere bedrijven zonder opvolger, evenals in het verleden, ook in de toekomst door vreemden worden voortgezet. In welke mate dit zal gebeuren is uiteraard niet te zeggen.

Gezien deze mogelijkheid en mede gezien het huidige aantal bedrijven met opvolger lijkt het momenteel waarschijnlijk dat ook in de toekomst twee derde van de bij generatiewisseling betrokken landbouwbedrijven als zodanig zullen blijven voortbestaan.

Over de aangewezen opvolgers geeft de landbouwmetelling 1968 nog enige gegevens. Bijna alle opvolgers zijn thuis meewerkende zoons, twee derde is 20-30 jaar en 23% 30 jaar en ouder. Meer dan de helft heeft hoger of middelbaar landbouwonderwijs genoten, de anderen hebben meestal de lagere landbouwschool bezocht. Aangezien deze gegevens over de opvolgers vrijwel identiek zijn aan de bij de bedrijfsregistratie gevonden gegevens zijn laatstgenoemde cijfers niet in dit verslag opgenomen.

Tabel 18. Opvolgingssituatie

	Aantal bedrij- ven	Aantal totaal	Aantal bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder van wie de opvolging		
			verzekerd is	twijfelachtig is	niet verze- kerd is
3-15 ha	45	19	7	3	9
15-25 ha	26	11	8	-	3
25-35 ha	27	17	9	1	7
35-45 ha	55	18	9	2	7
45-60 ha	62	30	14	5	11
≥60 ha	31	13	8	3	2
Totaal	246	108	55	14	39

Op 14 bedrijven is de opvolgingssituatie als onbekend aangemerkt. Dit

zijn meestal bedrijven van boeren met jonge kinderen waarvan over het toekomstig beroep nog niets is te zeggen. Ook behoren tot deze groep enkele bedrijven waar mogelijk nog een schoonzoon als opvolger kankomen.

Gezien het voorgaande is het dus te verwachten dat, evenals in het verleden, in de toekomst een aantal landbouwbedrijven zal worden opgeheven. Behalve bedrijven van landbouwers welke van beroep zullen veranderen of naar een ander bedrijf zullen verhuizen, zullen dit meest bedrijven zijn waar geen opvolger is. Volgens de gegevens van 1968 is op 39 van de 108 bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder geen opvolger in het eigen gezin. Deze bedrijven zijn verspreid over alle grootteklassen, deelgebieden en bedrijfstypen. De bedrijven zonder opvolger hebben in totaal 1 350 ha cultuurgrond in gebruik. Hiervan is 388 ha in exploitatie bij bedrijfshoofden van 60 jaar of ouder en 490 ha bij bedrijfshoofden van 55-60 jaar. Een aanwijzing voor wat er met deze grond kan gebeuren zou misschien kunnen worden gehaald uit de ontwikkeling in het verleden. In de periode van 1960 tot 1968 zijn bij generatiewisseling 45 bedrijven zonder zoon-opvolger vrijgekomen met bijna 1 400 ha cultuurgrond. Daarvan zijn overgenomen door "vreemden" 19 (grotere) bedrijven met 800 ha en door familie 3 bedrijven met 120 ha cultuurgrond; 23 kleinere bedrijven met ruim 450 ha cultuurgrond werden opgeheven.

§ 3. Bedrijfsvergroting en bedrijfsverplaatsing (bijlage 64)

Door middel van de bedrijfsregistratie is een indruk verkregen van wat er eind 1965 begin 1966 onder de landbouwers leefde aangaande de bedrijfsvergroting en bedrijfsverplaatsing in ruilverkavelingsverband. Rekening gehouden met diverse normen kwam hieruit naar voren dat er van de landbouwers willen:

verplaatsen in het blok	3 (bedrijven \geq 10 ha)
verplaatsen buiten het blok	5 (bedrijven \geq 15 ha) 1)
verplaatsen in het blok + vergroten	8 (bedrijven \geq 10 ha)
verplaatsen buiten het blok + vergroten	40 (bedrijven \geq 15 ha) 1)
verplaatsen in en buiten het blok + vergroten	14 (bedrijven \geq 15 ha) 1)
vergroten zonder verplaatsen	73 (bedrijven \geq 5 ha)

De vraag of men belangstelling heeft voor verplaatsing van het bedrijf is overigens alleen gesteld aan bedrijfshoofden met een bedrijf waarvan het voortbestaan verzekerd is te achten. Zowel voor bedrijfsvergroting als voor bedrijfsverplaatsing was destijds ruime belangstelling. Meer dan de helft (56%) van de boeren met een bedrijf van 5 ha of groter wilden meer grond. In het oostelijke randgebied en in de beide westelijke deelgebieden waar meer kleinere bedrijven zijn, was wat meer animo voor vergroting. In de andere deelgebieden speelt de huidige bedrijfsgrootte geen grote rol.

1) Waarvan het bedrijfshoofd 20-45 jaar is of, indien ouder, er een opvolger is van 20 jaar of ouder.

Samenvatting

1. Het ruilverkavelingsgebied "Nieuw-Scheemda" strekt zich uit over het grootste deel van het grondgebied van de gemeenten Oosterbroek en Midwolda alsook over grote gedeelten van de gemeenten Scheemda en Nieuwolda. Verder zijn kleinere oppervlakten van de gemeenten Hoogezand-Sappemeer, Termunten en Finsterwolde bij deze ruilverkaveling betrokken.
Het gebied behoort tot vier landbouwgebieden; de grondsoort bestaat uit een drietal hoofdtypen: (zware) klei, bouwtegronden en veenkoloniale gronden. De elders werkende niet-agrarische beroepsbevolking is aangewezen op drie verschillende centra van werkgelegenheid: Delfzijl, Winschoten en Hoogezand-Sappemeer.
2. Het verloop van de bevolking werd in dit gebied steeds sterk beïnvloed door vertrekoverschotten. Het aantal inwoners van Nieuwolda, Midwolda en het landelijk deel van Scheemda is daardoor sedert de oorlog aanzienlijk verminderd. Alleen in Oosterbroek is het aantal inwoners na 1960 iets toegenomen, voornamelijk door vestigingsoverschotten in de voormalige gemeente Zuidbroek.
3. De beroepenstructuur van de mannelijke beroepsbevolking heeft zich na 1947 aanzienlijk gewijzigd. Het aandeel van de landbouw nam sterk af: in 1947 nog 45% en in 1960 nog 33%. De voornaamste oorzaak van deze achteruitgang was de grote vermindering van het aantal landarbeiders, welke zich ook na 1960 heeft voortgezet. Mede hierdoor zal na 1960 het aantal agrariërs nog aanzienlijk zijn verminderd.
4. Door vermindering van zowel de agrarische als van de niet-agrarische werkgelegenheid en ondanks de daling van de beroepsbevolking is het forensisme van 1947 op 1960 toegenomen van 23% tot 42% van de totale mannelijke beroepsbevolking.
5. Het aantal grondgebruikers met een bedrijf ≥ 1 ha is van 1947-1965 in de vijf gemeenten van het blok minder sterk afgenomen (14%) dan in het Oldambt (17%). De laatste jaren kan een toenemende vermindering van het aantal grondgebruikers worden geconstateerd. Zo verminderde het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha in de vijf gemeenten van 1959-1965 met 7%, in het blok van 1960 tot 1968 met 14%. Het aantal landbouwbedrijven is de laatste 8 jaar met 12% afgenomen, de laatste twee jaar met $1\frac{3}{4}\%$ per jaar (1966-1968). Dit betrof naast de kleinste bedrijven (< 10 ha) ook die in de oppervlaktegroepen van 15-45 ha. De gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven is na 1960 met 4 ha toegenomen tot ruim 39 ha.
6. De vermindering van het aantal landbouwers was vooral het gevolg van opheffing van bedrijven.
Van de bij beroepsbeëindiging betrokken bedrijfshoofden had meer dan de helft geen opvolger in het eigen gezin. Doordat vele van de

hierbij betrokken bedrijven door vreemden zijn overgenomen is niettemin toch twee derde van deze bedrijven als landbouwbedrijf voortgezet. Het aantal C-, D- en S-bedrijven is sterk verminderd, meestal door gehele opheffing.

7. De afgelopen 8 jaren is 13% van de cultuurgrond vrijgekomen, in hoofdzaak door opheffing van bedrijven. Deze grond is grotendeels gebruikt voor uitbreiding van bestaande landbouwbedrijven. De bedrijven waar geen verandering in de bedrijfsleiding kwam zijn meer vergroot dan de bedrijven die in deze periode zijn overgenomen.
8. De verkaveling laat te wensen over, niet alleen uit het oogpunt van vorm en ligging, maar ook wat betreft aantal kavels per bedrijf. Gemiddeld zijn er per bedrijf 4 kavels. Ruim de helft (55%) van de cultuurgrond is eigendom van de gebruikers. Bijna alle pachtgrond is eigendom van particulieren, voor meer dan de helft van de ouders van de gebruikers.
9. Drie vijfde van de landbouwers is eigenaar van hun bedrijfsgebouwen. De bedrijfsgebouwen, waarvan 80% 50 jaar of ouder is, moeten zowel wat doelmatigheid als wat onderhoud betreft voor het merendeel als matig worden gekwalificeerd. Bijna alle bedrijven zijn aangesloten op het elektriciteitsnet, 85% op de waterleiding, 88% heeft telefoon en slechts 36% is aangesloten op het gasnet.
10. De grond in het blok wordt meest als bouwland geëxploiteerd (80%). De oppervlakte grasland neemt echter toe, vooral op de bedrijven kleiner dan 35 ha en in het oostelijk randgebied. Ruim twee vijfde (42%) van de bedrijven heeft 20% of meer grasland, in 1960 was dit maar 19%.
11. Het bouwlandgebruik ontwikkelde zich na 1950 vooral in de richting van de graanteelt. Deze ontwikkeling schijnt tot staan te zijn gekomen, want in 1968 was het percentage granen lager en het percentage hakvruchten hoger dan in 1966. In 1968 was in het blok twee derde van het bouwland beteeld met granen, 16% met hakvruchten en 12% met landbouwzaden. Vooral in beide randgebieden zijn veel hakvruchten (fabrieksaardappelen).
12. Het areaal grasland is de laatste acht jaar met 500 ha uitgebreid; 91% van de landbouwers heeft grasland en twee derde (66%) houdt melkkoeien. Het aantal bedrijven met melkvee is verminderd, het aantal melkkoeien per bedrijf is aanzienlijk toegenomen.
13. Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf verminderde alleen van 1960 tot 1966 en bleef daarna waarschijnlijk nagenoeg gelijk. De arbeid op de landbouwbedrijven werd in 1965 voor ruim een derde (35%) geleverd door de bedrijfshoofden, voor 9% door de zoons en voor zelfs meer dan de helft (54%) door vreemde arbeidskrachten. Vooral de vreemde arbeidskrachten spelen een steeds kleinere rol.

Niettemin werkt nog twee derde van de bedrijven met vreemd personeel, 18% zijn eenmansbedrijven en slechts 8% vader-zoonbedrijven. Per mannelijke volwaardige arbeidskracht werd gemiddeld 16,65 ha grond bewerkt.

14. Behalve de eigen mechanisatie speelt de inschakeling van loonwerkers een grote rol. De samenwerking in de vorm van mede-eigendom van werktuigen of machines is in het ruilverkavelingsgebied van weinig betekenis.
15. De financiële uitkomsten van de bedrijven - die van jaar tot jaar sterk schommelen - liggen tussen de cijfers van de akkerbouwbedrijven in het consulentschap Groningen en het consulentschap Veendam in. Doordat de arbeidsbezetting terugloopt en de mechanisatie een steeds grotere rol speelt, neemt de oppervlakte per man voortdurend toe.
16. Ruim de helft (56%) van de landbouwers is jonger dan 50 jaar. Ten opzichte van 1960 heeft zich een zekere verjonging in de leeftijdsopbouw voltrokken. Meer dan vier vijfde van de boeren heeft landbouwonderwijs genoten en eenzelfde aantal is lid van een standsorganisatie.
17. De helft van de bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder heeft een opvolger. De andere bedrijven hebben bijna alle geen opvolger en zullen derhalve verdwijnen tenzij er andere gegadigden voor komen.
De reeds aangewezen opvolgers zijn, meest jongere (< 30 jaar), thuis meewerkende zoons.
18. Meer dan de helft van de bedrijfshoofden wilde, althans in 1965/66, voor vergroting van het bedrijf in aanmerking komen. Daarnaast bestond er bij de daarvoor in aanmerking komende landbouwers een voldoende te achten belangstelling voor verplaatsing binnen en buiten het ruilverkavelingsgebied (nieuwe polders).

BIJLAGE 1

Bevolking sinds 1910

	Aantal inwoners			Indexcijfers (1947=100)								
	Noord- broek	Zuid- broek	Nieuw- wolda	Midwolda	Noord- broek	Zuid- broek	Scheemda wolda	Nieuw- wolda	Midwolda	Groningen land		
1910	2187	2849	6285	2190	4643	109	106	86	110	98	74	62
1920	2170	2700	6556	2052	4644	108	101	89	103	98	81	72
1930	2052	2775	6860	1960	4445	102	104	93	98	94	87	83
1940	1937	2886	7247	2014	4676	96	100	99	101	99	95	93
1947	2011	2680	7344	1999	4742	100	100	100	100	100	100	100
1950	2104	2713	7476	2001	4739	105	101	102	100	100	103	106
1955	2038	2711	7333	1905	4617	101	101	100	95	97	104	112
1960	1945	2636	7355	1754	4345	97	98	100	88	92	106	119
1965	1931	2727	7247	1665	4113	96	102	99	83	87	111	127
1966	4679 1)	7233	1640	4062	100 1)	100 1)	98	82	86	86	112	129
1968	4830	7157	1645	4026	103	97	82	85	85	85	114	132

1) Gemeente Oosterbroek vanaf 1 juli, 1965.

Bron: C. B. S.

Geboorten- en vestigingsoverschotten

	Geboortenoverschot 1)						Vestigingsoverschot 2)					
	Noordbroek			Zuidbroek			Noordbroek			Zuidbroek		
	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda
1911-1915	92	161	521	147	366	366	-146	-213	-236	-229	-416	-416
1916-1920	104	90	400	121	318	318	- 67	-187	-414	-177	-267	-267
1921-1925	87	144	546	138	363	363	-103	- 76	-222	-179	-304	-304
1926-1930	49	136	412	116	341	341	-151	-129	-432	-167	-599	-599
1931-1935	65	106	440	124	331	331	-126	-171	- 59	-127	-126	-126
1936-1940	23	72	379	103	274	274	- 77	- 96	-373	- 46	-248	-248
1941-1945	55	52	313	75	243	243	- 35	-121	-310	-100	-164	-164
1946-1950	125	193	531	124	294	294	22	- 97	-305	-112	-310	-310
1951-1955	80	170	371	96	196	196	-146	-172	-514	-192	-318	-318
1956-1960	60	143	419	62	166	166	-148	-255	-457	-231	-464	-464
1961-1965	55	95	347	68	156	156	-102	78	-609	-164	-413	-413

1) Levend geboren minus overleden.

2) Vestigingen minus vertrek.

Bron: C. B. S.

BIJLAGE 3

Bevolking naar wijken

	Aantal inwoners		Indexcijfers (1947=100)
	1947	1960	
Gemeente Noordbroek : totaal	2 011	1 945	97
In het ruilverkavelingsblok gelegen :			
Noordbroek	1 534	1 524	99
Stootshorn	247	230	93
Verspreide huizen	224	179	80
Varende schepen e. d.	6	12	

Gemeente Zuidbroek : totaal	2 680	2 636	98
In het ruilverkavelingsblok gelegen : totaal	1 832	2 051	112
Zuidbroek (gedeeltelijk)	900	1 123	125
Uiterburen	532	442	83
Heiligerlaan	298	404	136
Uiterbuursterveen	102	82	80
Buiten het blok gelegen : totaal	848	585	69

Gemeente Scheemda : totaal	7 344	7 317	100
In het ruilverkavelingsblok gelegen: totaal	1 118	906	81
Scheemda noord	1 118	906	81
Buiten het blok gelegen : totaal	6 226	6 411	103

Gemeente Nieuwolda : totaal	1 999	1 769	88
In het ruilverkavelingsblok gelegen : totaal	1 367	1 266	93
Nieuwolda	1 055	1 089	103
Westeind	277	159	57
't Waar (gedeeltelijk)	35	18	51
Buiten het blok gelegen : totaal	632	503	80

Gemeente Midwolda : totaal	4 742	4 345	92
In het ruilverkavelingsblok gelegen :			
Midwolda	3 799	3 495	92
Meerland	943	845	90
Varende schepen e. d.	-	5	-

Bron: C. B. S. Volks- en beroepstelling 1947.
Algemene volkstelling 1960.

Enige gegevens per wijk

	Gemeente Noordbroek			Gemeente Zuidbroek				Gemeente Scheemda		Gemeente Nieuwolda			Gemeente Midwolda									
	in het r.v.k. blok gelegen	to-taal	to-taal	in het r.v.k. blok gelegen	Zuidbroek	Uiterburen	Heiligerlaan	Uiterbuursterveen	buiten het r.v.k. blok gelegen	in het r.v.k. blok	Scheemda noord	to-taal	Nieuwolda	Westeind	't Waar	buiten het r.v.k. blok gelegen	to-taal	in het r.v.k. blok gelegen	Midwolda			
Bevolking: totaal	1945	1524	230	179	2636	1123	442	404	82	585	7317	906	6411	1769	1089	159	16	503	4345	3495	845	
Percentage:																						
R.-K.	1	1	-	4	1	0	1	0	-	2	1	1	1	0	0	-	-	1	0	1	-	
N.H.	59	58	61	63	50	49	62	55	11	43	66	71	65	68	73	70	78	55	58	56	64	
Gereformeerd	3	3	1	-	11	16	6	9	-	9	15	6	17	14	13	2	-	23	28	31	18	
overige	2	2	4	4	3	5	2	1	1	1	2	3	3	3	0	0	-	0	3	3	0	
geen	35	36	34	29	35	30	29	35	88	44	15	19	14	18	14	28	22	21	11	9	18	
Mannelijke beroepsbevolking	572	447	56	61	767	311	136	103	28	189	2236	312	1924	539	331	53	6	149	1354	1087	265	
Percentage:																						
landbouw	40	32	57	85	22	10	35	15	39	36	27	45	24	44	34	53	17	63	42	37	59	
nijverheid	36	41	31	11	51	53	46	55	50	48	49	35	52	32	36	30	66	22	39	41	33	
handel en verkeer	15	17	7	2	18	22	15	21	-	13	16	14	16	13	16	8	17	9	12	14	5	
overige	9	10	5	2	9	15	4	9	11	3	8	6	8	11	14	9	-	6	7	8	3	
Aantal landbouwers	66	29	15	22	60	7	13	5	-	35	112	29	83	60	17	9	-	34	87	89	18	
Aantal landarbeiders	114	87	9	18	76	16	24	8	11	17	340	68	272	120	66	13	1	40	344	245	99	
Aantal woonforensen	243	201	24	12	348	134	62	48	16	88	956	103	853	166	123	7	3	33	595	459	134	
Aantal boerderijen en tuinderswoningen	72	33	15	24	53	2	11	4	-	36	110	36	74	56	15	9	-	32	85	70	15	

Bron: C. B. S. Algemene volkstelling 1960.

BIJLAGE 5

Mannelijke beroepsbevolking

	Aantal mannen				Indexcijfers (1947=100)				
	Noord- broek	Zuid- broek	Scheemda wolda	Nieuw- wolda	Mid- wolda	Noord- broek	Zuid- broek	Scheemda wolda	Mid- wolda
Mannelijke beroepsbevolking a)	1947 560	868	2 460	644	1 557	100	100	100	100
	1955 585	763	2 254	572	1 426	89	86	92	89
	1960 572	797	2 236	539	1 354	87	86	91	84
Dagforenzen	1947 130	185	543	54	309	100	100	100	100
	1960 168	235	582	113	385	129	127	103	209
Overige forenzen	1947 19	24	105	36	19	100	100	100	100
	1960 75	113	374	53	210	395	471	356	147
Agrariërs	1947 320	289	940	350	902	100	100	100	100
	1956 236	192	386	271	753	74	66	68	77
	1960 228	172	602	237	563	71	60	64	68
Agrariërs in % van a	1947 48	33	38	54	58				
	1956 40	25	28	47	53				
	1960 40	22	27	44	42				
Dagforenzen in % van a	1947 20	21	23	8	20				
	1960 29	31	26	21	28				

Bron: C. B. S. . Volks- en beroepstelling 1947.
 . Algemene woningtelling 1956.
 Algemene volkstelling 1960.

Leeftijdsofbouw

	Aantal personen	Percentage in de leeftijdsklasse vanjaren						
		<20	20-24	25-39	40-49	50-64	≥65	
Gemeente Oosterbroek 1)								
Gehele bevolking	1947	4 691	32	8	22	12	14	12
	1960	4 681	33	5	20	13	16	13
	1966	4 718	34	7	17	13	16	13
Mann. beroepsbevolking	1947	1 548	9	12	35	18	19	7
	1960	1 339	7	10	32	23	26	2
Gemeente Scheemda								
Gehele bevolking	1947	7 344	37	8	21	13	13	8
	1960	7 317	35	6	20	12	17	10
	1966	7 185	33	7	18	12	17	13
Mann. beroepsbevolking	1947	2 460	14	13	33	19	17	4
	1960	2 236	9	10	33	20	27	1
Gemeente Nieuwolda								
Gehele bevolking	1947	1 999	37	7	21	13	13	9
	1960	1 769	33	7	18	11	19	12
	1966	1 942	30	8	18	11	19	14
Mann. beroepsbevolking	1947	644	11	11	33	20	19	6
	1960	539	7	13	31	18	29	2
Gemeente Midwolda								
Gehele bevolking	1947	4 742	37	7	20	13	12	11
	1960	4 345	35	7	18	13	17	10
	1966	4 045	34	7	16	11	20	12
Mann. beroepsbevolking	1947	1 557	13	12	31	19	16	9
	1960	1 354	11	12	29	20	26	2

1) In 1965 ontstaan door samenvoeging van de gemeenten Noordbroek en Zuidbroek.

BIJLAGE 7

Mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak

	Aantal mannen wonend in						Percentage mannen wonend in																		
	Noordbroek			Scheemda			Nieuwolda			Midwolda			Noordbroek			Scheemda			Nieuwolda			Midwolda			
	'47	'60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60	'47 '60		
Landbouw	319	228	287	172	920	602	348	237	877	563															
Bosb., ontginning, viss., jacht	1	-	2	-	20	-	2	-	25	-															
Industrie en Am- bacht	128	115	248	273	551	668	75	87	256	316															
Bouwnijverheid	64	85	75	102	202	371	44	78	97	184															
Openbare nutsbe- drijven	1	7	12	12	14	66	3	6	1	36															
Handel, Bank, enz.	55	55	91	83	283	218	40	34	105	109															
Vervoer	32	33	75	54	117	138	52	37	50	54															
Dienstverlening	35	37	52	58	110	112	43	36	62	57															
Militairen (geen be- roeps)	14	8	41	12	121	41	30	15	76	30															
Onbekend	11	4	5	1	22	20	7	9	8	5															
Alle beroepen	660	572	888	767	2450	2236	644	539	1557	1354															

Bron: C. B. S., Volks- en beroepstelling 1947,
Algemene volkstelling 1960.

BIJLAGE 8

Mannelijke agrarische beroepsbevolking 1)

		Aantal personen 2)		Indexcijfers
		1947	1950	(1947=100)
Noordbroek	zelfstandigen	82	71	87
	meewerkende zoons	27	11	41
	arbeiders	206	142	69
	Totaal	315	224	71
Zuidbroek	zelfstandigen	79	67	85
	meewerkende zoons	23	8	35
	arbeiders	180	96	53
	Totaal	282	171	61
Scheemda	zelfstandigen	139	124	89
	meewerkende zoons	37	17	46
	arbeiders	725	423	58
	Totaal	901	564	63
Nieuwolda	zelfstandigen	70	64	91
	meewerkende zoons	19	9	47
	arbeiders	255	138	54
	Totaal	344	211	61
Midwolda	zelfstandigen	111	95	86
	meewerkende zoons	31	16	52
	arbeiders	716	430	60
	Totaal	858	541	63

1) Exclusief bosbouw en ontginning.

2) Exclusief tijdelijk niet werkend.

Bron: C. B. S. Volks- en beroepstelling 1947.
Algemene volkstelling 1960.

BIJLAGE 9

Wertgelegenheid en forensisme

Gemeente		Aantal mannen 1)					
		agrariërs		niet-agrariërs		totaal	
		1947	1960	1947	1960	1947	1960
Noordbroek	mann. ber. bev.	316	224	316	330	632	554
	incom. forensen	67	34 2)	15	13 2)	82	47 2)
	uitg. forensen	383	258	331	343	714	601
	wertgelegenheid	19	22	130	221	149	243
Zuidbroek	mann. ber. bev.	364	236	201	122	565	368
	incom. ber. bev.	284	171	547	582	831	753
	incom. forensen	30	17 2)	119	102 (2)	149	119 2)
	uitg. forensen	314	188	666	684	980	872
Scheemda	wertgelegenheid	38	20	171	328	209	348
	mann. ber. bev.	276	168	495	356	771	524
	incom. forensen	921	564	1342	1572	2283	2136
	uitg. forensen	46	41 2)	123	205 2)	169	246 2)
Nieuwolda	wertgelegenheid	987	605	1465	1777	2432	2382
	mann. ber. bev.	132	64	536	892	668	956
	incom. forensen	835	541	929	885	1764	1426
	uitg. forensen	346	211	247	277	593	488
Midwolda	incom. forensen	130	68 2)	17	6 2)	147	74 2)
	wertgelegenheid	478	279	284	283	740	562
	mann. ber. bev.	20	7	70	159	90	166
	incom. forensen	458	272	194	124	650	396
Midwolda	mann. ber. bev.	883	541	553	754	1436	1295
	incom. forensen	35	36 2)	167	88 2)	202	124 2)
	uitg. forensen	918	577	720	842	1638	1419
	wertgelegenheid	214	103	114	492	328	595
		704	474	606	350	1310	824

1) Exclusief tijdelijk niet werkenden en personen in militaire dienst.

2) Exclusief niet dagelijks heen en weer reizenden.

Bron: C. B. S., Volks- en beroepstellingen.

Woonforensen

	Aantal woonforensen 1)						werkend in de	
	wonend in						landbouw nijverheid bouw nijverheid of bedrijfstakken	
	Noordbroek	Zuidbroek	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda		landbouw nijverheid	bouw nijverheid of bedrijfstakken
Werkend in: 2)								
Noordbroek	10	-	-	-	-	9	1	-
Zuidbroek	26	-	-	-	-	7	15	3
Scheemda	-	-	-	78	46	25	38	12
Nieuwolda	-	-	-	-	-	46	-	-
Midwolda	-	57	-	-	-	13	43	1
Hoogezand-Sappemeer	99	149	22	-	-	17	191	31
Groningen	13	24	40	13	14	-	36	29
Veendam	-	23	21	-	-	1	31	6
Oude Pekela	-	-	31	-	-	-	24	6
Winschoten	-	-	312	21	162	33	295	81
Delfzijl	-	-	32	44	16	1	75	14
Finsterwolde	-	-	-	-	20	11	4	3
Baerta	-	-	-	-	12	8	1	1
Onstwedde	-	-	-	-	21	-	21	-
Alle woonforensen	168	235	592	113	385	216	841	216
Waarvan uit aangrenzen-								
de gemeenten	138	170	435	20	296	195	605	119
								140

1) Dagelijks naar de woongemeente reizende mannen.

2) Gemeenten met 10 of meer forensen zijn met name genoemd.

Bron: C. B. S. Algemene volkstelling 1960.

BIJLAGE 11

Werkforensen

	Aantal werkforensen 1)					
	werkend in			werkend in de		
	Noordbroek	Zuidbroek	Scheemda	Nieuwolda	Midwolda	landbouw nijverheid bouwrijvarheid ov. bedr. takken
Woensd in 2)						
Noordbroek	26	-	-	-	-	7 15 3
Zuidbroek	10	-	-	-	-	9 1 -
Scheemda	-	-	-	57	-	13 43 1
Nieuwolda	-	-	-	-	-	- - -
Midwolda	-	78	46	-	-	71 36 12 3
Slochteren	16	-	-	-	-	14 - -
Hoogerand-Sappeneer	-	29	-	-	-	3 21 1
Muntendam	-	23	-	-	-	7 11 5
Veendam	-	15	-	-	-	- - 12 2
Winschoten	-	-	108	-	21	13 89 8 14
Finsterwolda	-	-	12	-	22	9 23 2
Termoniten	-	-	-	16	-	14 2 -
Alle werkforensen	47	119	246	74	124	196 305 58 51
Waarvan uit aangrenzende gemeenten	37	87	202	70	108	188 249 40 27

1) Dageeliks naar de werkgemeente reizende mannen.

2) Gemeenten met 10 of meer forensen zijn met name genoemd.

Bron: C. B. S. Algemene volkstelling 1960.

BIJLAGE 12

Forensisme

		Aantal mannen in									
		Noordbroek		Zuidbroek		Scheemda		Nieuwolda		Midwolda	
		'47	'60	'47	'60	'47	'60	'47	'60	'47	'60
Uitgaande	dagelijks	130	168	185	235	563	582	54	113	309	385
forensen	overige	19	75	24	113	105	374	36	53	19	210
(woonforensen) totaal		149	243	209	348	668	956	90	166	328	595
Inkomende	dagelijks	79	47	144	119	164	246	140	74	199	124
forensen	overige	3	.	5	.	5	.	7	.	3	.
(werkforensen) totaal		82	.	149	.	169	.	147	.	202	.

Bron: C. B. S. Volks- en beroepstellingen.

BIJLAGE 13

De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond

	to- taal		Aantal bedrijven in de grootteklasse					Percentage bedrijven in de grootteklasse			Opp.cult.- grond in		Gem. bedr.- grootte in		Indexcijfers(1947=100)				
	1-5		5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	ha	ha	aantal	opp.cult. gem. bedr.		
	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	ha	ha	bedr.	grond	grootte		
Noordbroek	1910	120	51	15	10	3	30	11	42	13	8	3	25	9	2240	18,7	128	102	80
	1930	112	42	11	16	6	27	8	38	10	16	5	24	7	2151	19,2	119	98	82
	1947	94	28	9	15	5	24	13	30	10	16	5	25	14	2198	23,4	100	100	100
	1950	101	35	12	12	6	27	9	34	12	12	6	27	9	2094	20,7	107	95	88
	1955	94	29	11	14	4	24	12	31	12	14	4	26	13	2127	22,6	100	98	97
	1959	91	28	8	13	6	24	12	30	9	15	7	26	13	2169	23,8	97	99	102
1965	76	17	7	13	3	27	11	22	9	17	4	34	14	2146	27,5	83	98	118	
Zuidbroek	1910	121	47	23	25	9	9	8	39	19	21	7	7	7	1620	13,4	151	99	65
	1930	82	20	13	21	7	15	6	24	16	26	9	18	7	1597	19,5	103	97	96
	1947	80	21	9	15	13	17	5	27	11	19	16	21	6	1640	20,5	100	100	100
	1950	78	17	15	15	11	16	4	22	19	19	14	21	5	1561	20,0	98	95	98
	1955	75	17	16	11	11	16	4	23	21	14	15	22	5	1477	19,7	94	90	96
	1959	68	18	9	10	10	15	6	26	13	15	15	22	9	1484	21,8	85	90	108
1965	64	18	6	10	10	13	7	28	9	16	16	20	11	1414	22,1	80	86	108	
Scheemda	1910	231	117	26	19	13	35	21	51	11	8	6	15	9	3690	16,0	137	98	72
	1930	200	86	28	18	14	33	21	43	14	9	7	17	10	3644	18,2	118	97	82
	1947	169	57	20	19	13	35	25	34	12	11	7	21	15	3754	22,2	100	100	100
	1950	168	56	22	19	15	37	19	34	13	11	9	22	11	3651	21,7	99	97	98
	1955	165	52	22	14	21	38	18	32	13	8	13	23	11	3675	22,3	98	98	100
	1959	153	48	15	16	19	38	17	31	10	11	12	25	11	3633	23,7	91	97	108
1965	152	46	14	17	17	37	21	30	9	11	11	25	14	3700	24,3	90	99	109	
Nieuwolda	1910	93	23	5	6	1	24	34	25	5	6	1	26	37	3358	36,1	116	107	92
	1930	89	23	4	3	2	25	32	26	5	3	2	28	36	3267	36,7	111	104	93
	1947	80	10	5	5	9	23	28	13	6	6	11	29	35	3152	39,4	100	100	100
	1950	75	10	3	4	5	30	23	13	4	5	7	40	30	2981	39,8	94	85	101
	1955	74	11	1	5	3	28	26	15	1	7	4	38	35	3031	41,0	93	96	104
	1959	72	9	1	4	4	27	27	13	1	6	6	37	37	3058	42,5	90	97	108
1965	63	5	-	4	4	22	28	8	6	-	6	6	35	45	3048	48,8	79	97	123

BIJLAGE 13 (vervolg)

De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond

	Aantal bedrijven										Opp. cult.-		Gem. bedr.-		Idexcijfers (1947=100)				
	to- taal	in de grootteklasse									grond in		grootte in		aantal opp.cult.- gembedr.-				
		1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	≥ 50	ha	ha	bedr. grond	grootte		
Midwolda	1910	164	73	14	16	5	27	29	44	9	10	3	16	18	3500	21,3	122	105	86
	1930	151	62	11	22	4	23	29	41	7	15	3	15	19	3402	22,5	113	102	91
	1947	134	38	19	19	8	29	21	28	14	14	6	22	16	3323	24,8	100	100	100
	1950	137	41	16	23	8	29	21	30	11	17	6	21	15	3271	23,9	102	98	96
	1955	137	39	17	21	10	29	21	29	12	16	7	21	15	3271	23,9	102	98	96
	1959	128	33	18	16	10	30	22	26	14	12	8	23	17	3308	25,8	96	100	104
	1965	120	32	15	11	9	31	22	27	12	9	8	26	18	3256	27,1	90	98	109
5 gemeenten	1910	729	311	83	76	31	125	103	43	11	11	4	17	14	14408	19,6	131	102	78
	1947	557	154	62	73	48	128	92	28	11	13	9	23	16	14067	25,3	100	100	100
	1950	559	159	67	73	45	129	76	28	12	13	8	25	14	13558	24,3	100	96	96
	1955	545	148	67	65	49	135	81	27	12	12	9	25	15	13581	24,9	98	97	98
	1959	512	136	51	58	49	134	84	27	10	11	10	26	16	13652	26,7	92	97	106
	1965	477	118	42	55	43	130	89	25	9	11	9	27	19	13564	28,4	86	96	112
Oldambt 1)	1910	2055	1001	191	194	115	323	231	49	9	9	6	16	11	35855	17,4	125	92	74
	1930	2002	885	225	203	139	303	247	45	11	10	7	15	12	38598	19,3	122	99	82
	1947	1647	545	187	198	151	327	239	33	11	12	9	20	15	38847	23,6	100	100	100
	1950	1621	524	205	201	147	334	210	32	13	12	9	21	13	37366	23,1	98	96	98
	1955	1574	471	198	206	155	339	205	29	13	13	10	22	13	37380	23,7	96	96	100
	1959	1507	449	158	203	147	336	214	31	10	13	10	22	14	37521	24,9	91	97	106
	1965	1361	373	122	182	141	307	236	28	9	13	10	23	17	37186	27,3	83	96	116

1) Economisch-geografisch gebied, bestaande uit de gemeenten : Termunten, Noordbroek, Zuidbroek, Meeden, Scheemda, Winschoten, Wedde, Bellingwolde, Nieuwolda, Midwolda, Finsterwolde, Beerta en Nieuwa Schans.

Bronnen : Directie van de Landbouw (1910-1947).
C. B. S. (1947-1965).

BIJLAGE 14

Grondgebruikers naar hoofdberoep

	Aantal grondebruikers $\geq 0,01$ ha		Percentage grondgebr. met als hoofdberoep landbouwer tulinder landarbeider niet-agrarier		Aantal grondebruikers ≥ 1 ha		Percentage grondgebr. met als hoofdberoep landbouwer tulinder landarbeider niet-agrarier	
	1947	1965	1947	1965	1947	1965	1947	1965
Noordbroek	153	87	49	69	10	12	29	12
1955	132	57	53	7	9	16	22	18
1959	119	87	57	69	7	18	18	14
1965	87	87	69	69	4	12	12	14
Zuidbroek	128	98	54	57	9	16	21	12
1955	120	98	54	57	9	13	24	16
1959	98	83	57	57	11	16	16	12
1965	83	83	57	57	22	9	9	12
Scheemda	443	298	29	47	5	26	40	8
1955	388	298	33	47	5	21	41	10
1959	298	224	40	47	6	25	29	11
1965	224	224	47	47	5	24	24	11
Nieuwolda	88	77	81	82	1	11	7	9
1955	77	67	91	82	1	5	3	4
1959	76	67	86	82	1	9	9	4
1965	67	67	82	82	2	8	8	4
Midwolda	614	283	18	42	1	14	67	8
1955	283	233	39	42	1	18	42	7
1959	233	164	42	49	1	22	35	12
1965	164	164	49	49	2	21	27	12

N. B. 1965 ≥ 1 ha geen onderverdeling te geven.

Bron: C. B. S.

BIJLAGE 15 (vervolg)

Geregistreerden naar deelgebied

	Aantal geregistreerden													
	A+B		C				D				S		totaal	
	1960	1968	1960	1966	1968	1980	1986	1988	1980	1986	1988	1960	1966	1968
Nieuw-Scheemda - West														
zonder cultuurgrond	-	-	5	3	3	-	2	2	-	-	-	-	5	5
<1 ha	-	-	21	9	7	5	2	2	-	-	1	28	11	10
1-10 ha	6	3	4	18	16	4	2	3	5	4	33	24	24	27
10-15 ha	1	4	3	-	2	-	-	-	-	-	1	6	6	5
15-25 ha	3	6	5	-	-	-	-	-	-	-	3	6	6	5
25-35 ha	10	7	6	-	-	-	-	-	-	-	10	7	7	6
35-45 ha	21	19	20	-	-	-	-	-	-	-	21	19	20	20
45-60 ha	20	22	21	-	-	-	-	-	-	-	20	22	21	21
≥60 ha	4	3	4	-	-	-	-	-	-	-	4	3	4	4
totaal	65	64	63	44	28	28	9	6	7	5	5	125	103	103
Nieuw-Scheemda - Oost														
zonder cultuurgrond	-	-	12	5	5	1	-	-	-	-	-	-	13	5
<1 ha	-	-	57	27	22	19	1	-	-	-	-	76	28	22
1-10 ha	9	4	4	25	20	19	-	1	1	1	-	35	28	24
10-15 ha	3	2	4	2	2	1	-	-	-	-	-	5	4	5
15-25 ha	4	5	4	1	-	-	-	-	1	-	-	6	5	4
25-35 ha	7	5	6	-	-	-	-	-	-	1	1	7	6	7
35-45 ha	16	15	10	-	-	1	-	-	-	-	-	16	15	11
45-60 ha	19	21	20	-	-	-	-	-	-	-	-	19	21	20
≥60 ha	12	12	15	-	-	-	-	-	-	-	-	12	12	15
totaal	70	64	63	97	54	48	20	2	1	2	2	139	122	113
Totaal														
zonder cultuurgrond	-	-	29	12	10	6	6	5	3	-	-	3	35	17
<1 ha	-	-	123	53	38	27	12	8	4	4	5	154	69	51
1-10 ha	37	20	19	66	56	13	16	16	16	8	5	132	99	96
10-15 ha	21	23	26	3	4	3	1	-	-	2	-	25	29	29
15-25 ha	34	31	26	1	-	-	-	-	2	-	1	37	31	27
25-35 ha	38	29	27	-	-	-	-	-	-	2	2	38	31	29
35-45 ha	64	64	55	-	-	1	-	-	-	-	-	64	64	56
45-60 ha	63	61	62	-	-	-	-	-	-	-	-	63	61	62
≥60 ha	23	27	31	-	-	-	-	-	-	-	-	23	27	31
totaal	280	255	246	222	123	108	47	34	27	22	16	571	428	397

Bron: landbouwtellingformulieren.

Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C- geregistreerden

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep											
	B					C						
	1960		1966		1968		zonder cultuurgrond ≥1 ha		≥1 ha		totaal	
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968
melkrijder	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
landarbeider	-	-	21	7	6	83	24	12	38	27	30	142
tuinbouwarbeider	-	-	-	-	-	3	5	6	-	1	2	3
grondwerker, gem. arb.	-	-	-	-	-	8	5	3	-	4	4	8
loonwerker	10	18	15	-	-	-	-	1	1	1	2	1
veehandelaar	1	1	1	-	1	5	-	-	5	3	3	10
molenaar	-	1	2	-	-	-	-	-	4	3	2	6
ov. lb. verw. beroepen	1	1	1	2	2	1	2	1	2	3	2	6
verzorgend beroep	-	-	-	-	-	7	2	2	4	3	2	11
bouwvakarbeider	-	-	1	-	1	4	7	5	3	2	6	8
transportarbeider	-	-	1	-	-	1	1	1	1	3	3	4
fabrieksarbeider	-	-	1	-	-	8	6	4	4	6	4	13
los werkman	-	-	1	-	-	1	2	2	1	1	-	3
ov. niet-agr. ber.	-	-	1	2	1	1	-	-	5	3	-	7
Totaal	12	21	18	29	12	10	123	53	38	70	58	60
										222	222	108

Bronnen: lanbouwtellingformulieren en L.E.I.

BIJLAGE 17

Geregistreerden in groep D

	Aantal D-geregistreerden											
	zonder cult.gr.			<1 ha			≥1 ha			totaal		
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968
Vroeger beroep:												
landbouwer	2	1	2	2	-	-	9	11	11	13	12	13
tuinder	-	-	-	2	3	2	-	2	2	2	5	4
landarbeider	3	1	-	19	6	2	4	2	1	26	9	3
ov. landbouw verwante												
beroepen	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	2	2
niet-agrarisch beroep	-	-	-	4	1	1	1	-	-	5	1	1
invaliden	1	2	1	-	2	2	-	1	1	1	5	4
alle beroepen	6	5	3	27	12	8	14	17	16	47	34	27

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

De speciale bedrijven

	Aantal geregistreerden											
	totaal			<1 ha			1-10 ha			≥10 ha		
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968
Groentekweker	15	9	8	2	4	5	13	5	3	-	-	-
Rozenkweker	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Boomkweker	3	4	3	-	-	-	1	1	-	2	3	3
Voorbeeldbedrijf	1	1	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-
K.I.-vereniging	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Pluimveehouder	1	1	2	1	-	2	-	-	-	-	1	-
Varkens- en kalvermester	-	1	2	-	-	1	-	1	1	-	-	-
Alle beroepen	22	16	16	4	4	8	16	8	5	2	4	3

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

BIJLAGE 19

Wijzigingen in het aantal geregistreerden 1960-1968

	A+B	C	D	S	Totaal
Aantal geregistreerden in 1960	280	222	47	22	571
Overgang van landbouwers naar C of D	-9	+3	+6	-	
	271	225	53	22	
Overgang van C naar A+B,D of S	+5	-15	+7	+3	
	276	210	60	25	
Overgang van D naar A+B of C	+1	+1	-2	-	
	277	211	58	25	
Overgang van S naar C of D	-	+2	+2	-4	
	277	213	60	21	
Opheffen van bedrijven	35	135	40	8	218
	242	78	20	13	353
Ontstaan nieuwe bedrijven	4	30	7	3	44
Aantal geregistreerden in 1968	246	108	27	16	397

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

Wijzigingen in bedrijfsleiding en beroepsgroep in de periode 1960-1968 (A : nog bestaande bedrijven)

Grootklassen en beroeps- groepen 1960 Veranderingen 1960-1968	Aantal be- drijven van 1960	1968								
		aantal bedrijven met hetzelfde bedrijfshoofd			met een ander bedrijfshoofd					
		totaal	A+B	C	D	S	totaal	A+B	C	S
3-10 ha	37	20	15	-	5	-	4	4	-	-
10-15 ha	21	17	17	-	-	-	1	1	-	-
A 15-25 ha	34	21	20	1	1	-	6	6	-	-
+ 25-35 ha	38	22	21	1	-	-	12	12	-	-
B 35-45 ha	64	38	38	-	-	-	20	19	1	1
45-60 ha	63	36	35	1	-	-	25	25	-	-
≥60 ha	23	18	18	-	-	-	7	7	-	-
Totaal	280	170	162	2	6	-	75	74	1	-
Veranderingen door:										
A generatiewisseling + beroepsverandering	-	-	-	2	6	-	62	61	1	-
B bedrijfsverandering overige oorzaken	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-
<1 ha 1)	152	46	-	89	4	3	-	-	2	-
≥1 ha	70	38(1)	2(1)	33	3	-	8	2	6	-
Totaal	222	84(1)	2(1)	72	7	3	10	2	8	-
<1 ha 1)	33	3	-	-	3	-	1(1)	-	1	-
≥1 ha	14	4	-	4	4	-	1(1)	-	1	-
Totaal	47	7	-	-	7	-	1(1)	-	1	-
<1 ha 1)	4	1	-	-	-	1	1	-	1	-
>1 ha	18	10	-	2	2	0	3	-	3	-
Totaal	22	11	-	2	2	7	4	-	4	-

1) Inclusief zonder cultuurgrond.
N.B. Tussen haakjes () wijzigingen van na 1960 nieuw ontstane bedrijven, niet begrepen in de daarvoor staande totalen.

BIJLAGE 20B

Wijzigingen in bedrijfsleiding en beroepsgroep in de periode 1960-1968 (B. Sinds 1960 opgeheven bedrijven)

Grootteklassen en beroeps- groepen 1960.		Aantal bedrijven dat sinds 1960 is verdwenen door							
		totaal	overlijden	gaan rusten, ouderdom	O- en S- fonds ring	beroeps- verande- ring	bedrijfs- verande- ring	geen vee grond of tuinbouw losge- reden meer laten verhuisd	
	3-10 ha	13	3	1	5	2	1	1	
	10-15 ha	3	-	2	1	-	-	-	
A	15-25 ha	7	-	2	-	3	2	-	
+	25-35 ha	4	1	2	1	-	-	-	
B	35-45 ha	6	1	3	-	-	2	-	
	45-60 ha	2	-	1	-	-	1	-	
	≥60 ha	-	-	-	-	-	-	-	
	Totaal	35	5	11	7	5	6	1	
Veranderingen door:									
A	generatiewisseling	23	5	11	7	-	-	-	
+	beroepsverandering	5	-	-	-	5	-	-	
B	bedrijfsverandering	6	-	-	-	-	6	-	
	overige oorzaken	1	-	-	-	-	-	1	
	<1 ha 1)	104(7)	1	-	-	2	1	99(7)	
	≥1 ha	24	-	2	-	-	5	11	
C	Totaal	128(7)	1	2	-	2	6	101(7)	
	<1 ha 1)	30(1)	-	-	-	-	-	30(1)	
	≥1 ha	9	3	4	-	-	1	1	
D	Totaal	39(1)	3	4	-	-	1	30(1)	
	<1 ha 1)	2(1)	-	-	-	-	-	1	
	>1 ha	5	1	1	3	-	1	-	
S	Totaal	7(1)	1	1	3	-	1	-	

1) Inclusief zonder cultuurgrond.

N.B. Tussen haakjes () wijzigingen van na 1960 nieuw ontstane bedrijven, niet begrepen in de daarvoor staande totalen.

BIJLAGE 21

Bedrijven met een ander bedrijfshoofd (overdrachten)
A- en B-bedrijven in 1960 en 1968

Abdicatie als gevolg van: →	Generatie wisseling			Beroeps- verandering	Bedrijfs- verandering	Overige oorzaken		
	zoon	fa- mille	vreem- de	vreem- de	zoon	vreem- de	fa- mille	we- duwe
Grootteklasse 1960:								
3-10 ha	3		1					
10-15 ha	1		-					
15-25 ha	3	1	1			1		
25-35 ha	9		1			1	1	
35-45 ha	7		7(1)	1			2	2
45-60 ha	12	2	7	1	1			2
≥60 ha	5		1			1		
Totaal	40	3	18(1)	2	1	3	3	4

Tussen haakjes () in 1960 A+B in 1968 C-bedrijf, niet begrepen in de totalen.

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

BILLAG 22

Verdwenen geregistreerden

	Aantal verdwenen geregistreerden in de beroepsgroep										totaal
	A+B		C			D			S		
	1	2	1)	1	2	1	2	1	2	1	
Aantal verdwenen geregistreerden	22	13	110	25	38	2	2	6	2	176	42
Grootteklasse : zonder cultuurgrond	-	-	20	3	6	1	-	-	-	26	4
<1 ha	-	-	72	15	28	1	2	1	1	97	17
1-10 ha	11	2	18	7	9	-	4	1	1	42	10
10-25 ha	6	5	-	-	-	-	-	-	-	6	5
≥25 ha	5	6	-	-	-	-	-	-	-	5	6
Opp.vrijgekomen cultuurgrond in ha	366	354	29	10	26	-	-	9	4	430	368
bestemming van deze grond:											
gevoegd bij bestaande landbouwbedr.	366	354	26	10	23	-	-	9	4	424	368
grond naar niet-agrarieërs	-	-	1	-	3	-	-	-	-	4	-
bouwtrein	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-

1) 1960-1966, 2) 1966-1968.

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

Nieuw-geregistreerden

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep										totaal		
	A		C		D		S						
	1 1)	2 1)	1	2	1	2	1	2	1	2			
Aantal nieuw-geregistreerden	2	2	25	5	5	2	2	1	2	1	2	33	11
Grootteklasse zonder cultuurgrond	-	-	5	2	2	1	-	-	2	2	7	5	5
<1 ha	-	-	12	2	-	-	1	-	-	-	13	2	2
1-10 ha	-	1	7	1	3	1	-	-	-	-	10	3	3
10-15 ha	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1
45-60 ha	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Reden van nieuwe registratie:													
geregistreerd voor het houden van vee	-	-	12	2	2	1	-	-	2	14	5	5	5
geregistreerd voor tuinbouw	-	-	5	3	-	-	-	-	-	5	3	3	3
koop of pacht van los land	-	-	5	-	1	-	1	-	-	7	-	7	-
zaaklaar gehuurd	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
afgesplitst van vroeger eigen bedrijf	1	-	-	-	2	1	-	-	-	3	1	1	1
afgesplitst van ouderlijk bedrijf	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
afgesplitst van bedrijf van vreemde grond meegebracht van buiten het blok	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Opverl. cult. gr. in ha resp. 1966 en 1968	67	20	28	2	11	2	1	1	-	107	24	24	24

1) 1 = periode 1960-1966; 2 = periode 1966-1968.

Bronnen: landbouwtellingformulieren en L.E.I.

BIJLAGE 24

Verandering in de bedrijfs grootte 1)
A- en B-bedrijven (vergroting)

Grootteklasse in 1960	Aantal in 1960 en 1968 A- en B-bedrijven met vergroting												Oppervl.v.d. vergrotingen	
	totaal		met een oppervlakte van						20-30 ha		≥30 ha		totaal in ha	
	a 2)	b 3)	1-3 ha		3-5 ha		5-10 ha		a	b	a	b	a	b
			a	b	a	b	a	b						
3-10 ha	6	2	1	-	2	5	-	-	-	-	-	-	37	8
10-15 ha	6	-	4	-	-	1	-	1	-	-	-	-	26	-
15-25 ha	10	4	4	1	2	1	1	2	-	1	-	-	75	19
25-35 ha	9	4	2	1	-	2	1	2	-	2	1	1	147	102
35-45 ha	12	5	3	1	1	-	5	1	2	-	2	2	158	82
45-60 ha	11	7	3	3	1	1	4	-	1	2	1	1	120	58
≥60 ha	6	2	3	-	-	-	1	-	-	1	1	1	74	54
Totaal	60	24	20	6	4	5	19	2	7	4	5	5	637	323
Randgebied-West	9	1	3	-	1	1	2	-	1	-	2	-	84	4
Nieuw-Scheemda-West	10	4	5	2	-	-	4	-	-	1	1	1	63	44
Nieuw-Scheemda-Midden	15	5	3	4	1	-	4	-	-	-	2	-	308	76
Nieuw-Scheemda-Oost	15	12	5	-	1	3	5	1	4	3	-	4	116	186
Randgebied-Oost	11	2	4	-	1	1	4	1	2	-	-	-	66	13

1) Minimum 1 ha.

2) a= bedrijven met in beide jaren hetzelfde bedrijfs hoofd.

3) b= bedrijven met een ander bedrijfs hoofd.

N.B. In de groep bedrijven met vergroting was in 1968 in totaal 13 ha zaaiklaar gehuurd en 4 ha zaaiklaar verhuurd; voor 1960 ontbreken deze gegevens.

Bron: landbouwtellingformulieren.

Verandering in de bedrijfs grootte 1)
A- en B-bedrijven (verkleining)

Grootteklasse in 1960	Aantal in 1960 en 1968 A- en B-bedrijven met verkleining												Oppervl.v.d. verkleiningen totaal in ha		
	totaal		1-3 ha		3-5 ha		5-10 ha		10-20 ha		20-30 ha				≥30 ha
	a.2)	b.3)	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
3-10 ha	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
10-15 ha	3	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-
15-25 ha	3	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	12	2
25-35 ha	6	6	2	4	3	-	-	1	1	1	-	-	-	26	31
35-45 ha	1	5	-	3	-	2	-	-	-	-	1	-	-	20	13
45-60 ha	7	11	4	4	1	3	-	3	1	1	-	-	1	60	60
≥60 ha	7	3	3	-	1	-	1	1	1	-	-	-	1	70	95
Totaal	28	26	13	12	6	5	3	5	3	2	1	-	2	200	201
Randgebied-West	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	25	-
Nieuw-Scheemda-West	12	11	8	4	2	2	1	3	1	2	-	-	-	37	72
Nieuw-Scheemda-Midden	5	7	1	4	1	2	-	1	1	-	-	-	2	94	22
Nieuw-Scheemda-Oost	5	8	3	4	1	1	-	1	1	-	-	-	-	25	107
Randgebied-Oost	4	-	1	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	19	-

1) Minimum 1 ha.

2) a= bedrijven met in beide jaren hetzelfde bedrijfs hoofd.

3) b= bedrijven met een ander bedrijfs hoofd.

N.B. In de groep bedrijven met verkleining was in 1968, 22 ha zaaklaar verhuurd, voor 1960 ontbreken deze gegevens.

Bron: landbouwstatistiekformulieren.

Verandering in de bedrijfsgrootte 1) en de beroepsgroep

Beroepsgroep in : 1960 →		A. Verrotting											
		A+B		C		A+B		C		D		S	
1968 →		C		D		A+B		C		D		S	
Grootteklasse in 1960		ha 2)		ha 3)		ha		ha		ha		ha	
ha		ha		ha		ha		ha		ha		ha	
<1	ha	-	-	-	-	-	-	8	16	-	-	-	-
1-10	ha	-	-	3	19	6	11	-	-	1	2	-	2
15-25	ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
35-45	ha	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Totaal		1	4	-	-	3	19	14	27	4	2	-	27
Randgebied-West		-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	3
Nieuw-Scheemda-West		-	-	1	11	5	8	2	4	-	-	-	1
Nieuw-Scheemda-Midden		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nieuw-Scheemda-Oost		1	4	1	6	6	10	-	-	-	-	-	6
Randgebied-Oost		-	-	-	-	4	9	-	-	1	2	-	-
N.B. In deze groep bedrijven was in 1968, 2 ha zaaiklaar gehuurd, 1960 geen gegevens.													
1-10 ha		B. Verkleining											
		A+B		C		A+B		C		D		S	
1968 →		C		D		A+B		C		D		S	
Grootteklasse in 1960		ha 2)		ha 3)		ha		ha		ha		ha	
ha		ha		ha		ha		ha		ha		ha	
-	ha	-	-	3	12	1	1	6	16	1	2	-	-
10-15	ha	-	-	-	-	-	-	3	23	-	-	1	8
15-25	ha	-	-	1	16	-	-	1	13	-	-	-	-
25-35	ha	1	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
45-60	ha	1	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal		2	70	4	28	1	1	10	52	1	2	-	4
Randgebied-West		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8
Nieuw-Scheemda-West		1	21	1	16	-	-	2	3	-	-	1	8
Nieuw-Scheemda-Midden		1	49	1	4	-	-	1	9	1	2	-	3
Nieuw-Scheemda-Oost		-	-	1	5	1	1	5	33	-	-	-	1
Randgebied-Oost		-	-	1	3	-	-	2	7	-	-	-	1
1) Minimum 1 ha.													
2) Aantal bedrijven met vergroting of verkleining.													
3) Oppervlakte van de vergroting of verkleining.													
N.B. In deze groep bedrijven was in 1968, 6 ha zaaiklaar verhuurd, 1960 geen gegevens.													

Verkaveling

	Aantal bedrijven										Aantal kavels gemidd. per be- drijf	Gemidd. kavel- grootte in ha		
	totaal	1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	
Landbouwers:														
3-10 ha	17	-	9	3	2	1	1	1	-	-	-	53	3,1	2,85
10-15 ha	20	2	6	6	3	1	1	1	-	-	-	62	3,1	4,39
15-25 ha	30	5	5	5	5	2	4	2	1	1	-	115	3,8	5,58
25-35 ha	27	2	2	5	4	5	4	2	2	-	1	126	4,7	6,86
35-45 ha	63	8	11	9	11	6	7	6	3	1	1	258	4,1	10,65
45-60 ha	61	4	14	7	14	7	5	5	3	2	-	251	4,1	13,39
≥60 ha	26	1	5	6	3	5	5	-	-	1	-	105	4,0	21,79
alle landbouwers	244	22	52	41	42	27	27	17	9	5	2	970	4,0	10,64
Randgebied-West	24	1	6	5	3	2	2	2	2	-	-	97	4,0	5,82
Nieuw-Scheemda-West	64	3	8	7	11	11	8	7	4	3	2	315	4,9	8,89
Nieuw-Scheemda-Midden	72	13	16	14	9	6	11	2	1	-	-	241	3,3	14,28
Nieuw-Scheemda-Oost	62	4	13	10	18	5	5	4	1	2	-	241	3,9	13,33
Randgebied-Oost	22	1	9	5	1	2	1	2	1	-	-	76	3,5	4,84
Overige geëquitéerden:														
groep C	48	12	21	9	2	3	1	-	-	-	-	110	2,3	1,62
groep D	13	6	5	2	-	-	-	-	-	-	-	22	1,7	1,96
groep S	14	7	2	2	2	-	-	-	-	-	1	36	2,6	3,07
Alle geëquitéerden	319	47	80	54	46	30	28	17	9	5	3	1138	3,6	9,36

1) Als een kavel is beschouwd een stuk grond van één gebruiker, dat geheel door grond van andere gebruikers is omringd of door openbare wegen wordt begrensd. Waterlopen vormen alleen een kavelgrens, wanneer ze niet rechtstreeks overschrijdbaar zijn.
Bron: C.D. 1965.

Verkaveling (Rechtsvorm van gebruik en oppervlakte)

	Totaal aantal kavels	Percentage kavels		Gemiddelde kavelsgroote in ha		Oppervl. grond in ha		
		eigendom	pacht	alle kavels	eigendom/ kavels	pacht- kavels	eigendom/ pacht	in het buiten het blok
Landbouwers								
3-10 ha	53	43	55	2,85	3,15	2,66	1,55	144
10-15 ha	62	53	45	4,39	4,62	4,23	0,90	245
15-25 ha	115	44	52	5,58	6,48	4,64	7,89	558
25-35 ha	126	38	59	6,86	6,32	6,47	20,68	802
35-45 ha	258	42	58	10,65	11,41	10,14	4,60	2605
45-60 ha	251	53	42	13,39	12,52	12,57	27,70	3240
≥60 ha	105	62	31	21,79	23,15	15,33	39,47	2042
alle landbouwers	970	47	49	10,64	11,42	8,97	24,04	9636
Randgebied-West	97	52	43	5,82	4,42	6,40	14,96	515
Nieuw-Scheemda-West	315	42	56	8,69	9,57	7,59	21,45	2639
Nieuw-Scheemda-Midden	241	43	54	14,28	14,88	12,18	40,62	3217
Nieuw-Scheemda-Oost	241	58	37	13,33	14,54	10,29	22,71	2985
Randgebied-Oost	76	42	54	4,84	5,29	4,47	5,03	280
Overige geënhueteerden:								
groep C	110	40	53	1,62	1,27	1,96	1,06	172
groep D	22	64	32	1,96	1,86	2,10	2,25	42
groep S	36	58	33	3,07	3,17	2,76	3,55	83
Alle geënhueteerden	1138	47	49	9,36	10,02	8,02	18,11	9983

Bron: C.D. 1965.

Eigendom en pacht

	Aantal geëquëteerden met de landbouwgrond		100% eigendom		>50% eigendom		100% pacht		Oppervlakte landbouwgrond	
	totaal		eigendom		eigendom		pacht		totaal	
									in ha	percentage eigendom pacht
Landbouwers										
3-10 ha	17	5	3	5	4				151	48
10-15 ha	20	7	4	5	4				272	56
15-25 ha	30	9	9	3	9				641	54
25-35 ha	27	7	4	10	6				865	43
35-45 ha	63	23	5	2	33				2747	45
45-60 ha	61	20	13	10	18				3360	54
≥60 ha	26	12	6	4	4				2288	73
alle landbouwers	244	83	44	39	78				10324	55
Randgebied-West	24	9	6	3	6				565	49
Nieuw-Scheemda-West	64	15	15	8	26				2739	46
Nieuw-Scheemda-Midden	72	25	6	13	28				3441	49
Nieuw-Scheemda-Oost	62	26	15	7	14				3211	69
Randgebied-Oost	22	8	2	8	4				368	47
Overige geëquëteerden:										
groep C	48	12	10	19	7				178	34
groep D	13	7	2	2	2				43	65
groep S	14	6	5	2	1				111	67
Alle geëquëteerden	319	108	61	62	88				10656	55

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 30

Gepachte grond

Oppervlakte pachgrond in ha van bedrijven m.-gegevens	Percentage grond gepacht van													
	totaal		landbouwers		(schoon)- ouders		familie		overige particulieren		natuurlijke		overheid	
	on- veilig	veilig	on- veilig	veilig	on- veilig	veilig	on- veilig	veilig	on- veilig	on- personen	on- instellingen	on- veilig		
Landbouwers:														
3-10 ha	78	72	28	8	19	9	1	12	-	25	5	18	-	3
10-15 ha	119	67	33	2	16	31	-	9	6	13	7	8	3	2
15-25 ha	298	79	21	8	2	40	1	10	0	11	16	10	-	2
25-35 ha	495	74	26	8	15	43	-	2	7	5	4	15	-	1
35-45 ha	1514	86	14	10	5	46	6	6	3	7	1	16	-	0
45-60 ha	1553	89	11	1	4	60	3	7	-	16	4	4	0	1
≥60 ha	614	88	12	8	12	65	-	1	-	13	-	1	-	-
alle landbouwers	4871	85	15	6	7	52	3	6	2	11	3	10	0	0
Randgebied-West	287	89	11	9	5	55	-	3	-	20	6	-	-	2
Nieuw-Scheemda-West	1426	71	29	7	13	47	10	4	3	9	2	5	0	0
Nieuw-Scheemda-Midden	1770	89	11	7	5	63	-	4	2	1	4	14	-	0
Nieuw-Scheemda-Oost	993	96	4	2	3	44	-	12	-	31	1	6	0	1
Randgebied-Oost	195	78	22	7	6	17	2	5	0	9	11	38	-	3
Overige geëcnquêteerden:														
groep C	118	68	32	2	8	18	7	1	2	29	10	18	-	1
groep D	15	63	37	-	26	-	-	-	9	39	3	23	-	-
groep S	37	86	14	14	7	27	2	-	-	-	6	44	-	-
Alle geëcnquêteerden	4841	84	16	6	7	50	3	6	2	12	3	10	0	1

Bron: C.D. 1966.

Aard van de pachtovereenkomsten

	Oppervl. pacht- grond in ha van bedrijven met gegevens	Percentage grond gepacht					
		totaal		mondeling			
		schriftelijk	mondeling	schriftelijk	mondeling		
				veilig	onveilig		
Landbouwers:							
3-10 ha	78	75	25	64	11	9	16
10-15 ha	119	82	18	57	25	9	9
15-25 ha	298	77	23	71	6	9	14
25-35 ha	495	90	10	74	16	-	10
35-45 ha	1514	89	11	83	6	3	8
45-60 ha	1553	76	24	68	8	20	4
≥60 ha	614	77	23	71	6	17	6
alle landbouwers	4671	82	18	74	8	11	7
Randgebied-West	287	94	6	89	5	-	6
Nieuw-Scheemda-West	1426	81	19	64	17	12	7
Nieuw-Scheemda-Midden	1770	79	21	73	6	12	9
Nieuw-Scheemda-Oost	993	87	13	86	1	9	4
Randgebied-Oost	195	81	19	69	12	9	10
Overige geëquëteerden:							
groep C	118	79	21	66	13	1	20
groep D	15	88	12	63	25	-	12
groep S	37	86	14	86	-	-	14
Alle geëquëteerden	4841	82	18	74	8	11	7

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 32

Verpachtende geënkquëteerden

	Aantal verpachtende geënkquëteerden	Oppervlakte verpachte grond
Landbouwers:		
3-10 ha	-	-
10-15 ha	1	2
15-25 ha	1	3
25-35 ha	4	15
35-45 ha	2	20
45-60 ha	3	146
≥60 ha	<u>3</u>	<u>10</u>
alle landbouwers	<u>14</u>	<u>196</u>

Randgebied-West	1	3
Nieuw-Scheemda-West	6	110
Nieuw-Scheemda-Midden	3	19
Nieuw-Scheemda-Oost	4	64
Randgebied-Oost	-	-

Overige geënkquëteerden:		
groep C	1	1
groep D	2	56
groep S	<u>1</u>	<u>1</u>
Alle geënkquëteerden	<u>18</u>	<u>254</u>

Bron: C.D. 1965.

Kwaliteit van het woonhuis

	Aantal		Aantal		Woningen				ouderdom									
	geïnq- teerden		woningen		doelmatigheid		onderhoud											
	eigen- dom	pacht	goed	slecht	goed	slecht	goed	slecht	jaar	jaar	jaar	jaar	kend	<25	25-49	>49	onbe- kend	
Landbouwers																		
3-10 ha	17	12	5	-	12	5	-	12	5	-	12	5	-	3	11	3	-	-
10-15 ha	20	15	5	1	12	7	-	2	11	7	-	6	11	1	1	2	-	-
15-25 ha	30	18	12	3	19	8	-	4	19	7	-	11	12	3	4	-	-	-
25-35 ha	27	15	12	5	20	2	-	4	21	2	-	10	12	3	2	-	-	-
35-45 ha	63	29	34	13	41	7	2	15	39	7	2	21	25	9	7	1	-	-
45-60 ha	61	35	26	16	41	3	1	25	31	4	1	15	32	7	5	2	-	-
≥60 ha	26	21	5	10	13	1	2	10	13	1	2	5	14	2	4	1	-	-
alle landbouwers	244	145	99	48	158	33	5	60	146	33	5	71	117	28	24	4	-	-
Randgebied-West	24	15	9	-	18	6	-	1	17	6	-	8	13	3	-	-	-	-
Nieuw-Scheemda-West	64	32	32	14	37	12	1	21	30	12	1	24	29	6	5	-	-	-
Nieuw-Scheemda-Midden	72	41	31	19	44	8	1	23	40	8	1	15	37	6	11	3	-	-
Nieuw-Scheemda-Oost	62	42	20	13	43	3	3	13	43	3	3	15	32	8	6	1	-	-
Randgebied-Oost	22	15	7	2	16	4	-	2	16	4	-	9	6	5	2	-	-	-
Overige geïnq-teerden																		
groep C	48	44	4	12	31	5	-	13	30	5	-	9	16	11	8	4	-	-
groep D	13	11	2	2	8	2	1	2	8	2	1	4	3	3	2	1	-	-
groep S	14	13	1	3	9	2	-	3	9	2	-	5	3	4	2	-	-	-
Alle geïnq-teerden	319	213	106	65	206	42	6	78	193	42	6	89	139	46	36	9	-	-

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 34

Kwaliteit van de bedrijfsgebouwen

	Aantal geënketeerden	Aantal bedrijfs- gebouwen eigendom	Bedrijfsgebouwen			ouderdom					
			pacht	goed	matig	slecht	≥100j. 50-99j. 25-49j. <25 j. onbekend				
Landbouwers											
3-10 ha	17	12	5	-	12	5	-	3	11	3	-
10-15 ha	20	15	5	1	11	8	-	6	11	1	1
15-25 ha	30	18	12	3	23	4	-	11	12	3	1
25-35 ha	27	16	13	2	24	3	-	9	11	4	2
35-45 ha	63	29	37	12	45	6	3	25	24	8	3
45-60 ha	61	37	26	19	38	5	1	18	29	8	3
≥60 ha	26	31	10	10	25	4	2	14	11	6	7
Alle landbouwers	244	158	108	47	178	35	6	86	109	33	21
Randgebied-West	24	15	11	1	20	5	-	9	13	3	-
Nieuw-Scheemda-West	64	36	32	20	37	10	1	25	28	9	3
Nieuw-Scheemda-Midden	72	48	33	16	54	9	2	27	34	4	10
Nieuw-Scheemda-Oost	62	43	25	9	50	6	3	18	28	11	6
Randgebied-Oost	22	16	7	1	17	5	-	7	6	6	2
Overige geënketeerden											
groep C	48	41	4	5	29	11	-	9	15	8	4
groep D	13	9	-	1	6	2	-	4	3	1	-
groep E	14	13	1	2	10	2	-	6	3	1	3
Alle geënketeerden	319	221	113	55	223	50	6	105	130	43	29

Bronnen: C.D. 1965 en landbouwtellingformulieren 1966.

Inrichting bedrijfsgebouwen

Landbouwers	Aantal ge- enquêtere- den met be- driffsgeb.	Aantal bedrijven metm ³ stalruimte, tasruimte en ruimte landbouwwerkruiden							≥2500	onbekend
		<500	500-750	750-1000	1000-1250	1250-1500	1500-2000	2000-2500		
3-10 ha	17	16	1	-	-	-	-	-	-	-
10-15 ha	20	11	8	1	-	-	-	-	-	-
15-25 ha	30	8	11	7	3	1	-	-	-	-
25-35 ha	27	3	5	6	10	1	2	-	-	-
35-45 ha	63	-	3	10	22	14	11	1	-	2
45-60 ha	61	-	-	3	12	13	26	4	1	2
≥60 ha	26	-	1	-	2	2	8	4	7	2
alle landbouwers	244	38	29	27	49	31	47	9	8	6
Randgebied-West	24	9	11	2	-	-	2	-	-	-
Nieuw-Scheemda-West	64	8	2	6	16	8	19	3	-	2
Nieuw-Scheemda-Midden	72	3	2	14	19	12	13	2	6	1
Nieuw-Scheemda-Oost	62	6	6	5	13	10	13	4	2	3
Randgebied-Oost	22	12	8	-	1	1	-	-	-	-
Overige geënquêteerden										
groep C	45	43	1	-	1	-	-	-	-	-
groep D	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-
groep S	14	11	2	-	-	-	1	-	-	-
Alle geënquêteerden	312	101	32	27	50	31	48	9	8	6

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 36

Veestalling op landbouwbedrijven

	met stalruimte voor melkvee	Aantal bedrijven met melkkoelen dat hun stalruimte in 1965 voor% bezet heeft				
		<50	50-69	70-89	90-109	≥110
Landbouwers:						
3-10 ha	15	6	4	4	1	-
10-15 ha	16	3	10	-	1	2
15-25 ha	24	10	8	2	4	-
25-35 ha	18	12	4	1	-	1
35-45 ha	38	18	11	9	-	-
45-60 ha	34	20	5	4	4	1
≥60 ha	15	8	1	3	-	3
alle landbouwers	160	77	43	23	10	7
Randgebied-West	17	6	8	1	1	1
Nieuw-Scheemda-West	45	16	12	13	3	1
Nieuw-Scheemda-Midden	37	19	6	6	3	3
Nieuw-Scheemda-Oost	42	26	12	1	1	2
Randgebied-Oost	19	10	5	2	2	-
Overige geënuqueteerden:						
groep C	25	15	8	-	1	1
groep D	5	3	1	-	1	-
groep S	3	1	2	-	-	-
Alle geënuqueteerden	193	96	54	23	12	8

Bronnen: C.D. 1965 en landbouwtellingformulieren 1966.

Nutsvoorzieningen

	totaal	Aantal bedrijven aangesloten op				
		electriciteit		waterleiding	gaasnet	telefoon
		totaal	m. krachtstroom			
Landbouwers:						
3-10 ha	17	16	-	11	4	4
10-15 ha	20	20	5	16	3	14
15-25 ha	30	29	6	23	9	20
25-35 ha	27	26	10	19	9	26
35-45 ha	63	62	45	56	19	63
45-60 ha	61	61	55	58	33	61
≥60 ha	26 1)	25	22	25	12	26
alle landbouwers	244	239	143	208	89	214
Randgebied-West	24	24	3	19	4	19
Nieuw-Scheemda-West	64	63	43	61	35	59
Nieuw-Scheemda-Midden	72	69	48	58	15	67
Nieuw-Scheemda-Oost	62 1)	61	46	56	29	57
Randgebied-Oost	22	22	3	14	6	12
Overige gebinquetteerden:						
groep C	48	46	4	39	20	16
groep D	13	13	-	10	6	5
groep S	14	14	3	14	7	6
Alle gebinquetteerden	319	312	150	271	122	241

1) Een bedrijf waarvan het bedrijfsgebouw onbewoond is.

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 38

Ontwikkeling van het grondgebruik

		Oppervl. cult. grond in ha)	Percentage cultuurgrond in ge- bruik als			Oppervl. aan onderteelten in ha
			bouwland	grasland	tuinland 2)	
Noordbroek	1950	2 116	86	13	1	-
	1955	2 141	84	15	1	1
	1960	2 172	85	13	2	1
	1965	2 151	80	16	4	-
Zuidbroek	1950	1 581	89	11	0	-
	1955	1 495	86	13	1	-
	1960	1 521	87	12	1	-
	1965	1 424	84	15	1	-
Scheemda	1950	3 727	87	11	2	-
	1955	3 752	84	13	3	9
	1960	3 680	84	12	4	2
	1965	3 729	81	14	5	6
Nieuwolda	1950	2 982	94	6	-	-
	1955	3 032	91	7	2	-
	1960	3 065	91	7	2	-
	1965	3 049	87	7	6	-
Midwolda	1950	3 351	89	10	1	-
	1955	3 318	88	10	2	-
	1960	3 349	88	10	2	-
	1965	3 275	83	12	5	-

1) Gemeten maat.

2) Grond beteeld met tuinbouwgewassen.

Bron: C.B.S.

Grondgebruik

	Aantal bedrijven met cultuurgrond			Oppervlakte cultuurgrond			Percentage cultuurgrond in gebruik als								
							bouwland			grasland			tuinland braakl.		
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968
Landbouwers:															
3-10 ha	37	20	19	276	151	142	67	54	43	32	46	57	1	0	-
10-15 ha	21	23	26	257	293	336	72	51	54	26	48	46	0	1	-
15-25 ha	34	31	26	642	600	504	85	77	74	14	22	25	1	1	-
25-35 ha	38	29	27	1111	849	779	87	85	76	11	12	21	2	3	2
35-45 ha	64	64	55	2560	2579	2225	89	83	82	9	13	14	2	4	4
45-60 ha	63	61	62	3239	3134	3224	90	84	83	8	11	12	2	5	4
≥60 ha	23	27	31	1850	2221	2537	92	89	86	6	6	9	2	5	4
alle landbouwers	280	255	248	9935	9827	9748	88	83	81	10	13	15	2	4	3
Randgebied-West	28	25	25	548	552	557	90	87	82	10	13	16	-	0	-
Nieuw-Scheemda-West	65	64	63	2594	2543	2546	86	79	76	13	18	20	1	3	3
Nieuw-Scheemda-Midden	82	74	70	3366	3317	3261	89	85	84	8	9	11	3	6	5
Nieuw-Scheemda-Oost	70	64	63	2977	2997	2983	90	86	85	8	10	11	2	4	3
Randgebied-Oost	35	28	25	450	418	398	81	62	55	19	36	44	0	3	1
Overige grondgebruikers:															
groep C															
<1 ha	123	53	38	44	24	17	51	47	32	26	42	55	23	11	13
≥1 ha	70	58	60	215	183	205	49	50	48	44	48	48	7	2	4
totaal	193	111	98	259	207	222	50	50	47	41	47	49	9	3	4
groep D															
<1 ha	27	12	8	6	6	4	28	33	27	12	36	56	60	31	18
≥1 ha	14	17	16	47	55	51	52	34	40	48	66	56	0	0	4
totaal	41	29	24	53	61	55	49	34	39	44	63	56	7	3	5
groep S															
<1 ha	4	4	5	3	2	3	5	7	8	41	-	-	54	93	92
≥1 ha	18	12	8	78	99	85	60	53	52	2	15	4	38	32	42
totaal	22	16	13	81	101	88	57	52	51	4	14	4	39	34	44
Alle grondgebruikers	536	411	381	10328	10196	10113	87	82	80	11	14	16	2	4	4

Bron: landbouwtellingformulieren.

Bedrijfstypen

	Aantal bedrijven														
	totaal		<10%				met grasland				≥50%				
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968		
Landbouwers:															
3-10 ha	37	20	19	5	-	-	11	6	1	14	7	8	7	7	10
10-15 ha	21	23	26	5	3	3	6	3	4	7	8	8	3	3	11
15-25 ha	34	31	26	15	13	9	11	7	4	7	6	9	1	5	4
25-35 ha	38	29	27	19	15	11	15	8	6	4	5	8	-	1	2
35-45 ha	64	64	55	34	31	27	25	13	8	5	19	19	-	1	1
45-60 ha	63	61	62	40	30	37	19	17	6	4	14	18	-	-	1
≥60 ha	23	27	31	19	20	20	4	6	6	-	1	5	-	-	-
alle landbouwers	280	255	246	137	112	107	91	60	35	41	60	75	11	23	29
Randgebied-West	28	25	25	15	13	11	6	5	3	6	7	10	1	-	1
Nieuw-Scheemda-West	65	64	63	22	14	19	29	23	13	12	19	22	2	8	9
Nieuw-Scheemda-Midden	82	74	70	53	50	45	21	9	3	3	9	16	5	6	6
Nieuw-Scheemda-Oost	70	64	63	43	34	31	19	12	11	7	17	18	1	1	3
Randgebied-Oost	35	28	25	4	1	1	1	16	11	5	13	8	9	2	8

Bron: landbouwteelingformulieren.

BIJLAGE 41

Wijzigingen in het aantal bedrijven naar bedrijfstype (1960-1968)

	Aantal landbouwbedrijven (A+B)				totaal
	met grasland				
	<10%	10-20%	20-50%	≥50%	
Aantal A+B bedrijven in 1960	137	91	41	11	280
Sinds 1960 verdwenen	- 15	10	8	2	35
Overgegaan naar groep C,D en S	- 3	1	3	2	9
	<u>119</u>	<u>80</u>	<u>30</u>	<u>7</u>	<u>236</u>
Overgegaan van: <10% grasland,naar:	-38	+18	+17	+ 3	
10-20% grasland,naar:	+24	-66	+37	+ 5	
20-50% grasland,naar:	+ 2	+ 1	-14	+11	
≥50% grasland,naar:	-	-	+ 1	- 1	
Waardoor er de groep verlieten	- 38	66	14	1	
Waardoor er tot de groep toetraden	+ 26	19	55	19	
	<u>107</u>	<u>33</u>	<u>71</u>	<u>25</u>	<u>236</u>
Afkomstig uit groep C,D en S	+ -	-	2	2	4
Sinds 1960 nieuw ontstane bedrijven	+ -	2	2	2	6
Aantal A+B-bedrijven in 1968	<u>107</u>	<u>35</u>	<u>75</u>	<u>29</u>	<u>246</u>

Bron: landbouwtellingformulieren.

BIJLAGE 42

Ontwikkeling van het bouwlandgebruik

	Oppervl. bouwland in ha	Percentage bouwland beteeld met									
		granen		peulvrucht- ten		handels- gewassen		knol- en wortelgewassen		overige	
		totaal	waarvan tarwe	haver	totaal	waarvan aardappelen	sulkerb.	totaal	waarvan gewassen	en braakl.	
Noordbroek	1950	54	20	15	10	16	17	10	4	3	
	1955	66	24	29	3	13	15	9	2	3	
	1960	74	34	33	4	7	14	10	2	1	
	1965	72	28	25	1	12	13	10	1	2	
Zuidbroek	1950	53	12	18	5	10	29	23	3	3	
	1955	63	17	29	2	7	26	20	3	2	
	1960	66	27	19	3	5	26	20	3	0	
	1965	67	26	24	0	5	27	23	2	1	
Scheemda	1950	50	19	13	10	21	16	9	4	3	
	1955	61	27	22	5	16	15	8	3	3	
	1960	70	36	17	5	9	14	8	4	2	
	1965	69	33	23	3	14	11	7	2	3	
Nieuwolda	1950	49	22	13	16	27	4	0	2	4	
	1955	56	30	18	11	25	2	0	1	6	
	1960	72	43	17	11	13	2	0	1	2	
	1965	69	36	21	5	20	2	0	1	4	
Midwolda	1950	48	16	13	10	24	15	9	3	3	
	1955	58	27	22	6	19	13	9	1	4	
	1960	70	39	16	6	10	11	8	2	3	
	1965	65	29	21	2	16	13	9	1	4	

Bron: C.B.S.

Bouwlandgebruik 1966

	Opper- vlatte bouwland	Percentage bouwland beteeld met										overige gewassen en braakl.
		to- taal	tarwe	granen	haver	gerst	peul- vruchten	zaden	to taal	hakvruchten peul- bieten	sulker- bieten	
Landbouwers:												
3-10 ha	81	59	14	25	20	-	10	31	20	5	-	
10-15 ha	150	70	25	25	17	-	3	27	21	3	0	
15-25 ha	464	69	30	28	9	1	3	25	22	2	2	
25-35 ha	727	70	32	24	13	1	7	19	15	2	3	
35-45 ha	2 144	75	37	23	14	2	11	9	6	3	3	
45-60 ha	2 622	76	36	23	14	2	13	6	4	2	3	
≥60 ha	1 978	74	36	23	14	1	14	7	5	2	4	
Alle landbouwers	8 166	74	36	23	14	2	12	9	7	2	3	
Randgebied-West												
	480	61	27	27	6	-	0	35	32	2	4	
Nieuw-Scheemda-West	2 002	76	34	24	15	1	9	13	10	2	1	
Nieuw-Scheemda-Midden	2 851	75	39	23	13	2	16	8	0	3	4	
Nieuw-Scheemda-Oost	2 574	73	35	23	15	2	11	11	8	2	3	
Randgebied-Oost	259	72	28	23	19	0	10	18	10	5	0	
Overige grondgebruikers												
groep C	103	57	24	25	8	0	3	39	21	5	1	
groep D	20	79	28	38	13	-	-	20	14	2	1	
groep S	53	61	36	13	8	-	2	37	35	1	0	
Alle grondgebruikers	8 342	74	36	23	14	2	11	10	8	2	3	

Bron: landbouwellingformulieren 1966.

Bouwlangebruik 1968

	Oppervlakte bouwland	Percentage bouwland betoeld met										to-taal	overige gewassen en braakl.
		to-taal		granen		gerst	peulvruchten		hakkvruchten		overige gewassen en braakl.		
		taal	taarwe	haver	vruchten		zaden	to-taal	peul- en aardappelen	suikerbieten			
Landbouwers:													
3-10 ha	60	62	24	24	12	12	-	3	35	23	7	0	
10-15 ha	181	55	28	16	7	7	1	7	37	30	5	-	
15-25 ha	374	58	28	19	5	5	-	5	36	31	4	1	
25-35 ha	590	66	38	18	8	8	0	8	25	19	6	3	
35-45 ha	1 828	72	36	24	12	12	1	10	16	10	6	1	
45-60 ha	2 667	67	38	18	10	10	1	15	14	9	5	4	
≥60 ha	2 181	68	39	18	10	10	0	14	11	7	4	7	
alle landbouwers	7 881	68	37	19	11	11	1	12	16	11	5	4	
Randgebied-West	458	56	26	18	6	6	-	1	43	40	3	2	
Nieuw-Scheemda-West	1 947	68	36	20	10	10	0	9	22	16	5	2	
Nieuw-Scheemda-Midden	2 725	73	41	20	12	12	1	15	6	0	6	5	
Nieuw-Scheemda-Oost	2 531	66	37	19	10	10	1	13	17	13	4	4	
Randgebied-Oost	220	55	28	18	5	5	-	15	30	22	7	-	
<10% grasland	4 820	69	38	19	11	11	1	13	13	8	5	5	
10-20% grasland	1 114	67	33	23	10	10	0	10	19	14	5	5	
20-50% grasland	1 846	67	36	19	11	11	0	10	22	16	5	2	
≥50% grasland	1 01	47	21	16	9	9	1	9	33	15	15	12	
Overige grondgebr.													
groep C	104	58	22	11	25	25	0	3	39	24	7	-	
groep D	21	66	12	37	5	5	0	-	34	27	3	0	
groep S	44	74	51	12	11	11	-	1	25	24	-	4	
Alle geregistreerden	50	68	37	19	11	11	1	12	16	11	5	4	

BIJLAGE 45

Grasland

	Oppervlakte grasland			Percentage grasland			
	1960	1966	1968	tijdelijk		blijvend	
	1960	1966	1968	1966	1968	1966	1968
Landbouwers:							
3-10 ha	90	69	81	11	12	89	88
10-15 ha	72	142	157	24	13	76	87
15-25 ha	91	132	128	30	34	70	66
25-35 ha	118	98	161	47	32	53	68
35-45 ha	233	334	321	41	45	59	55
45-60 ha	251	345	403	50	50	50	50
≥60 ha	120	143	228	30	43	70	57
alle landbouwers	975	1263	1479	38	39	62	61
Randgebied-West	53	70	91	51	55	49	45
Nieuw-Scheemda-Midden	327	456	502	46	48	54	52
Nieuw-Scheemda-Oost	264	283	375	43	44	57	56
Nieuw-Scheemda-Oost	244	306	338	27	31	73	69
Randgebied-Oost	87	148	173	21	7	79	93
<10% grasland		190	183	33	25	67	75
10-20% grasland		301	197	42	52	58	48
20-50% grasland		525	776	47	52	53	48
≥50% grasland		247	323	28	8	72	92
Overige grondgebruikers:							
groep C	107	98	110	14	5	86	95
groep D	23	38	31	3	-	97	100
groep S	3	14	3	4	8	96	92
Alle grondgebruikers	1108	1413	1623	35	36	65	64

Bron: landbouwtellingformulieren.

BIJLAGE 46 A

Melkkoelen

	Aantal bedrijven						Gemiddeld aantal melkkoelen per bedrijf met melkkoelen						
	totaal			zonder melkkoelen			met melkkoelen			melkkoelen			
	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	1960	1966	1968	
Landbouwers:													
3-10 ha	37	20	19	7	2	1	30	18	18	4,4	6,6	8,5	
10-15 ha	21	23	26	2	3	3	19	20	23	4,7	11,0	11,0	
15-26 ha	34	31	26	4	6	7	30	25	19	4,3	8,0	11,6	
25-35 ha	38	29	27	4	9	8	34	20	19	3,8	6,6	11,2	
35-45 ha	64	64	55	12	24	21	52	40	34	3,9	8,9	10,9	
45-60 ha	63	61	62	13	24	31	50	37	31	4,2	8,6	12,9	
≥60 ha	23	27	31	7	10	13	16	17	18	4,2	6,9	12,3	
alle landbouwers	280	255	246	49	78	84	231	177	162	4,2	8,3	11,3	
Randgebied-West													
Nieuw-Scheemda-West	28	25	25	3	8	8	25	17	17	3,5	7,6	9,4	
Nieuw-Scheemda-Midden	85	64	63	11	19	17	54	45	46	5,4	10,6	12,9	
Nieuw-Scheemda-Oost	82	74	70	17	31	33	65	43	37	3,5	7,9	11,5	
Randgebied-Oost	70	64	63	14	17	24	56	47	39	4,0	5,9	9,6	
alle landbouwers	35	28	26	4	3	2	31	25	23	4,3	9,6	12,0	
<10% grasland	137	112	107	34	60	71	103	52	36	2,6	2,1	2,0	
10-20% grasland	91	60	35	12	14	10	79	46	25	4,7	6,1	8,7	
20-50% grasland	41	60	75	3	4	3	38	56	72	5,7	12,5	14,6	
≥50% grasland	11	23	29	-	-	-	11	23	29	9,5	16,2	17,0	
Overige geregistreerden:													
groep C	222	123	108	148	73	67	74	50	41	2,5	2,9	3,0	
groep D	47	34	27	37	21	18	10	13	9	2,0	1,8	1,3	
groep S	22	16	16	21	14	15	1	2	1	2,0	3,5	5,0	
alle geregistreerden	571	428	397	255	186	184	316	242	213	3,7	6,8	9,2	

Bron: landbouwtellingformulieren.

Melkkoeten

	Aantal bedrijven met melkkoeten																	
	1 - 4		5 - 9		10 - 14		15 - 19		20 - 30		≥30							
	1960	1968	1960	1968	1960	1968	1960	1968	1960	1968	1960	1968						
Landbouwers:																		
3-10 ha	20	9	5	7	5	7	3	3	5	5	1	1	-	-				
10-15 ha	9	2	2	9	7	10	-	6	5	1	1	3	-	4	3			
15-25 ha	20	10	4	7	8	5	2	3	5	-	1	-	1	3	4			
25-35 ha	23	10	6	11	4	4	-	4	3	-	1	2	-	1	3			
35-45 ha	37	16	9	13	3	5	2	10	10	-	-	9	6	-	2	3		
45-60 ha	36	21	13	7	2	1	6	5	4	1	2	1	2	1	5	10	2	2
≥60 ha	11	11	9	4	1	-	1	1	1	1	-	2	2	-	2	4	-	2
alle landbouwers	156	79	48	58	30	32	14	32	33	2	17	15	1	17	27	2	7	
Randgebied-West	15	6	5	9	6	5	1	2	4	-	2	1	-	1	1	-	1	
Nieuw-Scheemda-West	28	13	11	19	8	6	6	13	13	1	8	5	-	4	8	1	3	
Nieuw-Scheemda-Midden	53	24	13	8	5	5	2	4	8	1	4	2	1	5	7	1	2	
Nieuw-Scheemda-Oost	40	28	16	13	6	7	3	8	3	-	3	6	-	2	6	-	1	
Randgebied-Oost	20	8	3	9	7	9	2	5	5	-	-	1	-	5	5	-	-	
<10% grasland	93	47	35	8	5	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10-20% grasland	46	26	6	27	8	10	5	8	5	1	2	2	-	2	2	-	-	
20-50% grasland	16	6	7	17	13	17	5	17	18	-	12	7	-	6	17	2	6	
≥50% grasland	1	-	-	6	4	4	2	7	10	1	3	6	1	9	8	1	1	
Overige geregistreerden:																		
groep C	64	41	34	8	8	7	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	
groep D	10	13	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
groep S	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
alle geregistreerden	231	134	91	66	39	40	15	33	33	3	17	15	1	17	27	2	7	

Bron: landbouwtellingformulieren.

Rundveehouderij

	Aantal bedrijven		Aantal melkkoelen per 100 ha grasland		Stuks jongvee per 100 melkkoelen	Bedrijven met overig mestvee	
	1960	1966	1960	1966		1966	1968
Landbouwers:							
3-10 ha	37	20	146	172	190	73	8
10-15 ha	21	23	126	155	162	91	6
15-25 ha	34	31	142	151	172	106	7
25-35 ha	38	29	108	133	132	112	12
35-45 ha	64	64	88	107	115	105	20
45-60 ha	63	61	84	93	99	112	24
≥60 ha	23	27	56	82	97	110	7
alle landbouwers	280	255	99	116	124	106	84
Randgebied-West	28	25	166	183	175	93	5
Nieuw-Scheemda-West	65	64	90	105	118	94	100
Nieuw-Scheemda-Midden	82	74	85	120	114	110	17
Nieuw-Scheemda-Oost	70	64	63	91	110	134	22
Randgebied-Oost	95	28	155	162	160	96	10
<10% grasland	187	112	95	56	89	189	28
10-20% grasland	91	60	95	93	110	181	25
20-50% grasland	41	60	75	134	135	97	84
≥50% grasland	11	23	29	117	151	86	8
Overige geregistreerden:							
groep C	222	123	108	148	112	130	35
groep D	47	34	27	63	33	138	4
groep S	22	16	16	49	161	100	3
alle geregistreerden	571	428	387	105	121	108	126
							91
							72
							7,7
							7,5
							2,0
							11,3
							9,4
							18
							5,2
							6,6
							7,4
							8,1
							3,0
							3,8
							7,6
							10,0
							8,7
							17
							5,8
							6,8
							6
							5,9
							8,2
							15
							3,1
							4
							8,0
							7,5
							-
							3,3
							100
							126
							91
							6,3
							6,7

Bron: landbouwtellingformulieren.

Veebezetting

	Aantal bedrijven		Oppervlakte grasland-voedergewassen		Gemiddeld		Grootveeëenheden 1)									
	in ha		in ha		per bedrijf		per ha gras-									
	1966	1968	1966	1968	1966	1968	1966	1968								
3-10 ha	20	19	69	81	83	3,6	4,4	6,6	8,5	1,6	1,8	9,0	10,6	2,5	2,4	
10-15 ha	23	26	142	167	145	6,3	8,2	11,0	11,0	1,5	1,6	13,7	13,6	2,2	2,2	
15-25 ha	31	26	132	128	135	4,4	5,0	8,0	11,6	1,5	1,7	9,7	12,0	2,2	2,4	
25-35 ha	29	27	98	161	102	3,5	6,1	6,6	11,2	1,3	1,3	7,6	13,5	2,2	2,2	
35-45 ha	64	55	334	321	340	3,28	5,3	6,0	10,9	1,1	1,1	10,4	11,2	2,0	1,9	
45-60 ha	61	62	345	403	352	4,05	5,8	6,5	12,9	0,9	1,0	10,8	11,0	1,9	1,7	
≥60 ha	27	31	143	228	145	2,30	5,4	7,4	12,3	0,8	1,0	8,4	11,7	1,6	1,6	
alle landbouwers	255	246	1263	1479	1392	5,1	6,1	8,3	11,3	1,1	1,2	10,1	11,8	2,0	1,9	
Randgebied-West	25	25	70	91	73	93	2,9	3,7	7,6	9,4	1,6	1,7	7,3	8,9	2,5	2,4
Nieuw-Scheemda-West	64	63	456	502	465	511	7,3	8,1	10,6	12,9	1,0	1,2	14,1	15,7	1,9	1,9
Nieuw-Scheemda-Midden	74	70	283	375	288	376	3,9	5,4	7,9	11,5	1,2	1,1	7,6	9,6	2,0	1,8
Nieuw-Scheemda-Oost	64	63	306	338	314	344	4,9	5,5	5,9	9,6	0,9	1,1	8,8	9,8	1,8	1,8
Randgebied-Oost	28	25	148	173	152	176	5,4	7,0	9,6	12,0	1,6	1,6	12,6	15,9	2,3	2,3
<10% grasland		107		183		186		1,7		2,0		1,0		2,7		1,5
10-20% grasland		35		197		203		5,8		8,7		1,1		11,4		2,0
20-50% grasland		75		776		785		10,5		14,6		1,3		21,5		2,1
≥50% grasland		29		323		326		11,2		17,0		1,5		24,6		2,2

1) Grootveeëenheden : kalveren : 0,3
 pinken : 0,5
 melkkoeien : 1,0
 stieren : 0,9
 mestkalveren : 0,3
 overig mestvee : 0,7

Bron: landbouwteelingformulieren.

BIJLAGE 49

Melkproductie

	Lactatieperiode		
	1961/62	1963/64	1965/66
Aantal gecontroleerde koeien:			
Midwolda	.	136	160
Noord- en Zuidbroek	246	236	325
Wagenborgen	249	348	263
Groningen	35 167	33 732	34 846
Gemiddelde melkopbrengst in kg:			
Midwolda	.	4 621	4 511
Noord- en Zuidbroek	4 618	4 539	4 401
Wagenborgen	4 472	4 416	4 746
Groningen	4 455	4 452	4 482
Gemiddeld vetgehalte in %:			
Midwolda	.	4,08	4,10
Noord- en Zuidbroek	4,13	4,11	4,08
Wagenborgen	4,15	4,16	4,10
Groningen	4,07	4,08	4,10

Bronnen: Jaarverslagen Centrale Melkcontroledienst,
Het veebedrijf 1967 (1965/66).

Arbeidskrachten per gemeente

Jaar	Aantal vaste mannelijke arbeidskrachten			Aantal werk- weken tijde- lijke mann. arb.kr.	Aantal bedrijven	Oppervl. cult.-gr. in ha
	Aantal bedrijfs- hoofd	zoons	vreemden			
1959	137	23	150	310	219	3647
1965	136	29	88	253	175	3573
1959	128	32	177	337	314	3699
1965	121	23	115	259	225	3713
1959	62	20	98	180	83	3065
1965	56	6	85	147	69	2999
1959	100	29	137	266	269	3332
1965	109	16	86	211	180	3275
Totaal 4 gemeenten	427	104	562	1093	885	13743
	422	74	374	870	649	13560

Bron: C.B.S.- decembertellingen.

BIJLAGE 51

Arbeidskrachten

	Aantal be- drijven		Aantal vaste mannelijke arbeidskrachten							Aantal tijdelijke mannelijke arbeidskrachten										
	1960	1966	gez. leden	bedr. hoofden	zoons	ov.fam. leden	vreemden	totaal	gezins- leden	vreemden	totaal	1960	1966	1960	1966					
	1960	1966	1960	1966	1960	1966	1960	1966	1960	1966	1960	1966	1960	1966	1960	1966				
Landbouwers:																				
3-10 ha	37	20	39	20	19	1	-	1	-	-	40	20	20	-	-					
10-15 ha	21	23	24	21	25	4	3	-	1	-	25	25	29	2	2					
16-25 ha	34	31	26	47	33	26	9	7	2	12	4	59	46	36	1	14				
26-35 ha	38	29	27	47	29	27	5	8	1	2	46	16	12	93	51	49				
35-45 ha	64	64	55	76	62	55	16	9	-	98	44	43	174	122	107	2	1			
45-60 ha	63	61	62	72	63	63	11	14	-	144	78	83	216	152	160	1	2			
≥60 ha	23	27	31	32	30	34	4	10	-	79	56	63	111	90	107	-	3			
alle landbouwers	280	255	246	337	258	249	49	52	1	4	381	198	203	718	506	508	6	10		
Randgebied-West	28	25	25	33	27	26	10	7	-	1	19	6	7	52	43	41	-	2		
Nw.Scheemda-West	65	64	63	77	63	63	11	10	-	2	118	58	57	195	132	132	4	2		
Nw.Scheemda-Midden	82	74	70	97	73	68	11	16	-	1	111	62	68	208	146	153	-	3		
Nw.Scheemda-Oost	70	64	63	85	68	67	12	13	1	-	132	72	70	217	153	150	2	3		
Randgebied-Oost	35	28	23	45	27	25	5	6	-	1	-	1	46	32	32	-	-	13		
<10% grasland	137	112	107	157	117	108	17	22	-	1	240	110	122	397	244	253	2	3		
10-20% grasland	91	60	35	118	59	36	12	5	1	1	118	49	32	236	121	74	1	3		
20-50% grasland	41	60	75	49	62	77	16	19	-	1	22	38	45	71	116	142	2	3		
≥50% grasland	11	23	29	13	20	28	4	6	-	1	1	4	14	25	39	1	1	-		
Overige geregis- treerden:																				
groep C	222	123	108	26	6	18	1	3	-	-	-	-	1	26	7	22	40	53	7	-
groep D	47	34	27	8	6	9	-	-	-	1	-	-	-	8	6	10	29	21	1	-
groep S	22	16	16	25	17	16	-	-	-	-	11	18	21	36	35	37	1	3	18	17
alle geregistreer- den	571	428	397	396	287	292	50	55	1	5	392	216	225	788	554	577	76	87	228	97

Bron: Landbouwtellingformulieren.

Arbeidsbezetting

	Aantal geënquê- teerden	Aantal v.a.k. totaal	Arbeidsbezetting in % geleverd door				Aantal v.a.k. per bedrijf v.a.k.			
			bedrijfs- hoofd	echt- genote	zonen dochteren	mannen, familie- leden		vreemden vast los		
Landbouwers:										
3-10 ha	17	18,91	86	8	5	1	0	1,11	8,74	
10-15 ha	20	24,35	74	9	11	-	4	1,22	12,53	
15-25 ha	30	51,09	51	5	22	1	14	1,70	13,16	
25-35 ha	27	62,86	39	2	11	1	30	2,33	14,25	
35-45 ha	63	162,60	33	1	9	0	30	2,58	17,10	
45-60 ha	61	194,95	29	1	7	-	39	3,19	17,35	
≥60 ha	26	117,70	22	0	6	0	49	4,53	19,53	
alle landbouwers	244	632,46	35	2	9	0	33	2,59	16,65	
Randgebied-West	24	43,89	48	5	27	-	16	2	1,83	13,47
Nieuw Scheemda-West	64	159,45	37	2	7	-	32	22	2,49	17,62
Nieuw Scheemda-Midden	72	208,22	30	1	7	0	34	28	2,89	16,79
Nieuw Scheemda-Oost	62	190,98	31	1	7	-	42	19	3,08	16,94
Randgebied-Oost	22	29,92	68	6	21	1	-	4	1,36	13,20

Bron: C.D. 1965.

Arbeidsbezettingstypen (alleen voor landbouw/bedrijven)

Arbeidsbezettingstypen 1)	Aantal bedrijven												Gemiddeld aantal mannelijke v.a.k. per bedrijf					
	totaal						in de grootteklasse						alle					
	<10 ha	10-15 ha	15-25 ha	25-35 ha	35-45 ha	≥60 ha	<10 ha	10-15 ha	15-25 ha	25-35 ha	35-45 ha	≥60 ha	<10 ha	10-15 ha	15-25 ha	25-35 ha	35-45 ha	≥60 ha
Bedrijfshoofd alleen	45	15	16	10	2	2	-	-	-	0,99	0,97	0,95	1,07	1,00	1,00	-	-	-
Bedrijfshoofd + zoon (s)	20	1	3	10	2	2	2	2	-	2,02	1,95	1,83	1,83	1,95	2,35	3,00	-	-
Bedrijfshoofd + vreemd personeel	130	1	-	10	15	42	43	19	2,97	0,74	-	1,98	2,63	2,65	3,12	4,23	-	-
Bedrijfshoofd + zoon (s) + vreemd personeel	35	-	-	-	5	12	12	6	3,29	-	-	2,28	2,49	3,41	5,49	-	-	-
Overige typen	14	-	1	-	3	5	4	1	2,45	-	1,00	-	1,30	2,58	3,16	3,80	-	-
Totaal	244	17	20	30	27	63	61	26	2,54	1,02	1,09	1,62	2,25	2,55	3,17	4,50	-	-
Randgebied-West	24	2	4	10	5	3	-	-	1,75	1,00	1,30	1,63	2,16	2,56	-	-	-	-
Nieuw-Scheemda-West	64	3	4	6	7	19	22	3	2,43	1,00	0,98	1,50	2,87	2,43	3,00	3,58	-	-
Nieuw-Scheemda-Midden	72	2	2	6	7	26	18	11	2,85	0,87	1,00	1,43	2,34	2,61	3,06	4,86	-	-
Nieuw-Scheemda-Oost	62	3	2	5	5	14	21	12	3,06	0,90	1,00	2,34	2,33	2,57	3,45	4,41	-	-
Randgebied-Oost	22	7	8	3	3	1	-	-	1,26	1,12	1,08	1,08	1,75	2,80	-	-	-	-

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is buiten beschouwing gebleven.

Arbeidsbezettingstypen (alleen voor landbouwbedrijven)

Arbeidsbezettingstypen 1)	alle be- drijven	Gemiddeld aantal ha per mannelijke v.a.k.						
		<10 ha	10-15 ha	15-25 ha	in de grootteklasse			≥60 ha
					25-35 ha	35-45 ha	45-60 ha	
Bedrijfshoofd alleen	14,51	7,67	13,58	17,59	26,90	42,64	-	-
Bedrijfshoofd + zoon (s)	11,24	3,72	6,37	9,86	15,36	16,39	15,65	-
Bedrijfshoofd + vreemd personeel	15,74	12,16	-	10,52	11,28	15,39	16,35	18,72
Bedrijfshoofd + zoon (s)+vreemd per- soneel	15,92	-	-	-	12,72	15,81	15,49	17,66
Overige typen	17,16	-	11,50	-	23,83	15,21	16,91	19,31
Totaal	15,47	7,42	11,66	11,82	13,12	15,82	16,18	18,44
Randgebied-West	12,54	8,80	9,73	11,59	13,82	15,63	-	-
Nieuw Scheemda-West	16,36	7,88	12,38	12,28	13,18	16,65	17,28	21,53
Nieuw-Scheemda-Midden	15,75	8,22	12,60	14,15	12,41	15,31	16,31	17,36
Nieuw-Scheemda-Oost	15,57	8,56	12,75	8,06	12,23	15,86	15,07	18,91
Randgebied-Oost	12,18	6,33	12,02	19,18	15,66	14,52	-	-

1) Arbeid geleverd door vrouwelijke krachten is buiten beschouwing gebleven.

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 54

Arbeidsproductiviteit

	Aantal hectares per mannelijke volwaardige arbeidskracht						
	<5 ha	5-7ha	7-10ha	10-12	12-15ha	15-20ha	≥20ha
Aantal bedrijven							
<25 ha	3	7	16	12	13	11	5
25-45 ha	-	3	1	11	28	29	18
≥45 ha	-	-	2	2	15	51	17
Totaal	3	10	19	25	56	91	40

Bron: C.D. 1965.

Landbouwwerktuigen

	Aantal geënquêteerden	Aantal bedrijven met in eigendom of mede-eigendom													
		trekker		zelfbinder		maatdorser		transporteur		hooipers					
		eigen- dom	mede- eigen- dom	eigen- dom	mede- eigen- dom	eigen- dom	mede- eigen- dom	eigen- dom	mede- eigen- dom	eigen- dom	mede- eigen- dom	eigen- dom	mede- eigen- dom		
		dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom	dom		
Landbouwers:															
3-10 ha	17	8	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10-15 ha	20	15	-	6	2	-	-	-	6	1	-	-	-	-	-
15-25 ha	30	24	1	8	1	2	1	1	18	1	2	2	1	1	1
25-35 ha	27	26	1	12	-	6	3	3	22	1	8	8	1	1	1
35-45 ha	63	62	-	23	-	12	9	9	57	1	15	15	10	10	10
45-60 ha	61	59	2	18	-	13	13	13	56	1	24	24	13	13	13
≥60 ha	26	26	-	5	-	15	5	5	24	1	16	16	4	4	4
alle landbouwers	244	220	6	75	6	48	31	31	183	6	65	65	29	29	29
Randgebied-West	24	18	-	6	-	2	-	-	13	-	3	3	-	-	-
Nieuw-Scheemda-West	64	57	4	21	-	11	11	11	54	1	16	16	9	9	9
Nieuw-Scheemda-Midden	72	67	-	22	-	16	18	18	56	4	22	22	16	16	16
Nieuw-Scheemda-Oost	62	59	-	19	2	18	2	2	53	1	22	22	4	4	4
Randgebied-Oost	22	19	2	7	4	1	-	-	7	-	2	2	-	-	-
Overige geënquêteerden:															
groep C	48	10	3	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
groep D	13	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
groep S	14	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alle geënquêteerden	319	244	9	76	6	48	31	31	183	7	65	65	29	29	29

BIJLAGE 55 (vervolg)

Landbouwerkuigen

	melkmachine		Aantal bedrijven met in eigendom of mede- eigendom				graandrooginstallatie		kortstondige be- waring	kortstondige be- eigendom
	eigendom	eigendom	aardappelrooier		eigendom	medeëigendom	langdurige bewaring	medeëigendom		
			eigendom	medeëigendom						
Landbouwers:										
3-10 ha	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10-15 ha	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-
15-25 ha	7	5	7	2	-	-	-	-	-	-
25-35 ha	7	4	-	-	-	-	-	-	-	2
35-45 ha	22	3	-	-	-	-	-	-	-	2
45-60 ha	15	2	-	-	-	-	-	-	-	2
≥60 ha	6	2	-	-	-	-	-	-	-	2
alle landbouwers	67	17	-	-	-	-	-	-	-	6
Randgebied-West	4	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuw-Scheemda-West	28	5	-	-	-	-	-	-	-	3
Nieuw-Scheemda-Midden	12	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Nieuw-Scheemda-Oost	15	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Randgebied-Oost	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Overige geëinquetteerden:										
groep C	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
groep D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
groep S	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alle geëinquetteerden	97	18	-	-	-	-	-	-	-	6

Bron: C. D. 1965.

BIJLAGE 56

Werkzaamheden door de loonwerker

	Aantal geënquête- teerden	Aantal bedrijven waar men laat				
		maai- dorsen	stro- persen	aardappel rooien	bieten- rooien	sloten- reinen
Landbouwers:						
3-10 ha	17	10	10	6	1	-
10-15 ha	20	10	13	7	3	2
15-25 ha	30	10	11	14	8	8
25-35 ha	27	15	14	11	7	14
35-45 ha	63	34	30	23	20	30
45-60 ha	61	32	21	17	13	26
≥60 ha	26	3	3	7	9	3
alle landbouwers	244	114	102	85	61	83
Randgebied-West	24	14	13	15	10	11
Nieuw-Scheemda-West	64	35	30	33	12	41
Nieuw-Scheemda-Midden	72	24	22	-	17	11
Nieuw-Scheemda-Oost	62	29	24	30	17	17
Randgebied-Oost	22	12	13	7	5	3
Overige geënquêteerden:						
groep C	48	25	32	5	4	3
groep D	13	6	10	1	-	-
groep S	14	5	6	3	1	1
Alle geënquêteerden	319	150	150	94	66	87

Bron: C.D. 1965.

BIJLAGE 57

Gegevens uit de bedrijfs-economische boekhoudingen van het L.E.I. van Oldambtster akkerbouwbedrijven, Gemiddelden van (ieder jaar 13) L.E.I.-bedrijven in het ruilverkavelingsgebied

	Oppervlakte cultuurgrond	Aantal volwaardige arbeidskrachten	Aantal volwaardige arbeidskrachten	Aantal ha per kracht	Nieuwwaardende inventaris per ha	gld	Netto-overschot per ha cultuurgrond	gld	Netto-overschot per 100 bewerkingseenheden
	ha	santal	ha	ha	per ha	gld	per ha	gld	gld
1980/81	45,94	3,5	13,1	1094	4	-			
1961/62	46,41			1159	- 51	- 74			
1962/63	46,88	4,04	11,9	1299	219	179			
1963/64	47,36	3,61	12,9	1394	51	40			
1964/65	52,66	3,42	15,9	1493	244	233			
1965/66	52,41	3,27	16,4	1645	- 76	- 80			
1966/67	51,96	2,89	18,0	1789	115	106			

Bron: L.E.I.

Leeftijd van de bedrijfs hoofden

	Aantal bedrijfs hoofden in de leeftijdsklasse						Gemiddelde leeftijd
	totaal	<35 jaar	35-44 jaar	45-49 jaar	50-54 jaar	55-64 jaar	
Landbouwers:							
3-10 ha	19	2	3	1	6	7	-
10-15 ha	26	6	10	4	1	4	1
15-25 ha	26	3	8	4	4	5	2
25-35 ha	27	5	2	3	2	11	4
35-45 ha	55	5	18	14	8	6	4
45-60 ha	62	10	13	9	14	14	2
≥60 ha	31	2	12	4	4	9	47
alle landbouwers	246	33	66	39	39	56	13
Randgebied-West	25	1	3	3	7	8	3
Nieuw-Scheemda-West	63	10	16	12	14	8	3
Nieuw-Scheemda-Midden	70	11	20	14	7	15	3
Nieuw-Scheemda-Oost	63	8	15	9	10	17	4
Randgebied-Oost	25	3	12	1	1	8	-
<10% grasland	107	12	29	18	11	26	11
10-20% grasland	35	3	9	5	10	7	1
20-50% grasland	75	15	17	14	14	14	1
≥50% grasland	29	3	11	2	4	9	-
Overige geregistreerden	108	7	31	16	17	35	2
groep C	27	-	-	1	2	7	17
groep D	16	3	5	-	3	5	-

Bron: Landbouwtellingformulieren 1988.

Onderwijs van de bedrijfshoofden

	Aantal bedrijven	totaal	Aantal mannelijke bedrijfshoofden								
			met onderwijs			zonder onderwijs					
			l.l.s.	m.l.s.	h.l.s.	agrarische u.l.o. en cursus m.l.s.	u.l.o.	h.b.s. onderwijs onbekend			
Landbouwers:											
8-10 ha	17	17	2	-	-	5	-	-	-	10	-
10-15 ha	20	19	8	-	-	6	-	1	-	4	-
15-25 ha	30	31	5	2	1	5	4	1	-	13	-
25-35 ha	27	27	5	4	1	7	3	3	2	1	1
35-45 ha	63	58	11	14	4	6	16	3	1	3	-
45-60 ha	61	60	11	13	9	6	17	-	-	3	1
≥60 ha	26	29	4	8	7	-	9	-	-	1	-
alle landbouwers	244	241	46	41	22	35	49	8	3	35	2
Randgebied-West	24	25	6	2	-	10	1	2	1	3	-
Nieuw-Scheemda-West	64	61	14	8	5	7	16	-	1	9	1
Nieuw-Scheemda-Midden	72	71	8	18	8	6	21	4	-	5	1
Nieuw-Scheemda-Oost	62	63	11	13	9	5	11	1	1	12	-
Randgebied-Oost	22	21	7	-	-	7	-	1	-	6	-

Bron: C.D. 1965.

Onderwijs en functies

	totaal met functies	Aantal mannelijke bedrijfschoude						zonder onderwijs	onbekend
		met agrarisch deonderwijs		niet-agrarisch deonderwijs		cursusonderwijs			
		totaal met functies	met agrarisch deonderwijs	totaal met functies	niet-agrarisch deonderwijs	totaal met functies	cursusonderwijs		
Landbouwers:									
3-10 ha	17	2	-	-	-	5	1	10	1
10-15 ha	19	3	-	1	1	6	2	4	-
15-25 ha	31	5	12	3	1	5	2	13	-
25-35 ha	27	9	13	2	5	7	4	1	1
35-45 ha	58	27	45	24	4	6	-	3	-
45-60 ha	60	36	50	34	-	6	1	3	1
≥60 ha	29	19	28	19	-	-	-	1	-
alle landbouwers	241	101	158	82	11	35	10	35	2
Randgebied-West	25	9	9	2	3	10	5	3	-
Nieuw-Scheemda-West	61	25	43	23	1	7	1	9	1
Nieuw-Scheemda-Midden	71	34	55	30	4	6	1	5	1
Nieuw-Scheemda-Oost	63	31	44	27	2	5	2	12	1
Randgebied-Oost	21	2	7	-	1	7	1	6	-

Bron: C.J. 1965.

BIJLAGE 61

Lidmaatschap van standsorganisaties

	Aantal ge- enquêeerde bedrijven	Aantal geënquêeerde bedrijfshoofden dat lid is van					landbouwer- eniging E. Kamp	dat niet is ge- organiseerd
		G.M.V.L.	V.B.B.	C.B.T.B.	A.B.T.B.			
Landbouwers:								
3-10 ha	17	-	2	2	-	-	3	10
10-15 ha	20	2	4	2	1	2	2	9
15-25 ha	30	5	11	3	-	1	1	10
25-35 ha	27	8	6	6	1	1	1	5
35-45 ha	63	37	3	13	4	1	1	5
45-60 ha	61	49	1	9	2	-	-	-
≥60 ha	26	19	-	4	2	-	-	1
alle landbouwers	244	120	27	39	10	8	40	40
Randgebied-West	24	1	20	-	-	-	-	3
Nieuw-Scheemda-West	64	38	7	4	4	-	-	11
Nieuw-Scheemda-Midden	72	48	-	16	2	-	-	6
Nieuw-Scheemda-Oost	62	33	-	15	4	2	2	8
Randgebied-Oost	22	-	-	4	-	6	6	12

Bron: C.D. 1965.

Bedrijfsopvolging

	Aantal bedrijven			Aantal bedrijfshoofden ≥ 50 jaar (in 1968)			Oppervlakte cultuur- grond van bedrijven zonder opvolger	
	totaal	met opvolger	zonder opvolger	opvolging onbekend	zonder opvolger			
Landbouwers:								
3-10 ha	19	3	7	3	3	51		
10-15 ha	26	4	2	-	-	26		
15-25 ha	26	8	3	-	-	60		
25-35 ha	27	9	7	1	1	199		
35-45 ha	55	18	9	2	2	279		
45-60 ha	62	14	11	5	5	568		
≥ 60 ha	31	8	2	3	3	167		
alle landbouwers	246	55	39	14	14	1 350		
Randgebied-West	25	11	6	1	1	122		
Nieuw-Scheemda-West	63	10	10	5	5	363		
Nieuw-Scheemda-Midden	70	14	11	-	-	432		
Nieuw-Scheemda-Oost	63	15	10	6	6	423		
Randgebied-Oost	25	5	2	2	2	10		
<10% grasland	107	24	20	4	4	860		
10-20% grasland	35	6	5	7	7	186		
20-50% grasland	75	17	9	3	3	248		
$\geq 50\%$ grasland	29	8	5	-	-	36		
Leeftijd bedrijfshoofd:								
50-55 jaar	39	16	13	10	10	472		
55-60 jaar	38	20	15	3	3	490		
60-65 jaar	18	11	7	-	-	250		
≥ 65 jaar	13	8	4	1	1	138		

Bron: landbouwtellingformulieren en L. E.I.

Bedrijfsopvolgers (1968 C.B.S.)

	totaal	Aantal aangewezen opvolgers										huidig beroep landb. landb. niet in de thuis elders landbouw	
		relatie tot bedr. b.		leeftijd		h.l.s.		h.b.s.		onbekend			
		zoon	vreemde	<20 jaar	≥20 jaar	<30 jaar	≥30 jaar	h.l.s.	h.b.s.	onbekend	onbekend		
Landbouwers:													
3-10 ha	2	2	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	1
10-15 ha	4	3	1	1	3	-	-	2	-	1	1	3	1
15-25 ha	8	8	-	1	5	2	2	6	-	-	6	1	1
25-35 ha	8	8	-	-	4	4	4	4	-	-	8	-	-
35-45 ha	9	9	-	1	6	2	4	4	1	-	7	-	2
45-60 ha	13	13	-	2	8	3	9	3	1	-	11	-	2
≥60 ha	8	7	1	1	6	1	7	1	-	-	8	-	-
alle landbouwers	52	50	2	6	34	12	27	22	2	1	43	3	6
Randgebied-West	10	10	-	-	8	2	3	7	-	-	7	1	2
Nieuw-Scheemda-West	10	10	-	3	6	1	3	6	1	-	7	1	2
Nieuw-Scheemda-Midden	14	13	1	1	9	4	9	4	1	-	12	1	1
Nieuw-Scheemda-Oost	13	12	1	1	8	4	12	1	-	-	12	-	1
Randgebied-Oost	5	5	-	1	3	1	-	4	-	1	5	-	-
<10% grasland	23	22	1	1	13	9	13	9	1	-	21	1	1
10-20% grasland	5	5	-	-	4	-	2	2	1	-	4	-	1
20-50% grasland	17	17	-	3	12	2	10	6	-	1	14	-	3
≥50% grasland	7	6	1	1	5	1	2	5	-	-	4	2	1

Bron: landbouwtellingformulieren.

Bedrijfsvergroting en -verplaatsing

	Aantal bedrijven met gegevens	Aantal bedrijven met belangstelling voor vergroting en verplaatsing en verplaatsing naar IJssel- in het blok of zonder ver- en verplaatsing meerpolders of IJsselmeerpolders/domeingr. 2)		Aantal bedrijven dat alleen wil verplaatsen naar IJsselmeerpolders+domeingronden	
		in het blok 1)	domeingr. 2)	in het blok	in het blok
Landbouwers:					
5-10 ha	16	4			
10-15 ha	20	9	2		
15-25 ha	30	12 (1)	-	4	2
25-35 ha	27	7 (1)	-	10	1
35-45 ha	63	14 (2)	3	13	5
45-60 ha	61	20 (5)	2	8	3
≥60 ha	26	7	1	5	3
alle landbouwers	243	73 (9)	8	40	14
Randgebied-West	24	9	-	4	1
Nieuw-Scheemda-West	64	19 (3)	2	10	6
Nieuw-Scheemda-Midden	72	20 (2)	2	12	4
Nieuw-Scheemda-Oost	62	15 (4)	4	11	3
Randgebied-Oost	21	10	-	3	-

Tussen haakjes () bedrijven zonder opvolger, begrepen in voorgaand totaal.

1) Alleen van toepassing voor bedrijven ≥10 ha.

2) Alleen van toepassing voor bedrijven ≥15 ha.

Bron: C.D. 1965.